

89-1

-48

m/φ

30.6. Active

J BIBLIOTĒKA NR. 8

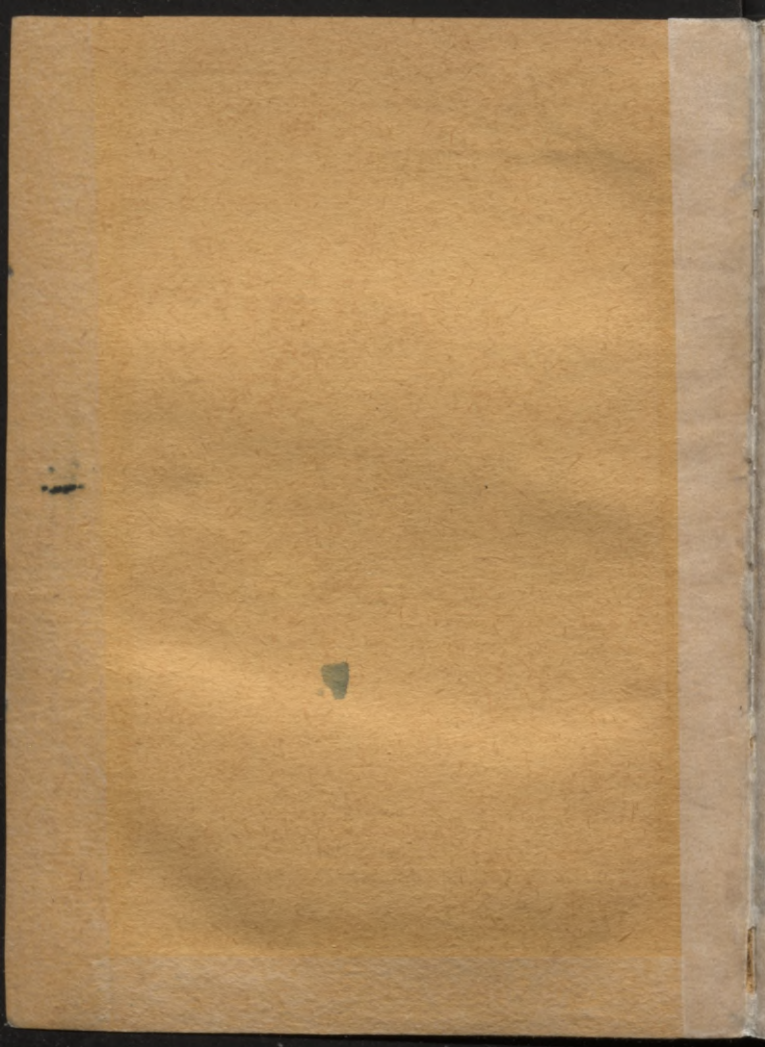
Pulkv.-ltn. Edvins Mednis

VĒROSIM VAROŅU PĒDAS

Rokas grāmata kalpakiešu
cīņu vietu apmeklētājiem

1 9 3 7

S. L. MINISTRIJAS TURISMA NODAĻAS IZDEVUMS

TURISTU BIBLIOTĒKA NR. 8

89-1
L 48

m/f

Pulkv.-ltņ. Edvins Mednis

L
9

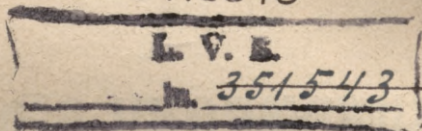
VĒROSIM VARONU PĒDAS

Rokas grāmata kalpakiešu
cīņu vietu apmeklētājiem
Ar 46 illūstrācijām

Sabiedrisko lietu ministrijas turisma nodaļas izdevums
1937

0306116576

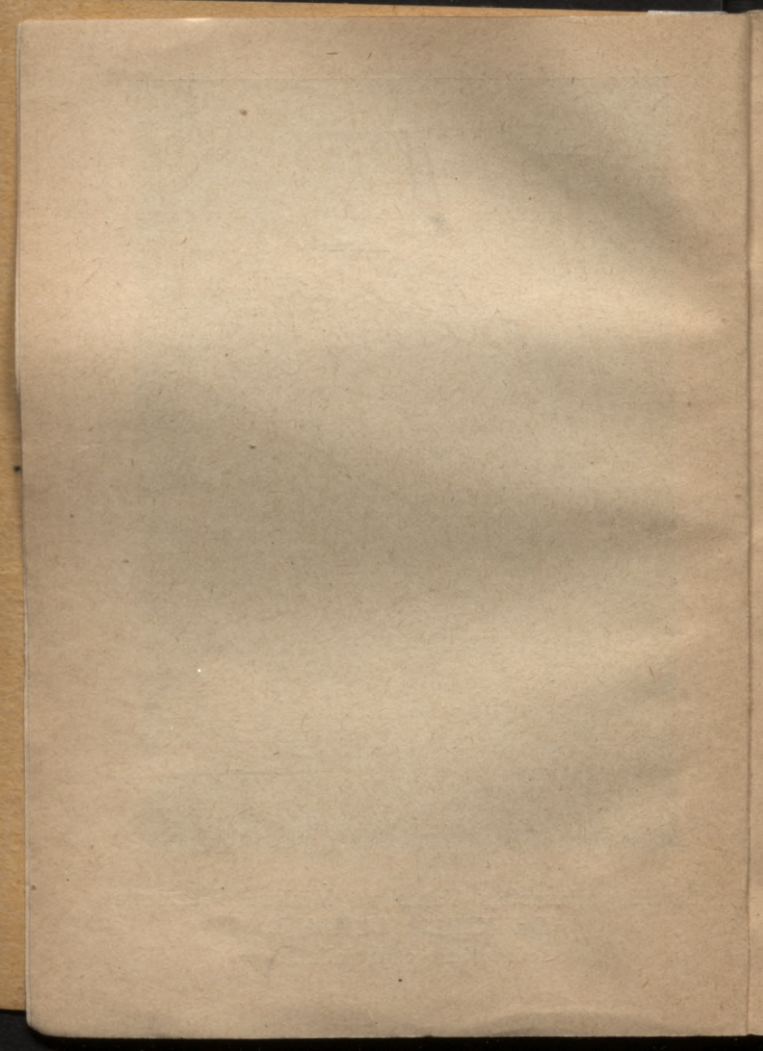
5. 22. 248K

„Latvju Kultūra”, Rīgā, Tērbatas ielā 15/17

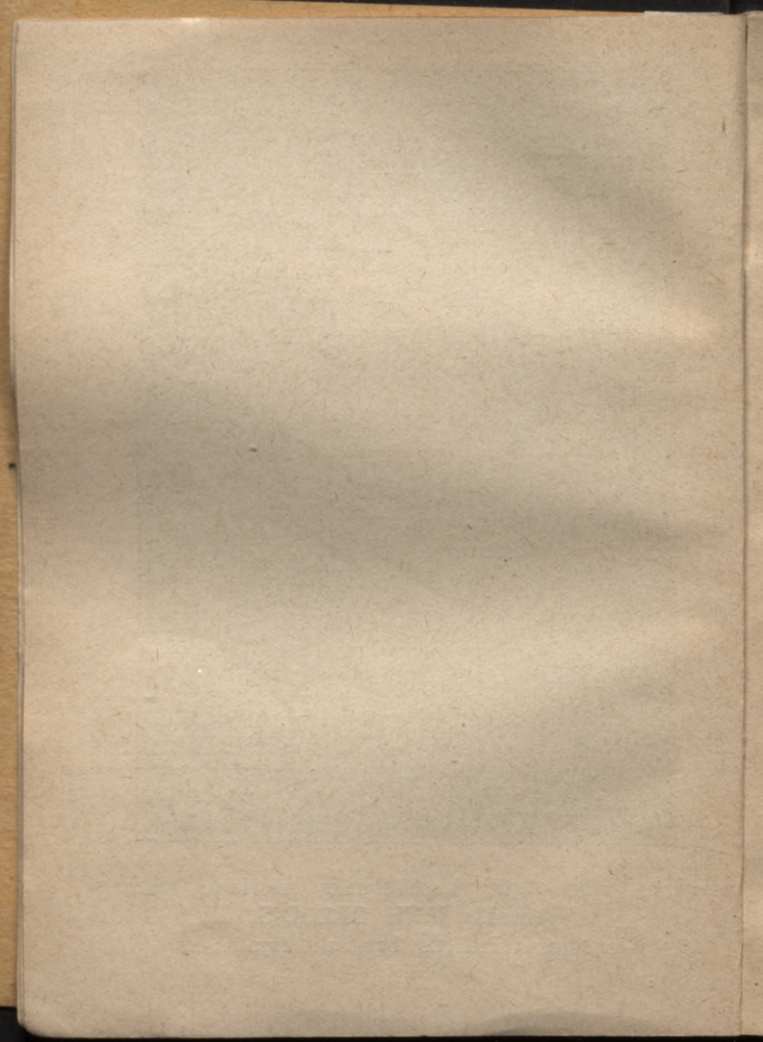

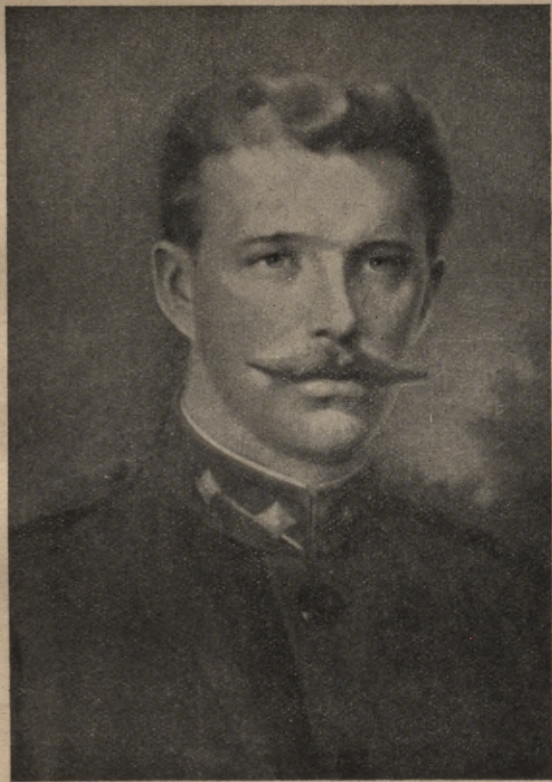
Latvijas atjaunotājs Valsts un Ministru Prezidents
Dr. KĀRLIS ULMANIS,
brīvības cīņu laikā.

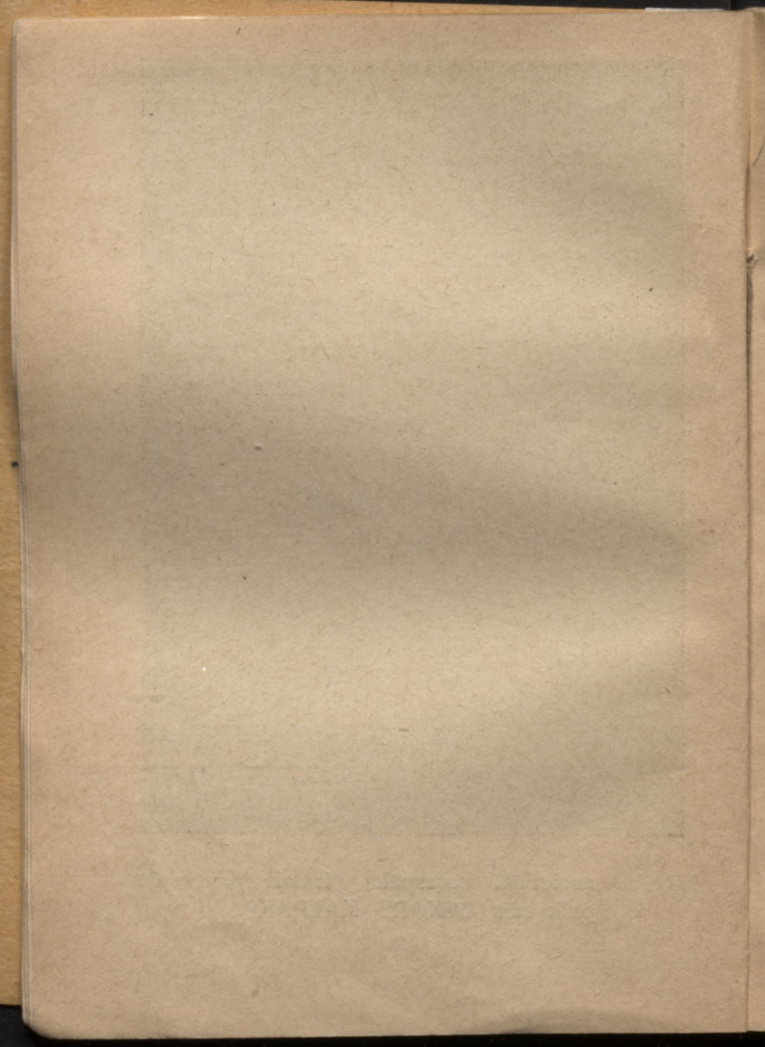

Latvijas atbrīvotāju virspavēlnieks un kara ministrs
ģenerālis JĀNIS BALODIS.
(Uzņēmums izdarīts brīvības cīņu laikā.)

Latvijas nacionālā karaspēka pirmais pavēlnieks
pulkvedis **OSKARS KALPAKS.**

P R I E K Š V Ā R D S

Latvijā aizvien lielāku nozīmi un panākumus gūst nacionālā turisma kustība. Tai ir liela nozīme no nacionāli-patriotiskās audzināšanas viedokļa.

Mūsu valsts pilsoņiem ir radusies jauna interese par Latvijas seno un jauko laiku vēsturi, par ievērojamām vietām un notikumiem. Šo interesi pauž aizvien pieaugošais turistu un dzimtenes svētceļnieku skaits. Turistu rindas ar lielu sajūsmu kuplinā arī mūsu jaunatne, kas labprāt klausās mūsu tautas varoņstāstus.

Turismam ir daudzi mērķi, bet viens no galvenajiem ir — nacionāli patriotiskā audzināšana. To lielā mērā var veicināt Latvijas atbrīvošanas cīņu vietu apmeklēšana, kas ir viegli apvienojama ar dzimtenes apceļošanas skaistākiem maršrutiem.

Brīvības cīņu vietās visi turisti un jo sevišķi mūsu jaunatne no jauna sajūtīs to varoņu garu, par kuŗu stāsta apklusušie kauju lauki. Sākot ar kalpakiešu pirmo kauju pie Lielauces un beidzot ar pēdējām cīņām Latgales frontē, visa mūsu zeme ir pilna ar šīm slavenām cīņu vietām, kuŗās tika **kaldināta tautas brīvība un atjaunotas viņas tiesības**, tautas Vadoņa Valsts Prezidenta **Dr. K. Ulmaņa** un brīvības cīnītāju virspavēlnieka, tag. kaŗa ministra ģenerāļa **J. Baloža** vadībā.

Šo kauju vietu apceļošana līdz šim ir traucējusi attiecīgu rokas grāmatu trūkums. Šīs grāmatas sarak-

stišana un sastādīšana uzticēta rakstniekam pulkv.-ltn. Edvinam Mednim, kas ir vairāku militāri vēsturisku grāmatu autors.

Lai nacionālā turisma kustība iet plašumā un dziļumā!

Lai vēsturiskie kauju lauki skata daudzus svētceļniekus un mūsu varoņu lielā piemēra sekotājus!

O. Cielens.

le. min. administratīvā dep-ta
vicedirektors.

KUR UN KĀ RĪGĀ FORMĒJĀS PIRMĀS K A L P A K I E Š U V I E N Ī B A S

Rīgas mūros ir iebūvēta un iecirsta latvju tautas vēsture. Daudzi nami un gatves mums pauž latvju jaunākā varoņlaikmeta stāstus.

Tā Nacionālā teātra celtnē atcerās, kā te pirmo reizi celta saulē mūsu atjaunotā valsts. Latviešu biedrības ēka stāsta, kā tanī pirms liktenīgām kaujām pulcējušies mūsu varoņcilts.

Daudzas ēkas, kā lepni veterāni, glabā cīņu laikos gūtās rētas. Lai gan šīs brūces ir sadziedētas, tomēr lielos pacilātos brīžos tās runā uz mums. Upuņu valoda ir liela un cēla aizvien. Mēs nedrīkstam aizmirst, ka līdz ar tautu un armiju cīņā par Latvijas brīvību ir ņēmusi dalību un nāv sevi saudzējusi arī mūsu sirmā Rīga.

Tagad paklausīsimies mūsu galvas pilsētas stāstos par 1918. gada lielām dienām, kad latvju tauta atkal bija paņēmusi rokās savus likteņus.

1918. g. 18. novembrī tag. Nacionālā teātra ēkā bija atskanējusi lielā vēsts: latviešu tauta atguvusi savu valsti. Atjaunota brīva, neatkarīga Latvija! Drīz vien nāca lielais aicinājums: Tauta, pie ieročiem! Tev jādodās cīņā par savu valsti.

Šo cīņu organizēja Latvijas jaunā valdība ar lielo latvju patriotu K. U l m a n i priekšgalā. Armijas izveidošanai bija nepieciešama stipra, vienota griba, plaša

ricības brīvība un vēl plašāki materiāli līdzekļi. Divu pēdējo apstākļu, diemžēl, vēl trūka, bet netrūka aizsargāšanās gribas. Un tas bija galvenais. Šīs gribas iemiesotājs bija valdības galva K. Ulmanis, kopā ar dažiem uzticamākiem domu biedriem un cīnītājiem. Tā valsts aizsardzības lietas, par spīti vācu pretestībai un dažiem vilcinājumiem, vācu baronu iebaidīto, vai lielinieku aģitācijas saindēto latviešu aprindās, tika noiekti kārtotas un virzītas uz priekšu.

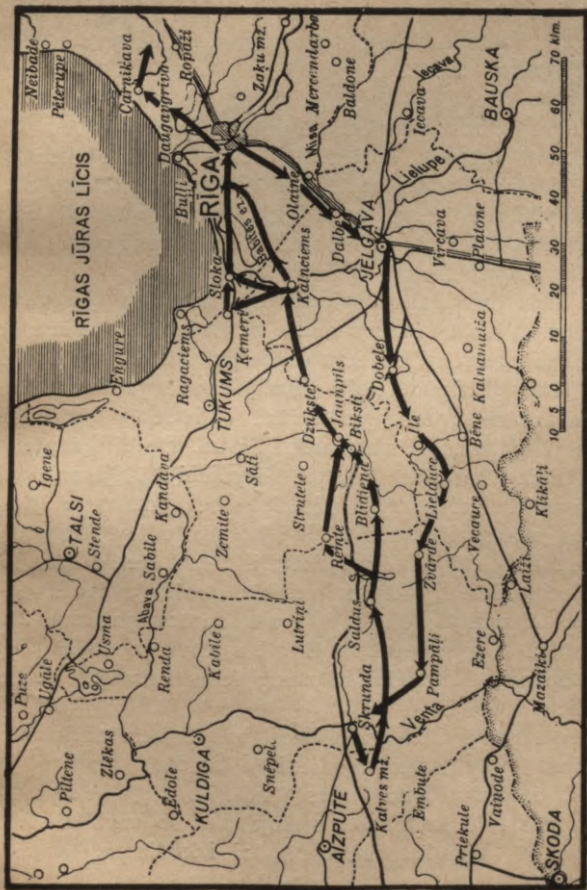
Jau 22. novembrī nodibināja īpašu apsardzības ministriju. Apsardzības ministra vieta gan pagaidām palika vakanta, un tā pienākumus uzticēja iekšlietu ministram. Apsardzības ministrijas pārvaldīšanu nodeva pulkvedim (tag. ģenerālim) R. Dambītīm. 6. decembrī apsardzības ministra pienākumus uzņēmās J. Zālītis.

Pirmās saformētās latviešu vienības bija: Rīgā — Instruktoru (vēlāk virsnieku) rezerves rota, Atsevišķā (studentu) rota, Latgales virsnieku un apakšvirsnieku rota, bet Cēsis — Cēsu rota. Šī vienība ir visvecākā mūsu armijā. Tā bija pirmā, kas stājās pretim lielinieku iebrukumam. *)

Slavena kaujas pagātne ir Instruktoru (virsnieku) rezerves, vēlākajai Latvijas neatkarības rotai, kuŗu kopš 3. decembra vadīja kapteinis (tag. ģenerālis) J. Balodis, un Atsevišķai (studentu) rotai, par kuŗas ko-

---

*) Šīs rotas formēšanas vietu, — Cēsu Jaunās pils fasādi grezno īpaša, Cēsu rotai veltīta piemiņas plāksne.

Kalpakiēšu kauju gaitas no Rīgas līdz Rīgai.

mandieri 20. decembrī iecēla kapt. N i k. G r u n d m a n i. Janvāra sākumā visas latvju vienības apvienoja pulkv. O. Kalpaka vadībā.

Pirmo vienību formētāji, kopā ar valdības galvu un apsardzības ministru, pārvarēja daudz grūtību. Instruktoru rezerves rotā brīvprātīgi bija ieradušies ap 260 virsnieki un nedaudz instruktoru. Šo vienību drīz vien pārdēvēja par Virsnieku rezerves rotu. Šī rota formējās Annas ielā 2. To apliecinā arī piemiņas plaksne pie šā nama.

Liels brīvprātīgo pieplūdums bija arī Atsevišķā (studentu) rotā. Blakus mūsu pirmajiem cīnītājiem te nostājās daudz zaļoksnēju jaunekļu, kas savas domas un jūtas disciplinēt bija mācījušies augstskolas auditorijās un savās organizācijās. Viņi devās cīņās, sekojot dzimtenes lielajam aicinājumam. Decembra sākumā latviešu lielākās studentu korporācijas bija nolēmušas: visiem korporāciju biedriem bez izņēmuma jāieštājas jaunās valsts armijā. Šim lēmumam lielā vienprātībā sekoja letoņi, seloņi, letgaļi, tālavi, letiķi un vēl daži citi akadēmiskās saimes un skolu jaunatnes locekļi. Atsevišķā (studentu) rotā sanāca pavisam 216 karotāju. Tā saformējās Brīvības bulvāra namā 2/4. To apliecinā arī pie šī nama ieejas granītā cirstie vārdi:

„Šajā namā 1918. gada decembrī formēta nacionālās armijas pirmo vienību atsevišķā studentu rota.“

27. decembrī apsardzības ministrija angļu eskadras pārstāvju klātbūtnē sarīkoja abu šo vienību skati esplanādē (Vienības laukumā), lai izklādinātu baumas,

it kā latvju daļās būtu iemetusies lielnieciskā „puve“. Parāde kapt. Baloža vadībā izdevās ļoti labi. Rīgas iedzīvotāji pirmo reizi dzirdēja latviskas komandas, un mūsu galvas pilsētas ielās, pirmo reizi pēc latviešu strēlnieku laikiem, atkal dīmdēja vienotie latviešu soļi.

27. decembrī ap pusdienas laiku bija ieradusies Cēsu rota, virsltn. Puriņa vadībā. Šī rota 23. decembrī bija atstājusi Cēsis un aizturot lielinieku spēkus bija devusies uz Rīgu. 24. decembrī notika rotas patruļas uguns kauja ar sarkano jātniekiem pie Drabužu muižas (Meltura tuvumā). Tā bija mūsu topošās armijas pirmā ugunskauja ar pretinieku.

Vēl atzīmējams, ka Cēsu rotai 20. decembrī bija pievienojies Madonas brīvprātīgo pulciņš (Madonas apsardzības rotas kodols), apm. 10 vīru sastāvā, vltm. (tag. ģenerāļa) Ezeriņa vadībā.

Pēc ienākšanas Rīgā, Cēsu rota sākumā apmetās tagadējās Kaŗa skolas II stāvā, bet nāk. dienā pārgāja uz Latviešu biedrības namu, kuŗā pirms tam atradās arī Latv. kar. nacionālā apvienība.

1919. g. 1. janvāri Cēsu rotu pārveda atpakaļ uz Kaŗa skolu, lai pasargātu tās telpas no izlaupišanas. 2. janvāra vakarā rota saņēma pltn. Kalpaka pavēli pārvietoties tuvāk pie dzelzceļa stacijas un tāpēc rota atkal pārgāja uz Latviešu biedrības namu. Naktī uz 3. janvāra rītu saņēma pltn. Kalpaka rakstisku pavēli sagatavoties attiešanai uz Jelgavu, kas bija jāuzsāk pulkst. 06.30.

KALPAKIEŠI KĀ PĒDĒJIE ATSTĀJ RĪGU.

Lielinieki tuvojās Rīgai. Agrāki saformētās vācu landesvēra vienības līdz ar dēmorālizēto Dzelzsbrīgādi nespēja atturēt sarkano pulku nācienu. Latviešu valdības ricībā gan atradās 3 kaujas spējīgas rotas (Virsnieku rezerves, Studentu un Cēsu), bet tās bija vajadzīgas mūsu bruņoto spēku tālākai izveidošanai. Nebija jēgas iznīcināt tās ciņā, kas nesolīja tulītējus panākumus. Nebija šaubu, ka paguruma brīdīm sekos atspirgums, ko ievadīt varēs pastiprināto latvju vienību mešanās izšķirīgā ciņā. 1919. g. 2. janvārī Pagaidu valdība nolēma uz laiku atstāt Rīgu un pāriet uz Jelgavu. Valdībai līdzī devās Studentu rota. Rīgas atstāšana nenozīmēja, ka ciņa mitējusies. Nē, tai bija jākvēlo arī turpmāk un jāpanāk drīza valdības atgriešanās galvas pilsētā.

Rīgā palikušajām latviešu brīvprātīgo vienībām vajadzēja nodrošināt kārtību mūsu galvas pilsētā un segt atkāpšanos. Daļa brīvprātīgo pildīja patruļnieku dienestu, pārējie sapulcējās Latviešu biedrības namā*). Līdz ar jau minētām vienībām tai ieradās arī Latgales virsnieku un apakšvirsnieku rotas atliekas, jo šo rotu kaŗavīru vairums bija pasteidzies izklist. Netālu no Latviešu biedrības nama — tagadējā Kr. Barona ielā 16 bija novietojusies Virsnieku rezerves rota.

Kalpakieši nekad neaizmirsīs šo drūmo, drudžaini

---

*) Rīgas latviešu biedrībā (Merķeļa ielā 13) tagad atrodās Kalpaka bataljona valdes sēdeklis. Pie šī nama ir piestiprināta arī attiecīga piemīņas plāksne.

Pulkvedis Kalpaks un pltn. (ģenerālis) Balodis līdz ar kalpakiešiem — ložmetējniekiem Rudbāržu pilī.

satraukto nakti. Bija ienākusi ziņa, ka sarkanie tumsoņi gatavojās iebrukt Latviešu biedrības telpās. Kalpakieši pirmo reizi dzirdēja cīņas trauksni un izjuta tā vareno, apvienojošo spēku. Ar lielu pašāvivību viņi vēroja savu vadoņu aukstasinību un rīkojumu noteiktību brīdī, kad Rīgai bija jāteic ardievas. Šis starpgadījums saliedēja brīvprātīgos ciešā, neskaļdamā vienībā un neaprobežotā uzticībā saviem komandieriem. Šos vēsturiskos brīžus spilgti raksturo pulkv.-ltn. R. Bebris: „Kluss, sevī nogrimis, ar mieru izdvesošu noteiktību pulkvedis **Kalpaks** ienesa pakļautos pašāvivību

un ticību viņam, jo pie brīvprātīgo raibā sastāva tam bija izšķirēja nozīme. Kapteinis (tagadējais ģenerālis un kaŗa ministrs) **Balodis**, Kalpaka tuvākais palīgs, tāpat kluss, sevi noslēdzies, visu vērojošs, visu redzošs ar savu atklāto skatu un sīrsnīgo smaidu, katrā iedvesa drosmi un ticību taisnai latviešu lietai. Viņa seja atgādināja viņa varonīgā senču cilts virsaiša Tālivalda vaibstus: cietus, noteiktus, bet laipnu acu skatu un klusu, sīrsnīgu smaidu lūpās.

Drūms un kluss uzausa 3. janvāra rīts. Klusi un drūmi pienāca septītā stunda, kuŗā sakustējās musu kaŗotāju gājiens. Brīvprātīgo vairums iznāca no Latviešu biedrības vjēsmilīgā nama un pa Merķeļa, Kr. Barona, Audēju un Grēcinieku ielām nonāca pie toreizējā koka tilta, kas atradās tagadējā pontonu tilta vietā. Šeit pltn. Kalpaks sagaidīja Instruktoru (virsnieku) rezerves rotu, kas apm. 07.20 pienāca kapt. Baloža vadībā. Drīz pēc tam mūsu kaŗavīru kolonna aizvijās pāri tiltam Jelgavas virzienā.

Mūŗa ēnās slēpdamās kalpakiešiem sekoja kāda latvju māte. Līdz pat drūmajam koka tiltam, neraugoties uz baigo rītu, pamodušos asinskāri Rīgas ielās, nezināmā latvju māte nāca līdz un, cīnītājiem iegrimstot koka tilta krēslainos spraišļos, svētījusi tos ar krusta zīmi, sabruka tilta galā. Nezināmā latvju māte bija devusi saturu atbrīvotāju gaitām, jo katrs nu saprata savu pienākumu, kuŗš līdz Daugavas tiltiem dažam vēl šķita neskaidrs. Pārejot tiltu un izjūtot latvju mātes svētību, katrs saprata lielo latvisko uzdevumu tēvzemes priekšā. Katrs saprata, ka viņš nav nedzīva

figūra, bez pienākumiem un atbildības, bet vērtīgs un apzinīgs loceklis lielajā Latvijas atbrīvošanas gājumā.

PA KALPAKIEŠU GĀJIENA PĒDĀM UZ JELGAVU.

Kalpakiešu kolonna līdz ar tās vadoņiem bija nonākusi Torņakalnā. Šeit, — tagadējās Vienības gatves malā, uzkalniņā no kuŗa bija labi skatāmi lekšrīgas torņi, gājiens uz brīdi apstājās. Pltn. Kalpaks uzdeva vienību priekšniekiem pārskaitīt pakļauto kaŗavīru sastāvu.

Virsnieku rezerves rota bija palikusi viskuŗplākā sastāvā. Arī Cēsu rota bija tādā pat sastāvā, kādā tā atstāja Cēsis (50—60 vīru), jo dažus iztrūkstošos atvietoja brīvprātīgie, kas bija rotā iestājušies Rīgā. No Rīgas apsardzības rotām bija palikuši tikai kādi 20 vīri. Neskaitot Atsevišķo studentu rotu, kuŗa pašlaik atradās Jelgavā Pagaidu valdības tiešā rīcībā, pltn. Kalpaka vadībā pašlaik atradās apm. 220 vīri.

Pēc isas atpūtas kolonna devās tālāk. Debesis bija apmākušās un drūmas. Griezīgais vējš stindzināja locekļus. Drīz sāka snigt, kas vēl vairāk apgrūtināja gājienu.

Bet kaŗavīru domas nebija nedz ledainas, nedz drūmas. Viņi bija par jauniem un lepniem, lai padotos izmisumam; viņi pārāk stipri ticēja saviem vadoņiem un jaunajai Latvijai, lai nokārtu galvas un neticētu uzvaras brīnumam. Toreizējo kalpakiešu noskaņojumu zi-

mīgi raksturo viņu līdzgaitnieks kapt. J. Kiselis: „Mūsu sirdīs nevaldīga pacilātība, neizjutām arī neko nospiedīgu. Mēs, tā laika jaunatne, bijām kaņotāji. Uzbrukums un atkāpšanās mums bija ikdienišķas lietas. Ja pārspēks nāk virsū, tad jāatkāpjas, tur neko nevar darīt. Bija gan ignums pret vāciešiem, ka tie nebija mums devuši iespēju salasities lielākā skaitā un labāk apbruņoties. Mūsu vadoņi — Kalpaks un Balodis, bija isti kaņavīri. Šini grūtajā stundā viņi centās šo atkāpšanos padarīt par, varbūt, nepatīkamu un tomēr kareiviski vienkāršu darbu. Mūsos radās nesalaužama pārliecība: gan pienāks brīdis, kad atkal pāriesim uzbrukumā un uzvarēsīm. Ceļa gabalā no Rīgas līdz Jelgavai mūsos dzima kaut kas, kas vēlāk mūs, kalpakiešus, sakausēja nesadragājamā vienībā un uzticībā vadoņiem, un kas mūs veda pie uzvaras.“

Tagad pa Jelgavas šoseju viegli slid autobusi un skaistas mašīnas, toreiz kolonnai traucās gaņām daudzi smagi piekrauti automobiļi. Tais vācieši mazāk aizveda kaņ mantas un munīciju, bet gan vairāk Rīgas dzīvokļu iekārtas un citus „suvenirus“. Ceļmalā vairākās vietās bija redzamas salauztas un braucēju pamestas mašīnas. Visvairāk mašīnu bija skatāms Misas upes tuvumā.

Bet jau labu gabalu pirms tās kaņavīriem bija dota atpūta pie Ceļsarga mājiņas (apm. 7 km no Rīgas). Nākošo reizi kaņavīri pusdienoja un atpūtās Olaines stacijas tuvumā.

Gājiens pa apsniegoto un vācu auto un pajūgu izbraukto šoseju palika aizvien grūtāks. Tāpēc daļa kaŗavīru, ar pltn. Kalpaka atļauju sasēdās ragavās un kamanās un devās uz priekšu. Kaŗavīru lielākā daļa tomēr tāpat turpināja grūto gājienu. Ļoti noguruši viņi vakarā ienāca Jelgavā.

KALPAKIEŠI JELGAVĀ.

Jelgavā agrāk atbraukusi Atsevišķā studentu rota jau bija apmetusies Jelgavas pilī. Tanī bija ierādītas drēgnas un nekurinātas telpas arī Virsnieku rezerves rotai. Pēc grūtā ceļa bija nepieciešams sasildīt asinis un nosalušos locekļus, tāpēc Virsnieku rezerves rotas kaŗavīri drīzumā pārgāja uz labāk sagatavotām un siltām telpām Pasta ielā 34, (tagadējo Zemgales klubu). Pltn. Kalpaks ar savu štābu bija apmeties tagadējās 3. Jelgavas kājnieku pulka Dambja kazarmēs. Cēsu rota apmetās kādā neapdzīvotā mājā pie tirgus laukuma.

Jelgavā jau bija ieradusies lielākā daļa vācu spēku. Tie nedomāja vaīrs par nesen daudzināto aizstāvēšanos stiprajās, pasaules kaŗa laikā izbūvētajās Olaines pozīcijās. Vācijas pārstāvim Vinnigam bija padomā citi — politiski mērķi. Viņš iesniedza Pagaidu valdībai vācu palīdzības projektu, kas gan mazāk runāja par palīdzēšanu, kā par vācu nodomu apstiprināšanu Latvijā. Valdības galva līdz ar valdības locekļiem, kaut

gan stāvoklis bija ļoti ļauns, noteikti atteicās no palīdzības plāna, kas tik sāpīgi skāra tautas intereses.

Bez tam, bija arī skaidrs, ka pēc Rīgas krišanas tik īsā laikā nebūs iespējams noorganizēt Jelgavas aizstāvēšanu.

Līdz 5. janvārim Pagaidu valdība atradās Jelgavā, — namā Pils ielas un Čakstes bulvāra stūrī. Tā tad dažas dienas Jelgavai bija lemts Latvijas galvas pilsētas gods. Pēc tam valdība nolēma pārcelties uz Liepāju un no turienes turpināt savu cīņu.

Lai labāk noorganizētu no Rīgas iznākušos latvju spēkus, apsardzības ministrs Zālītis (kuŗš Jelgavā bija apmeties Lindes viesnīcā) pavēleja tiem apvienoties vienā bataljonā. Par bataljona komandieri iecēla plkv.-ltn. Kalpaku. Šeit, — Lindes viesnīcā — 4. janvāri ministrs Zālītis noturēja apspriedi ar plkv.-ltn. Kalpaku, kapt. Balodi un citiem vecākiem virsniekiem par turpmāko kara darbību.

4. janvāra rītā plkv.-ltn. Kalpaks kopā ar rotu komandieriem, ieradās pie apsardzības ministra J. Zāliša. Ministrs izteica domu, ka apstākļi prasis tālāku attiešanu Liepājas virzienā. Apspriedē tika izteiktas domas, ka pret lieliniekiem jānostāda arī latvju daļas, kas kavētu viņu tālāku ielaušanos Latvijā. Ja latvju spēkus noņemtu no frontes, tad šo apstākli izmantotu mums kaitīgai aģitācijai vācieši, kas pacenstos pat paziņot sabiedrotiem, ka latvieši nevēlās aizstāvēt savu jaundibināto valsti.

5. janvāra rītā bija paredzēts latviešu vienības ar vilcienu nosūtīt uz Iecavas staciju, kur tās ieņemtu po-

Rudbāržu muižas pils, kuŗā no 1919. g. janvāŗa beigām līdz marta sākumam atradās pulkv. Kalpaka bataljona štābs.

zicijas pret lieliniekiem. Rotu iziešana bija paredzēta pulkst. 17.00. Tāpēc arī Cēsu rota pārgāja uz kazarmēm, kuŗās atradās plkv.-ltņ. Kalpaka štābs, lai būtu ērtāk doties uz staciju. Tomēr vācu okupācijas dzelzceļu valde nespēja sagādāt vagonus un lokomotīvi, kāpēc izbraukšanu uz Iecavu — atcēla.

5. janvāŗa vakarā Pagaidu valdības pārstāvji apsardzības ministrs Zālītis un iekšlietu ministrs Valters līdz ar Atsevišķo studentu rotu vilcienā atstāja Jelgavu, dodoties uz Liepāju. Pirms aizbraukšanas apsardzības ministrs Latvijas kaŗaspēka komandēšanu uzdeva plkv.-ltņ. Kalpakam līdz ar to ieceļot viņu par

Latviešu atsevišķā bataljona komandieri. Pēc šā rīkojuma saņemšanas plkv.-ltn. Kalpaks tagadējā Zemgales klubā parakstīja savu vēsturisko pavēli, ar kuŗu visas līdzšinējās sešas latviešu rotas tika savilkta divās rotās, no kuŗām savukārt tika saformēts Latviešu atsevišķais bataljons. I. apvienoto rotu, kuŗu komandēja kapt. J. Balodis, kaŗavīri arī turpmāk sauca par Instruktoru (virsnieku) rezerves rotu. 2. rotu, kuŗu komandēja kapt. Skujiņš, dēvēja par „apvienoto” rotu, bet jau 15. janvārī to oficiāli pārdevēja par Cēsu rotu.

1934. g. 21. novembrī (Jelgavas atbrīvošanas dienas 15. atcerē) pie Zemgales kluba ārsienas atklāja piemiņas plāksni, kuŗā iecirsti šādi vārdi:

„Pulkvedis Oskars Kalpaks, pirmais Latvijas armijas virspavēlnieks, šai namā 1919. g. 5. janvārī deva pirmo pavēli savam bataljonam. 21. XI. 1934.“

KALPAKIEŠU POZICIJAS, AIZSTĀVOT JELGAVU.

6. janvārī Latviešu atsevišķais bataljons, lai apgāztu vāciešu pārmetumus it kā latvieši aktīvi nepiedaloties dzimtenes aizstāvēšanā, un gribot droši nostāties pretim lielnieku pārspēkam, pulkst. 09.00 izgāja no Jelgavas uz vecajām Olaines pozīcijām. Mūsu kaŗavīru brašais gājiens un latviskās dziesmas iedvesa jelgavniekiem jaunu cerību, ka pilsetu noteikti aizstāvēs un varbūt paglābs no sarkano iebrukuma.

Avangardā gāja Instruktoru rezerve, aiz tās Apvienotā rota. Pie Skujas skolas (2 km D no Dalbes stacijas) pltn. Kalpaks deva pavēli Instruktoru rezerves rotai vienu vadu kā priekšējo apturi izvīrīt līdz vecajām Olaines pozīcijām. Ar pārējiem vadiem „turēt fronti“ pāri Jelgavas šosejai Dalbiņu-Dvēselišu māju rajonā. Apvienotā rota palika rezervē Skujas skolā. Instruktoru rezerves rota līdz vakara krēslai ieņēma visas norādītās vietas.

Rotas pirmais vads ieņēma pozīcijas tieši uz Vidzemes un Kurzemes robežlīnijas pie Rīgas—Jelgavas šosejas. Šeit kaņavīri nomainīja kādu vācu rotu un novietoja Blukas mājās, izliekot sargposteni uz šosejas tilta, kas uzbūvēts pāri novadgrāvim un nevis Misas upei, par kuŗu daži nepacietīgi ceļinieki uzskata šo plato novadgrāvi.

Blukas mājas tagad stipri pārbūvētas. Kalpakiešu vads toreiz novietojās koka dzīvojamā ēkā, kuŗai tagad pievienota jauna, balti apmesta piebūve. Šo māju tuvumā, — apm. 23 km no Rīgas tagad pie šosejas novietots arī autobusu pieturas punkts.

6./7. janvāra nakts pagāja mierīgi. 7. janvāra rītā no 2. apvienotās rotas 1. vada (Ildzš. Cēsu rotas) izsūtīja patruļu (3 vīrus) Doles salas virzienā, noskaidrot, cik tālu aizvīrījušās šai rajonā lielnieku daļas. Izlūki, apbraukājot plašu rajonu, konstatēja, ka ienaidnieks ar nelieliem spēkiem jau ieņēmis Baldones un Garozas staciju (apm. 12 km uz A no Jelgavas). Tānī pat laikā izluku patruļas gar dzelzceļa līniju bija izsūtījusi arī Instruktoru rezerves rota. Vienā no šā-

diem izlūkošanas gājieniem konstatēja, ka lielinieki nav pacentušies ieņemt pat tuvējo Olaines staciju.

Visi šie izlūku gājieni un citas ziņas rādīja, ka lielinieki nevirzās uz priekšu pa šoseju, bet gan cenšās apņemt Jelgavu no divām pusēm, — Garozas un Tukuma. Lai pārbaudītu ziņas par lielinieku pasivitāti šosejas rajonā, pltn. Kalpaks lika doties Instruktoru rotas izlūkiem līdz ar vācu bruņoto auto Rīgas virzienā, bet līdz pat Tīriņu muižai tas nesastapa neviena sarkanā kaņotāja. Stāvoklis sāka noskaidroties. Baumas par lielinieku ierašanos Tukumā bija pārāgras, bet stāvoklis Vecmuižas un Garozas rajonā bija kļuvis jo nopietns. Tur lieliniekiem bija izdevies izlauzties cauri vācu aizsardzības līnijai. Kalpaka bataljonam tāpēc 7. janvāra vakarā bija jāatiet uz Iecavas līniju.

Pltn. Kalpaks Instruktoru rezerves rotai uzdeva novietoties rezervē Klīķēnu mājās, bet Apvienotai rotai aizstāvēt līniju Rubeņi — Ķieģeļi — Lauķerces, nelaižot ienaidnieku pāri Iecavas upei. Jau nās pozīcijas vienības ieņēma ap pulkst. 16.00.

Nakti no 7. uz 8. janvāri bataljons mierīgi pavadīja Iecavas upes pozīcijās. Tomēr jau naktī bija pienākusi ziņa, ka lielinieki ieņēmuši Garozas staciju un līdz ar to sākuši apdraudēt kalpakiešu atkāpšanās ceļu. Tāpēc pltn. Kalpaks pavēlēja atstāt pozīcijas un doties uz Jelgavu. Tani bataljons ienāca 8. janvāri ap pulkst. 09.00:

Pulkv. Kalpaks apspriežās ar sava štāba virsniekiem Rudbāržu pilī 1919. g. februārī.

Valstsvācu kaŗaspēka daļas jau bija atstājušas pilsētu un devušās uz Šauļu pusi. Arī plkv.-ltņ. Kalpaka bataljons saņēma pavēli atiet pa lielceļu uz Dobeļi. Reizē ar kalpakiešiem pilsētu atstāja barona Radena rota un landsvēristi ar četriem lielgabaliem. 2 no tiem aiz zirgu trūkuma nācās atstāt uz ceļa Dobeles tuvumā.

Pilsētu atstājot, tānī atskanēja spēcīgi grāvienu. Vācu sapieŗi uzspridzināja tiltus un noliktavas. Pāri vairākiem namiem uzšāvās uguns un dūmu māies.

No pēdējām nomales mājām vietējie lielinieki raidīja uz aizejošiem dažus šāvienus, bet tie uztrauca karotājus vēl mazāk kā pie Rīgas. Karavīri vēl ciešāk bija ieslēguši sirdīs domu, ka viņi atgriezīsies atpakaļ, jo viņiem ir jāatgriežas. Tā tas arī notika.

ATIEŠANAS CEĻŠ LĪDZ LIELAUCEI.

Pārgājiens uz Dobeli bija ļoti grūts. Īsajā ziemas dienā pa smagu ceļu vajadzēja veikt kājām 35 km. Bataljona komandieris, lai nesarūgtinātu vietējos zemniekus, nebija atļāvis ņemt šķūtniekus. Latvju vienībām zemnieku acīs vajadzēja atstāt korektu, disciplinētu, iznesīgu un atsaucīgu iespaidu. Bija skaidrs, ka latvieši atgriezīsies. Bija jādara viss, lai vietējie zemnieki tos gaidītu ar sirdī dziļi paglabātām ilgām.

8. janvāra vakarā bija sasniegta Dobeļe; pirmais atiešanas posms no Jelgavas bija pabeigts.

9. janvārī Latviešu atsev. bataljons pārgāja uz Jaunsesavu, kur palika arī 10. un 11. janvārī.

11. janvārī Latviešu bataljons saņēma pavēli, kuŗā bija noteikts, ka tam kopā ar Landesvēru (vācu zemessargiem) jāienem līnija Vecauce — Lielauce. Saskaņā ar šo pavēli mūsu atsevišķais batajons līdz ar vienu artilērijas vadu pārgāja 12. janvārī uz Lielauci. Vācu virsštābs (oberštābs) novietojās Vecauces pilī. Turpat novietojās arī barona Radena rota līdz ar vācu artilērijas nodaļu. Šai pilī 14. janvārī plkv.-ltn. Kalpaku uz īpašu apspriedi bija uzaicinājis oberštāba

Lielaucē pils.

pag. priekšnieks kapt. (hauptmanis) von Bekmanis. Šai apspriedē nāca pie atzinuma, ka lielinieku pārspēkam jānostāda pretim mūsu aktivitāte (piem., partizāņu darbība), ātra kustība un mūsu kaŗavīru lielākā intelligēnce.

Ienaidnieks frontē sāka izrādīt pilnīgu pasivitāti. Dobeles un Tukuma virzienā izsūtītie izlūki ziņoja, ka sarkano kaŗaspēka vienības ir dēmorālizētas un nereti izklist. Bez tam vācu virsštābā bija ienākušas ziņas, ka lielinieku galvenie spēki aizsūtīti uz Igaunijas fronti, kur pašlaik noritot spraigās cīņas.

Tas viss bija manāmi uzlabojis mūsu stāvokli. Kaŗa laimes rats bija sācis griesties augšup.

VIETA, KURĀ KALPAKIEŠI GUVĀ PIRMĀS UGUNSKRISTĪBAS

LIELAUČES KAUA.

Savu spēku samazināšanu Kurzemes frontē lielinieki nolēma aizmaskot ar negaidītu uzbrukumu Vecauces un Lielaucē rajonos. Uz Lielauci devās 2. sarkano strēlnieku pulka bataljons (apm. 2 rotas) un viens jātnieku eskadrons. Ap pulkst. 2.00 16. janvārī uzbrucēji jau bija pievirzījušies tuvu Lielaucē muižai.

Sai muižā bija novietojies Kalpaka bataljons, kurš savai aizsardzībai bija izlicis 3 aptures. Viena no tām (Virsnieku rotas IV. vads) bija novietojusies vietējā mežziņa mājā (tagadējās Grīvas mājās). Pie ceļa, kas ved no Skarvēs bija novietots sargpostenis, — 2 vīri.

Saskaņā ar īpaši izstrādātiem apšvērumiem lielinieku uzbrukšanas gadījumā šiem sargiem vajadzēja izšaut signālraketi. Šo signālu uztvertu sargs, kas bija nostādīts pie mežziņa mājas un tūlīt pēc tam bridinātu apturi Apturei tūlīt pēc tam vajadzēja atiet uz tuvējo uzkalniņu pils virzienā un ar uguni aizkavēt lielinieku virzīšanos uz priekšu (šim nolūkam aptures rīcībā atradās arī ložmetējs). Pa to laiku no pils varētu iznākt tās aizstāvji un ieņemt attiecīgās kaujas pozīcijas. Jāņem vērā, ka arī pils ārpusē bija nostā-

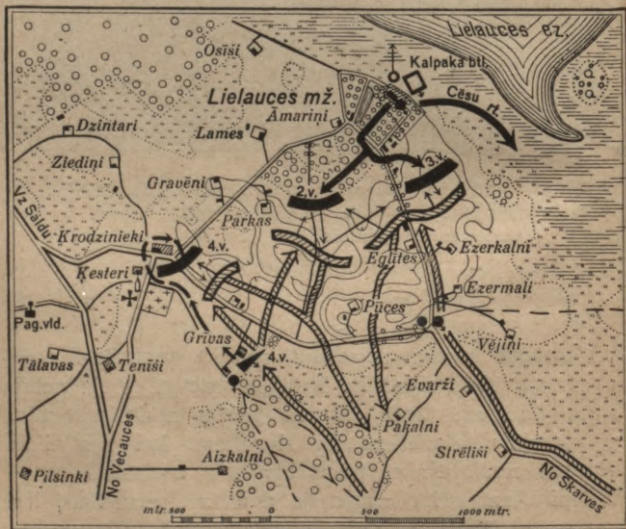
Skats gar gatvi no Lielauces muižas uz Eglišu mājām. Pie augšā redzamā šķūņa pltn. Kalpaks vadīja savu kaņavīru tālāku pretuzbrukumu lieliniekiem pēc viņu uzbrukuma atsišanas pils tuvumā.

dits sargs, kuram vajadzēja uztvert varbūtejo raķetes un arī citus signālus. Bataljona rīcībā toreiz nebija lauku telefona, tāpēc sakarus varēja nodrošināt tikai ar patruļām, ziņnešiem un signāliem. Lai gan tikko minētais aizstāvēšanas plāns bija labi izstrādāts, tomēr tā izpildīšanu stipri sagrozīja dažādas nejaušības, kas kaujas apstākļos ir dažreiz neizbēgamas.

PIEŅĒMTĀS ZIMES

- Bataljona
- Bataljona štābs
- Vada, apture
- Serge
- Mūsu pozīcijas un uguns virzieni

- Ienaidnieka pozīcijas un uguns virzieni
- Mūsu uzbrukuma virzieni
- Ienaidnieka uzbrukuma un atkāpšanās virzieni
- Vecās salmniecības, kuŗas atradās uz apvidus ciņu laikā
- Jaunās salmniecības, kuŗas ciņu laikā uz apvidus nebija
- Pieminekļi Lielauces kaujā kritušiem karavīriem

Kā tas schēmā redzams apture bija spiesta atiet citā virzienā, nekā tas bija paredzēts. Lielu traucējumu radīja arī signālpistoļu samaitāšanās.

Nakts bija tumša. Ap pusnakti sākās sniegputenis. Šķita visi melnie gari apvienojušies, lai ļautu pretiniekam piepildīt kādu ļaunu, draudīgu nodomu.

Tā tas arī izrādījās. Netālu no Lielauces mežziņa mājām no saputeņotās tumsas izslidēja divainas ēnas. Tās ātri slidēja uz priekšu pa dziļo, puteņa savandito sniegu. Likās it kā tās rautu uz priekšu apsniegoti zirgi. Klusu ieklabējās arī pakavi.

Nebija šaubu, tā pa nakti un aklo tumsu traucās uz priekšu sarkano trieciena kolonna. Viens no mūsu sargiem pārsteigtā, piesmakušā balsi iesaucās:

Ei, — apstājaties. Citādi šaušu!

Viesulis saplosīja viņa kliedzienu un izsvaidīja to uz dažādām pusēm. Tuvākās ēnas neapstājās, bet metās iesāņus. Vajadzēja atrast šo sargu un iesviest to aukas palagos.

Bet sargs bija izslidējis no vajātāju skavām. Pāri kupenām viņš bija skriešus devies uz pili, modināt savējos. Pa to laiku arī otrs sargs (no tā paša sargposteņa) bija aizsteidzies uz mežziņa mājām, lai tātad brīdinātu Virsnieku rotas apturi.

Pili dežurējošais III vads no atskrējošā sarga jau bija saņēmis ziņu par lielinieku tuvošanos.

Kaņavīri no gaiši apgaismotās pils izskrēja melnā nakti un pa gatvi pavirzījās pāris simts metrus uz priekšu. Kaņavīri cieši turēja rokās pielādētās šautenes, bet pretinieks nekur nebija manāms. Varbūt sargs bija

kļūdiņies? Bija bīstami atklāt uguni arī tāpēc, ka saskaņā ar jau minēto plānu uz tuvējo uzkalniņu vajadzēja atiet aptures vadam un tumsā varēja iznākt nejauša saduršanās ar kādiem šā vada kaŗotājiem.

Te pāri III vada galvām iesvīlpās lodes. Vairs nebija šaubu. Sarkanie bija klāt. Lielinieki bija atklājuši uguni uz mūsu kaŗavīriem, kas bija pievīrziņusies tiem samērā tuvu klāt.

No pils bija paspējis iznākt arī Virsnieku rotas II vads un rotas komandiera vietnieks kapt. Graudiņš *) komandēja:

„Ķēdē. Atstarpe 10 soļi. Uz priekšu.“

Kaŗavīri savīrknēs ķēdē atklāja uguni un devās uz priekšu. III vads uzbruka pa kreisi no lielceļa. Mazliet iepakaļus un pa labi no ceļa devās uz priekšu II vads. Uzbrucējus sagaidīja lielinieki ar niknu uguni, kas kļuva aizvien stiprāka. Daļa sarkano šāva no priekšas, bet daļa no labās puses. Šī flankētāja uguns arī III vada kaŗavīriem nodarīja vislielākos zaudējumus. Radās iespēds, ka lielinieki uzbrūk no divām pusēm. Tā tas arī bija. Drīz vien (nopratinot gūstekņus) noskaidrojās, ka sarkanie bija vispirms gribējuši nocelt mūsējo sargpostņus un pēc tam negaidīti iebrukt Lielauces pili. Šos nodomus bija izjaukusi mūsējo sargu modrība. Sarkanie tomēr bija nolēmuši neatlaidīgi turpināt uzbrukumu.

Bet drīz vien tos piespieda nogulties un pāriet uz aizstāvēšanos jau minēto vādu pretuzbrukums.

Virsnieku rotas kaŗavīri jau bija pienākuši pie preti-

---

*) Rotas komandieris kapt. J. Balodis bija komandēts uz Liepāju piedalīties svarīgā militāri politiskā apspriedē.

nieka uz apm. 100 soļiem. Tumsa gandrīz nemaz neļāva saskatīt nedz pretinieku, nedz savējos. Sejās sitās sniegs un griezīgs vējš. Šāvēju atrašanās vietas norādīja galvenā kārtā ugunsmeles, kas nikni izšāvās no ložmetējiem.

Ciņu vietā bija atsteidzies arī pltn. Kalpaks, kuŗš pirms tam bija uzdevis Cēsu rotai iziet no pils un, virzoties gar Lielauces ezeru, apņemt lielinieku labo flanku.

Pa to laiku, virzoties no vienas uguns pozīcijas uz otru, bija turpinājies drošo uzbrukumu III. vads, pa labi no kuŗa atradās II. vads. Lielinieki, neizturot stipro spiedienu, sāka atiet. Viņu atiešanu paātrināja arī bažas par to iespējamo apiešanu.

Pēc kāda laika sarkanie vēl reizi mēģināja sakārtoties un doties uz priekšu. Bet arī šoreiz viņus atspieda atpakaļ mūsējo pretspiediens. Sarkanie sāka atiet, atstājot abas ceļa pusēs daudzus kritušos.

Šai nakts uzbrukumā viņi bija zaudējuši 10 kritušos un 20 ievainotos; to apliecināja šķūtnieki, kas bija aizveduši atpakaļ Dobeles virzienā satriektos lielinieku spēkus. Lielos zaudējumus apliecināja arī daudzās asins peļķes sniegā. Sniegā bija atrasta arī kāda smadzenēm apraipīta jērnīca. Ceļmalas sniegā bija atrasti arī divi sašautie uzbrucēji. Viens no tiem, — smagi sašautais, redzot, ka tuvojās mūsu virsnieks, iesaucās: „Comiņ, vairst, nešauj. Es jau esmu no Rīgas.“

Šie gūstekņi Kalpakam deva vērtīgus norādījumus par lielinieku spēkiem un nodomiem. Viens no viegli ievainotiem gūstekņiem tūlīt izteica vēlēšanos iestā-

ties nacionālās armijas rindās, bet viņa lūgums netika ievērots. Kalpakieši atzina, ka šādi gāju putni nākošā kaujā var sagādāt lielas nepatikšanas. Gūstēkņi pastāstīja, ka 15. janvārī Dobeļē sadzīti no visām pusēm šķūtnieki, ar kuriem tai pašā vakarā uz kaujas rajonu devies sarkanais bataljons. Līdz ar to uzbrukumā devies arī viens eskadrons. Sarkanie vispirms gribējuši nocelt mūsu aptures un tad iebrukt Lielauce no Lielauces kroga puses. Sargu un aptures modrība tos piespiedusi grozīt pēkšņā uzbrukuma plānu. Smagi sašauto gūstēkņi nosūtīja kopā ar mūsu ievainotiem uz Auces staciju, bet viņš pēc dažām stundām vilcienā mira.

Mūsu kaņavīri vēl dažus simtus metrus turpināja sarkano vajāšanu un tad to pārtrauca. Par spīti salam un nogurumam, kaņavīri nostāvēja ieņemtā stāvoklī līdz rīta ausmai un tikai tad, ka redzēja, ka sarkanie vairs neiedrošinājās atkārtot uzbrukumu, aizgāja uz pili.

Mūsu kaņavīru modrība un drosme bija glābusi grūto stāvokli. Kalpakieši bija smagi satriekuši lielniekus, kas bija gatavojušies uz vieglu uzvaru.

Par šo pirmo uzvaru Virsnieku rota bija samaksājusi 4 kritušo un 6 ievainoto asinīm. Visvairāk bija cietis III. vads.

Ievainoto vidū atradās arī vada drošsirdīgais komandieris kapt. (tag. ģenerālis) Rozenšteins: lode viņam bija sadragājusi pleca kaulu.

Bet bija panākta noteikta un iespaidīga uzvara. Tā bija iespaidīgāka tāpēc, ka kalpakieši bija godam iztu-

rējuši pirmās uguns kristības un pirmo kaujas pārbaudījumu.

*

Daudz jaunāk bija izgājis vāciem, kuņiem ienaidnieks bija uzbrucis dažas stundas vēlāk (ap pulkst. 08.00). Kauja pie Vecauces bija ilgusi pāris stundas, pēc kam vācu nelielās vienības bija atkāpušās. Pirms atiešanas vāci bija paspējuši nosūtīt uz Liepāju vilcienu ar mūsējo un savējo ievainotiem un gūstēkņiem. Par atiešanu landesvēra (vācu zemes sargu) štābs paziņoja arī plkv.-ltņ. Kalpakam, norādot, ka tam jāiet caur Veczvērdi, Francmuižu un Skrundu uz Ventas kreiso krāstu un tur jāapmetās Lēnas muižā.

*

Tā kā pēc kalpakiešu pirmajām cīņām jau pagājuši vairāk kā 18 gadi, šai grāmatā nav iespēstas toreiz zīmētās kauju schēmas, jo apvidus bieži ir stipri pārmainījies. Toreizējo mežu vietā nereti skatāmi klajumi, vai arī klajumu vietā ligojās meža jaunaudze. Radušies jauni ceļi. Nederīgie vecie ceļi vai nu aizauguši vai arī galīgi pazuduši. Sevišķi kupli saceltas jaunas ēkas un pārbūvētas vecās.

Piemēram, Skrundas stacijas rajons pārvērties par ciemu, jo kupli izplētusies Slokas priekšpilsēta.

Tāpēc gandrīz visas kauju schēmas *) bija jāpārzīmē,

---

*) 9 schēmas pārzīmējis kaķa topografs kapt. Šmits.

pieskaņojot kaujas norises apvidus tagadējam izskatam, lai uz tā varētu labāki orientēties svētceļnieki un ekskursanti.

Šā kauju vadoņa sastādītāja izbraucienos uz vēsturiskajām cīņu vietām it laipni un draudzīgi piedalījās daži cīņu dalībnieki, kuŗu atmiņas un norādījumi ir stiprā mērā sekmējuši šīs grāmatas sastādīšanu. Viņu dzīvās atmiņas ir jo bieži papildinājušas agrāko kauju aprakstu un dokumentu dažviet jau mazliet nodzelējušos burtus.

Dažu kauju lauku iznāca skatīt tādos laika apstākļos, kas bija stipri līdzīgi toreizējiem. Piemēram, Lielauces kauju lauku, kopā ar šīs cīņas līdzdalībnieku atvaļināto plkv.-ltn. Bišentropu un citiem izbraukuma dalībniekiem apstaigājām sniegpueteņa laikā, sajūtot sejās ledainus vēja sitienus, kas mums ļāva iespējami pilnīgi iedzīvoties šīs saltās un putenīgās naktskauljas ārējos apstākļos un vēl vairāk izprast tik grūtos apstākļos izrādīto cīnītāju drošmi un nesalaužamo sparū.

KALPAKIEŠI PIE VENTAS

Kalpaka bataljons Ventas krastus ieraudzīja pirmo reiz 18. janvāra 1919. g. vēlā vakarā, kad pēc 15 dienu ilga atkāpšanās gājiena, sākot ar 3. janvāri, kad bija atstāta Rīga, nonāca Lēnās uz Ventas krastiem, pēc gandrīz 200 km. gaŗa pārgājiena. Pēc beidzamo dienu gaŗākiem nepārtrauktiem gājieniem, ar pretinieku saskari bija zaudēti. Bija gaidāma daŗu dienu atpūta. Viens otrs prātoja, vai pretinieks beidzot nebūs nokūsis un nepārtrauks sekošanu. Radās arī domas, vai Venta nebūs tā, uz kuŗas beigsies atiešana. Paiet veselas trīs dienas, bet pretinieka nekur nejūt. Lai gaŗ gausi, pretinieks tomēr sekoja un 22. janvāra ritā ir atkal klāt.

Vadība nolēma pretinieku, par kuŗu ir ziņas, ka viņš naktsgājienā tuvojas Ventai, pārsteigt ar uzbrukumu un izklīdināt. Tā tad tiešām sāka apstiprināties baumas, ka no Ventas tālāk neatiesim. Uzbrukumam jānotiek 22. janvārī agrā ritā. Tani bija jāpiedalās no Kalpaka bataljona 100 vīriem, bez tam landesvēra Radena rotai, kuŗa atradās Skrundā. Uzbrukumam tika nozīmēta Cēsu rota, bet tā kā tani skaitījās tikai 85 durkļi, tad no Vīrsnieku rotas piedala cēsiniekiem 15 vīrus. Nakts tumsā uzbrucēji pārceļas pa ledu pār Ventu un sapulcējas Skrundas skolas un kroga rajonā. Turpinot ceļu tālāk arī sākās kauja. Izrādījās, ka arī pretinieks nāk uzbrukumā. Nevienādā

Lēnas muižas pils.

ciņā Radena rota drīz vien spiesta atiet. Cēsu rota pat nepaspēj to atbalstīt. Jāatiet ir arī cēsiniekiem, diezgan lielā steigā tiem nākās meklēt ceļu atpakaļ pār Ventu. Sekojot atejošiem vāciešiem, sarkanie uzbruka nekavējoties arī Skrundai, padzenot no turienes Radenu. Bija jāatiet tagad arī Kalpaka bataljonam no Lēnām. Ventas līnija bija zaudēta, bij jāturpina atiešana vēl tālāk. Pltn. Kalpaks saņēma pavēli atiet vēl tālāk Liepājas virzienā līdz Aizpurņu mājām, 7—8 km R no Rudbārziem. Kā to atzīmējis savās atmiņās plkv. A. Kripens, no Ventas krastiem kalpakiešiem nenākas ilgi šķirties. Tikai uz 2 dienām. 24. janvārī tie jau atkal ir Lēnās. Pretinieks pēc Skrundas ieņemša-

Venta un vēsturiskā Lēnas baznīca.

nas tālāk nebija gājis. Uz Lēnām tas bija izsūtījis tikai izlūkus. 24. janvāra dienā Ventas krasti prasa jau pirmo kalpakiešu upuri, jo izlūku sadursmē Lēnās krit štābsrotmistrs Skujēns. Lēnās plkv. Kalpaks novieto nelielu apturi, bet bataljona galvenie spēki apmetās Rudbāržos. Pili novietojās arī bataljona štābs, kas šeit palika līdz marta uzbrukuma sākumam. Militārpolitiskais stāvoklis sāka noteikti uzlaboties. 25. janvāra vakarā ieradās pirmais papildinājums, — 35 kaņavīri kapt. Bolšteina vadībā. To vairums bija piedzīvojuši kaņavīri. Papildinājumu Rudbāržos novietotās vienības saņēma ar dziļu kareivisku prieku. Šim papildinājumam pēc kāda laika sekoja nākošie.

Lielinieki pēc Skrundas ieņemšanas bija uz kādu laiku palikuši pasīvi. Tas ļāva mums padomāt par

ciņas ierosmes pārņemšanu mūsu rokās. Sakarā ar to tika sagatavota Skrundas ieņemšanas operācija.

No janvāra beigām līdz marta sākumam Kalpaka bataljona gaitas bija saistītas ar šiem diviem punktiem, Rudbāržiem un Lenām, līdz kamēr 3. marta rītā par tuviem un mīļiem kļuvušie Ventas krasti bij jāatstāj, lai dotos pretim jauniem panākumiem.

SKRUNDAS KAUVAS VIETĀ

Skrunda, tāpat kā vairākas citas mūsu atbrīvotāju cīņu vietas, pēckaŗa gados ir stipri pārmainījusies. 1919. gadā ap Skrundas baznīcu bija skatāmas tikai dažas mājas.

Tagad, pēc jaunā dzelzceļa un Skrundas stacijas uzbūvēšanas, šai vietā uzaugusi vesela pilsēta.

Saimnieciskais uzplaukums aizvien iepriecinā, kaut arī tas šoreiz stipri apgrūtinā orientēšanos kādreizējos cīņas apstākļos, kas atbalsojušies Skrundas ielās.

Agrāk kaujas lauku varēja labi pārredzēt no uzkalniņa blakus baznīcai. Tagad apvārsni aizsedz daudzie nami un kaujas lauku var vislabāk pārskatīt no pretējās, — no Buņķu kroga puses. Vispār aizvien ieteicams kaujas norisēm izsekot no mūsējo, — uzbrucēju puses un nevis no mūsu bijušo pretinieku puses. Kad mēs domās un atcerē izsekojām mūsu uzbrucēju virknēm un viņu kaujas manevriem, mēs daudz labāk iedziļināmies toreizējās kaujas norisēs.

Protams, svarīga ir arī pretinieka novietnes apskatīšana, jo tā norāda, kādas grūtības nācies pārvarēt atbrīvotājiem. Bet, kā jau aprādījām, vislabāku ieskatu kaujas norisēs sniedz iespējami pilnīga izsekošana atbrīvotāju uzbrukuma virzieniem un to kaujas trieciena vietām.

*
•
*

Tā tad tuvosimies Skrundas kaujas vietai no Buņķu kroga puses, bet vislabākais iziesim līdz kareiviskā atcerē Kalpaka bataljonam no Rudbārziem vēsturiskā 29. janvāra rītā.

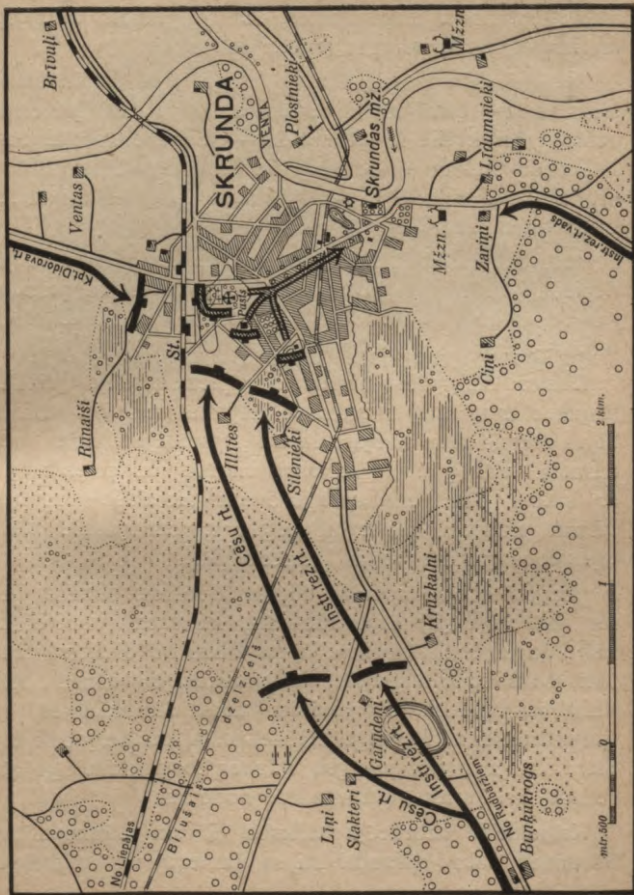
Jau iepriekšējā vakarā no zemes sargu štāba bija saņemta pavēle par uzbrukumu Skrundai, kas iesākams 29. janvārī pulkst. 06.00.

Uzbrukumā jāpiedalās Instruktoru (virsnieku) rezerves rotai, Cēsu rotas diviem vadiem (rotas viens vads atradās apturē Lēnās), atsevišķai krievu nodaļai kapt. Didorova vadībā, vācu dzelzsdivīzijas mīnmetēju komandai un vācu zemes sargu artilērijas pusbaterijai. Šo spēku vadība bija uzdots plkv.-ltņ. Kalpakam.

Izlukošana bija noskaidrojusi, ka Ventas kreiso krastu Skrundas rajonā ieņēmis 2. sarkano strēlnieku pulka I bataljons, pie kam tā galvenie spēki novietoti Skrundas muižā un baznīcas rajonā. Baznīcas tornī bija novietots arī kāds sarkano ložmetejs.

Naktī pirms uzbrukuma bija pie sarkaniem dezertējis kāds Cēsu rotas kaņavīrs, kas jau agrāk bija izlicies šaubīgs un aizdomīgs. Viņš bija pastāstījis sarkaniem, ka nākošā rītā, paredzams uzbrukums, bet viņš nebija labi zinājis tā vietu un pateicis, ka tas notiks pie Lēnām. Tāpēc lielnieki noņēma no Skrundas pozīcijām savu artilēriju un nostādīja to iepretim Lēnām. Tas protams, atvieglāja mūsu uzbrukumu Skrundai. Nodevība šoreiz nebija atnesusi ļaunu.

29. janvārī pulkst. 04.00, Kalpaka bataljons no Rudbāržu pils izgāja uzbrukuma gājienā. Ejot cauri parkam atskanēja pāris šāvieni. Varbūt ienaidnieka slepe-

nie aģenti bija iedomājušies, ka kalpakieši atkāpās un izšāva dažas pārakra prieka lodes.

Pēc nonākšanas pie Buņķu kroga, kur toreiz šalca biezs mežs, bataljons izvērtās. Abām rotām pavēlēja uzbrukt pa ķreisi no Rudbāržu — Skrundas ceļa. Pašā kreisā spārnā ar virzienu uz Skrundas baznīcu uzbruka Cēsu rota. No tās pa labi uz priekšu devās Instruktoru rezerves rota.

Vācu mīnmetēju komanda nebija ieradusies un kaujā nepiedalījās. Krievu (Didorova) rota devās uz priekšu gar ceļu, kas nāk no Ulītēm un stāteniski krusto Rudbāržu—Skrundas ceļu.

Kaujas smagums uz saviem pleciem bija jāiznes kalpakiešiem, kas uzbruka svarīgākā virzienā. Laiks bija drēgns un kaujas lauku apspīdēja blāva mēnesnīca. Tās gaismā kaņavīri virzijās uz priekšu pa ar sikām prieditēm apaugušo un aizsalušo purvāju. lešanu traucēja platie novadgrāvji, bet jaunie cini-tāji tiem parasti veikli pārlēca pāri.

(Tagad kaujas apvidus stipri pārveidots. Dažās vietās ierīkoti dīķi.) Bija norunāts, ka vācu pusbaterija, kas bija ieņēmusi pozīciju apm. 1 km no Slakteru mājām, sāks šaut tikai tad, kad uzbrucēju virknes (ķēdes) būs pienākušas pavisam tuvu Skrundai un ar spēju triecienu pārsteigs lielniekus. Vācu lielgabali tomēr atklāja uguni pārāgri, līdz ar to priekšlaicīgi atsedzot arī mūsu uzbrukuma nodomu.

Kalpakiešu uzbrucēju virknes $\frac{3}{4}$ km attālumā no Skrundas sāka apšaudīt stīps šauteņu un ložmetēju

Nams Skrundā, kuŗa tuvumā lielnieki mēģināja aizturēt
uzbrucējus.

uguns. Izdarot pārskrējienu pa dziļo sniegu un grāvjiem šķērsoto purvāju, mūsu rotas neatlaidīgi tuvējās norādītiem mērķiem.

Kā tas 2. Ventspils k. pulka vēsturē norādīts, sevišķi grūti bija virzīties uz priekšu Cēsu rotai, kuŗas uzbrukuma joslā atradās labi nocietinātais Skrun-
das baznīcas un kapsētas kalns. Lielnieku uguns tāpēc pat uz laiku apturēja Cēsu rotas kustību. Kamēr atjaunoja sakarus ar kapt. Didorova rt (kas uzbruka pa kreisi), Cēsu rt k-ris nāca pie atzinuma, ka Skrun-
das baznīcas rajonu visvieglāk varēs ieņemt, to apņēmot no Z (ziemeļiem). Kad Didorova rt sāka vir-

zities uz priekšu, uzbrukuma smagumpunktu Cēsu rt k-ris pārnesa uz rt kreiso spārnu. Kad ienaidnieks redzēja, ka mūsu uzbrukums uz baznīcas rajonu vēršās arī no Z, tas sāka izrādīt apjukuma pazīmes. Tā uguns palika vājāka. To izmantoja rt labā spārna vads un straujā triecienā plkst. 08.30 ielauzās Skrundas aptiekas un baznīcas kalnā. Lielinieki nekārtībā atkāpās, pametot pozīcijās 3 ložmetējus. Tānī laikā bija strauji devusies uz priekšu arī Instruktoru rez. rota, kas galv. kārtā virzījās uz Skrundas krustceļu.

Tās uzbrukums joslā lielinieki bija ieņēmuši pozīcijas nelielās kāpās (uzkalniņā) pie kādas koka mājas; kad šī vieta krita mūsu rokās, rotas kaŗavīri redzēja, ka pa ceļu Skrundas muižas virzienā skriešus dodās uz priekšu kāds simts kaŗotāju. Tie varēja būt arī mūsējie (cēsinieki), kas aizgājuši lieliniekiem aizmugurē. Tāpēc Instr. rt ložmetējnieki kādu laiku vilcinājās skrējējus ņemt uz grauda.

Bet tad rotas komandieris kapt. Balodis enerģiski pamāja ar roku. Vairs nebija šaubu un ložmetēji nokapāja dažus pēdējos skrējējus.

Pēc tam rt devās uz priekšu un ieņēma Skrundas muižu. Drīz vien viss Skrundas rajons bija kritis mūsu rokās. Lieliniekiem bija atņemts pēdējais placdarms Ventas kreisā krastā. Kaujas laukā bija palikuši vairāki kritušie lielinieki.

Baznīcas kalnā bija sagūstīts viens no sarkaniem kaŗotājiem, kuŗš sākumā bija stīpri nobijies. Bet kad viņam iesprauda mutē cigāru un deva tam izdzert

Skats no Skrundas baznīcas torņa uz Skrundas muižu.

malku vīna, viņš atdzīvojās un sniedza b-na vadībai daudzas vērtīgas ziņas. Pēc tam šo gūstekni nopratināšanai pieprasīja vācu zemessargu vadība. Vāci gūstekni tūlīt pēc nopratināšanas bija nošāvuši pie kapšētas. Vācu neželīgā izrēķināšanās ar gūstekņiem nāca zināma lieliniekiem un tie nereti cīnījās ar lielāku sparū, kā to citādos apstākļos viņi (it īpaši sarkanā armijā samobilizētie) nez vai būtu darījuši.

Skrundas kaujas laikā plkv.-ltn. Kalpaks un kapt. Balodis izrādīja lielu drosmi un aukstasinību. Virsnieku rota gāja uzbrukumā pa atklātu, baltu sniegainu lauku, ko sarkanie apsēja ar uguni no saviem ložmetējiem. Plkv.-ltn. Kalpaks kopā ar kapt. Balodi apstaigāja uzbrucēju ķēdi, norādīja mērķus un uzmundrināja kareivjus. Piepeži sarkano ložmetēju lo-

des sāka kapāt sniegu plkv.-ltn. Kalpaka tuvumā. Bija skaids, ka sarkanie tēmē tieši uz mūsu vecākajiem virsniekiem. Plkv.-ltn. Kalpaks un kapt. Balodis nenogulās sniegā, bet nometušies ceļos, turpināja kaujas vadību. Bet kad pie plkv.-ltn. Kalpaka pienāca ltn. Māļītis nodot ziņojumu par 1. vada kaujas darbību, plkv.-ltn. Kalpaks piecēlās kājās un noklausījās ziņojumu, pielicis roku pie cepures.

Tas atstāja lielu iespaidu uz visiem kaņavīriem. Kalpakieši savā pirmajā uzbrukumā jutās lepni par tādām vadoņiem. Viņos radās vēlēšanās darīt visu, lai būtu savu priekšnieku cienīgi. Pamodās sacensības gars. Straujos un drošos izrāvienos viņi devās pretim naidnieka uguns brāzieniem. Kopējais uzbrukums un trieciens deva uzvaru, kam bija liela morāla nozīme: no jauna kauju uguns saliedēti, kalpakieši vēl vairāk sāka apzināties savu spēku.

Lielineki bija zaudējuši svarīgu punktu un kaujas ierosme bija pārgājusi mūsu pusē.

FRONTE 1919. G. FEBRUĀRĪ PIE VENTAS.

Kopš Skrundas kaujas fronte pret lielinekiem nodibinājās gar Ventas krastiem. Tā nostabilizējās uz visu februāra mēnesi. Kas Ventai piešķiņ tādā nozīmī, ka taisni viņas krastos tiek nolemts turēties? Ja vasaras laikā viņa ir tiešām nopietns šķērslis, aiz kuŗa ir viegli aizstāvēties, tad to nevar teikt par Ventu viņas krastos noritējušo cīņu laikā, t. i. februāra mē-

nesī, kad bieza ledus sega viscaur sedza viņas gultni un darīja to gandrīz viscaur pārejamu. Tomēr arī toreizējos apstākļos Ventas līnija sniedza daudz priekšrocību. Vispirms Ventas krasti deva labu apšaudi. Bez tam, ņemot vērā upes platumu, uz viņas ir sastopami tikai retās vietās tilti, pie kuņiem tad arī savelkas ceļi. Tādas vietas uz Ventas ir rajoni pie Nigrandes, Skrundas, Kuldīgas, Zlekām, Piltenes un Ventspils. Turot šos punktus, līdz ar to ir segti visi svarīgākie virzieni, kuņi pāri Ventai ved uz Liepāju. Visu šo apsvērumu rezultātā arī Ventai piekrita svarīga lomā — apturēt savos krastos sarkano uzbrukuma gājienu un noderēt par to vietu, no kurienes sākas Latvijas atbrīvošana no sarkano jūga.

Ventas upes aizstāvēšana tiek nokārtota tādā veidā, ka gar pašu upi novietojas vienīgi apsardzības vienības, bet galvenie spēki atrodas lielākos ceļu mezglos dažos kilometros no upes. Kalpaka btl. bija uzticēta Ventas apsardzība sākot no Ruzaiku mājām (apm. 3 km dienv. no Lēnām) līdz Skrundai. Šo uzdevumu bataljons pildīja tādā veidā, ka bija ieņemtas ar apturēm Lēnas un apm. 2 km no tām ziemeļos esošā Mācītāja mž., bet pārejā bataljona apsardzības iecirkņa daļa tika vienīgi novērota. Bataljona labais kaumiņš bija vācu dzelzsdivīzijas daļas Tukummuižā (apm. 5 km dienv. no Lēnām), bet kreisais — Landesvērs Skrundā. Bataljona pastāvīgais spēku stiprums apsardzības līnijā — Lēnās un Mācītāja mž. bija 1—1½ vads ar 1—2 patšautenēm. Tā kā kaumiņi afracās samērā tālu un re-

dzes sakaru ar tiem nebija, ar ko pretiniekam bija dota iespēja pilnīgi nepamanītam izkļūt apsardzības līnijai cauri, it sevišķi rajonā starp Mācītāja mž. un Skrundu, pa daļai arī Ruzaikas rajonā, tad apturēm bija jānovēro un jāizliek sargposteņi uz visām pusēm, neizslēdzot pat aizmuguri. Šis apstāklis prasīja prāvu vienreizīgu norīkojumu no apturu sastāva, jo bija jāizliek 5—6 sargposteņi. Lielais norīkojums prasīja no ļaudīm intensīvu darbu, kāpēc aptures ik pēc 24 stundām nomainīja ar jaunām no galveno spēku mitnes Rudbāržos. Sākumā, kāmer Studentu rota vēl atradās Liepājā, kalpakiešiem šos ceļojumus no Rudbāržiem uz Lēnām nācās taisīt diezgan bieži, dažreiz tikai ar 2 diennakšu starpbrīdi, ar Studentu rotas pienākšanu 17. februāra dienā stāvoklis uzlabojās. Bataljona galvenie spēki, kā jau minēts, novietojās Rudbāržos, galvenām kārtām plašajā divstāvu muižas pili. Rudbārži ir liels ceļu mezgls, kuŗā pienāk ceļi no Lēnām un Skrundas un ved tālāk uz Liepāju. Plašs ceļu tīkls savelkas pie Rudbāržiem arī no ziemeļu un ziemeļaustrumu virzieniem. Visu šo virzienu novērošana bija jau galveno spēku uzdevums. Ja apturēm sarkanie uzbruka, tad plkv. Kalpaks ar galveniem spēkiem no Rudbāržiem steidzās palīgā, plaši pielietojot pajūgus, tā kā palīdzības pienākšana bija iespējama pat nepilnas stundas laikā. — Kas attiecas uz pretinieku iepretim Kalpaka btl., tad arī tā galvenie spēki bija novietoti tālāk no Ventas un atradās, cik zināms, Jaunāmuižā (apm. 7 km uz austrumiem no Lēnām), bet tuvāk upei bija novietotas aptures.

Jāatzīmē arī dažas lielāku notikumu dienas. Viena tāda — 3. februāra diena, kad Rudbāržus apmeklēja apsardzības ministrs J. Zālītis, pārdevejot Virsnieku rotu par nopelniem par 1. Latvijas neatkarības rotu, tālāk — 17. februāra diena, kad Rudbāržos ierodas no Liepājas Studentu rota. Pēc Studentu rotas ierašanās frontē, arī Cēsu un Neatkarības rotas nokļūst pārmaiņus Liepājā uz kādu laiciņu. Bataljonam stāvēt Ventas krastos, tas vairākos paņēmienos saņem arī ievērojamu papildinājumus.

Tā nemanot bija aizgājušas februāra mēneša dienas un tuvojās 1. marts, ar kuŗu jau sākās sagatavošanās vispārējam uzbrukumam, ar nolūku sasniegt Lielupes līniju. Pirms tā sākuma notiek lielāka spēku pārgrupēšana, pie kam Kalpaka btl. apsardzības iecirknis tiek 1. martā paplašināts ar Skrundas rajonu, kur bataljona vienības nomaina vācu spēkus. Pirms tam (īsi pēc Skrundas kaujas) vāci šeit bija nomainījuši latviešu vienības.

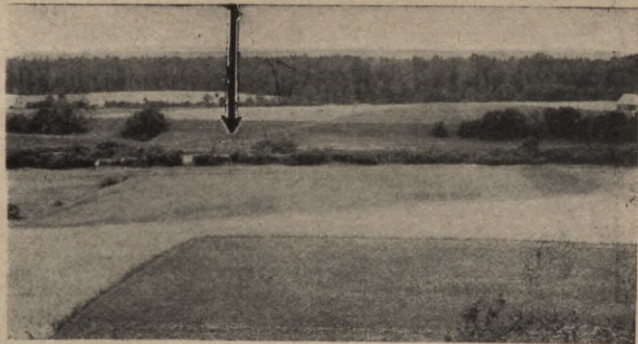
VENTAS PĀRIEŠANA UN MARTA UZBRUKUMA SĀKUMS

Vispārējam uzbrukumam lieliniekiem bija jāsākās 3. martā. Latviešu atsev. btlnam šai dienā bija uzdots ieņemt Ventas labā krastā Jaunomuīžu. Pa labi no latviešu spēkiem vajadzēja uzbrukt hauptmaņa von Borkes btlnam, ieņemot Pampāļu muižu. Pa kreisi pāri Ventai — Kandavas virzienā bija jāuzbrūk citām vācu un krievu daļām.

2. martā plkv. Kalpaks sasauca btl. vienību priekšnieku apspriedi Rudbāržos, kurā visos sīkumos izlēma uzbrukuma plānu. Uzbrukuma sākumu noteica 3. martā plkst. 07.00, kad visām vienībām jāpāriet Venta pie Liču pusmuižas.

3. martā plkst. 05.00 bataljona vienības sapulcējās izejas punktā — Lēnas muižā, kur tām pievienojās arī btl. jātnieku (rotmistra Lēvinga) nodaļa un vācu artilērijas (hauptmaņa Millera baterijas) vads ltn. Šrindera vadībā. Pulkvēdis Kalpaks pavēlēja Ventas upi kā pirmiem pāriet jātniekiem, tad Studentu un Cēsu rotai. Pārēja Ventai bija iepriekš labi izmeklēta un vienības, ienaidnieka netraucētas, ātri pārgāja upi.

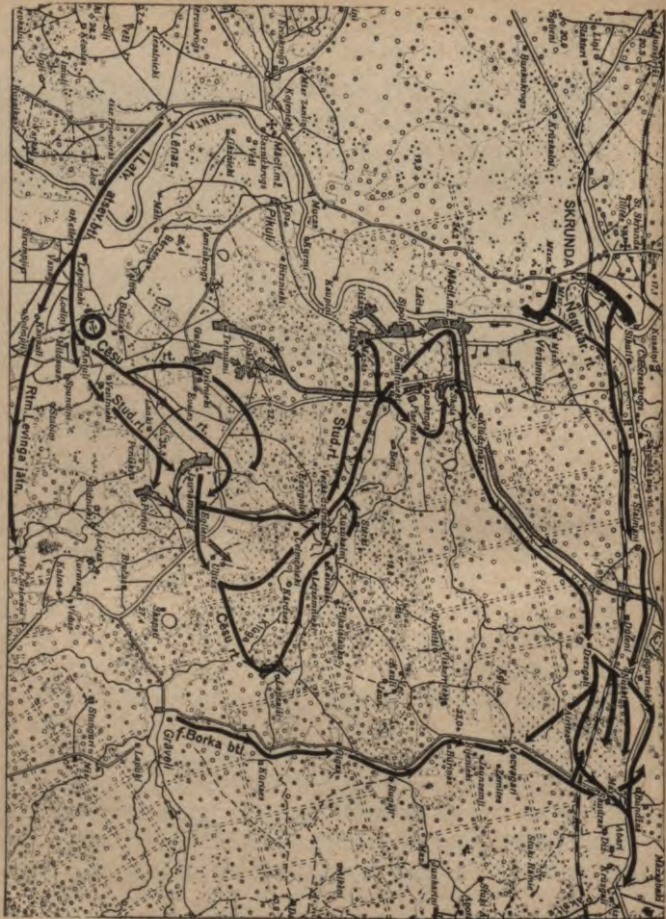
Pēc Ventas pāriešanas jātnieki devās pa labi uz Brandavu — Mžsr. Stālmaņi, bataljona labā flanka nodrošināšanai un sakaru uzturēšanai ar Borkes bataljonu. Studentu un Cēsu rotas devās uz Antuļiem no kurienes rotām deva uzbrukuma virzienu uz Jauno muižu.

Latviešu atsev. bataljona pāreja Ventai, uzsākot 1919. g.
3. marša uzbrukumu. Skats no Ketlera mājām.

Studentu rota virzījās pa labi, Cēsu rota pa kreisi no Antuļu — Jaunās muižas lielceļa. No Garājiem ienaidnieks atklāja ložmetēju uguni uz Cēsu rotas kreiso spārnu. Rotas komandieris pavēlēja pusrotai ņemt virzienu uz Garājiem un tos ieņemt, ko arī rota ātri izdarīja. Tas atbrīvoja ceļu tālākam uzbrukumam. Pārējie rotas vadi šai laikā izsita ienaidnieku no Laukiem.

Nonākot Jaunās muižas priekšā, mūsu vienības ieņēma uguni no 3 pusēm: no Spalām, Jaunās muižas un Poriņiem. Grūtā stāvoklī nonāca Studentu rota, kad plkst. 09.00 kāda ienaidnieka vienība no Poriņiem mēģināja apiet tās labo spārnu. Apiešanas manevri laikā

pamanīja un daļu no Studentu rotas kaņavīriem nostūti-
tija apiešanas likvidešanai.

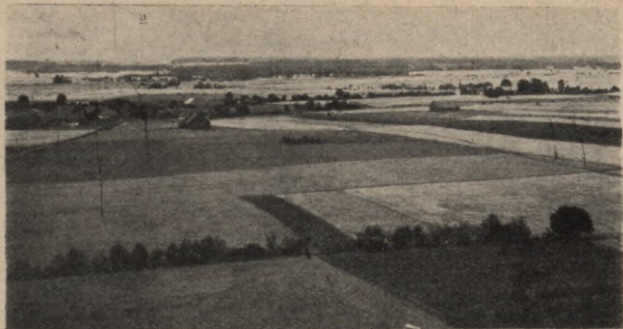
Uguns no Jaunās muižas un Poriņiem pakāpeniski
pastiprinājās. Kļuva skaidrs, ka tais atrodās prāvi sar-
kano spēki. Tāpēc arī frontāls vai arī ar labo spārnu
izdarīts uzbrukums solīja mazus panākumus. Plkv. Kal-
paks pavēlēja tiem Cēsu rotas vadiem, kas pašlaik at-
radās bataljona kreisā spārnā Garāju un Evaļu mājās,
ieņemt Jauno muižu no ZR.

Ši Cēsu rotas pusrota izsīta sarkanos no Dzirnkiem
un turpināja apiešanas manevru. Pārējā pusrota tai
pašā laikā turēja Jauno muižu zem stipras uguns, bet
Studentu rota atsīta sarkano uzmākšanos Poriņu ra-
jonā.

Pretinieks sāka apmulst un tā uguns palika aiz-
vien vājāka. Šo apstākli izmantoja kapt. Skujiņš, kurš
izdarīja lielnieku apiešanas manevri ar Cēsu rotas 2
vadiem, un strauji ielauzās plkst. 10.00 Jaunā muižā.
Pēc tam sarkanie sāka atkāpties arī Latviešu atse-
višķā bataljona labā spārnā, atejot uz Ulītes mājām.
Ar to bataljona kaujas uzdevums bija ātri un veiksmīgi
izpildīts. Bija gūta uzvāra pār labi nostiprinājušos
un skaitliski pārāku ienaidnieku (2. pad. Latvijas strēl-
nieku pulka bataljonu).

Uzbrukums visā frontē bija sekmīgi ie-
vadīts. Frontē bija noticis liels lūzums. Jaunais pa-
vasaris vēstīja ka tuvojās jaunu panākumu pavasaris.

3. martā pievakarē pretinieks bija daudz maz sakār-
tojies un kādu stundu apšaudīja Jauno muižu no Ezer-
galu rajona. Vācu artilērijas piedalītais vads vēl at-

Skats uz Jauno muižu (Kurzemē), kuŗu 3. martā ieņēma Cēsu un Studentu rotas.

radās pie Lēnas muižas un necentās atbildēt sarkanai artilerijai. Šis vads 4. martā pārgāja pāri Ventai un novietojās pozīcijā Antuļu rajonā. Kad pievakarē lielinieku artilerija atkal uzsāka apšaudīt Jauno muižu, sāka atbildēt arī ltn. Šrindera vads.

4.—5. marta naktī visā frontē bija vērojama sarkano izlūku patruļu darbība. 5. martā ienaidnieka 2 rotas uzbruka Studentu rotai pie Poriņiem. Ap plkst. 17.00 šai rajonā sarkanie bija galīgi atsviesti atpakaļ.

Tanī pat laikā viena lielinieku rota demonstrēja uzbrukumu Cēsu rotai. Šo demonstrāciju lielinieki izdarīja pārāk nepārprotami, atklājot uguni no liela attāluma, klieodzot un ālējoties.

Vakarā plkv. Kalpaks sasauca Jaunā muižā vienību priekšnieku apspriedi un paziņoja, ka 6. martā jāturpinā uzbrukums.

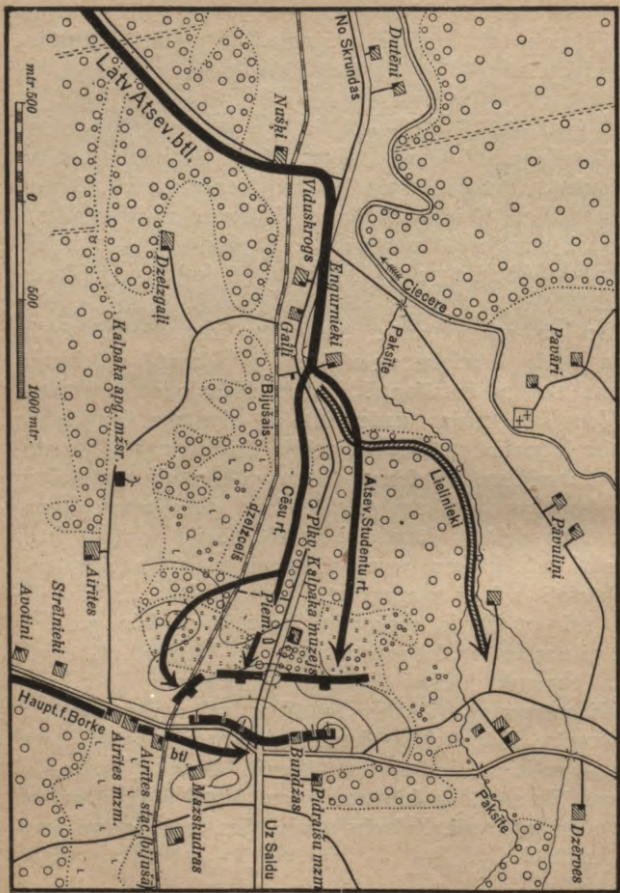
Kaujas uzdevums bija šāds:

Bataljonam 6. martā plkst. 06.30 jāsāk virzīties uz priekšu un jāizsit ienaidnieks no Vēršu muižas, Skrun-
das skolas, Kripu, Ezergalu, Eglienu un Ulītes mā-
jām, izvirzoties līdz līnijai: Dzērves — Skud-
ras — Vecvagari, kas apm. 10 km A no Skrun-
das.

Šo uzdevumu landesvēra (vācu zemessargu) štābs bija devis Latviešu atsevišķam bataljonam un haupt-
maņa Borkes bataljonam, abiem darbojoties patstāvīgi.

Jau šai kaujas uzdevumā ir skatāma landesvēra štāba kļūdainā rīcība, jo tas bija Skudru rajonā krusto-
jis uzbrukuma virzienus divām patstāvīgi operējošām
un kopējam vecākam priekšniekam nepadotām (nepa-
klautām) daļām. Tāpat šai pavēlē nebija norādīts kādi
punkti līdz kādam laikam jāieņem, kā arī nebija īpaši
nokārtoti sakari starp abām uzbrūkošām daļām. Tā
arī šai pavēlē ir saskatāmi uzbrūkošo daļu nenovēr-
šamas sadursmes dīgļi, kuņģiem vēl ātrāk
lika uzplaukt dažādi liktenīgi pārpratumi.

Piemēram atsevišķiem cīnītājiem bija dažādas kartes.
Pulkveža Kalpaka toreizējais sakaru virsnieks kapt.
(tag. policijas inspektors) Ķīselis liecinā, ka neilgi
pirms liktenīgās sadursmes viņam bijusi raksturīga sa-
runa ar pulkvedi. Kalpaks paskatījies savā krievu kar-
tē un teicis:

„Vel līdz Skudru mājām būs kādi 2 km.“

Ķīselis savukārt paskatījies savā vācu kartē un ieminējies:

„Līdz Skudrām nebūs vairāk par 1 km.“

Šis jautājums gājiena straujuma nav ticis noskaidrots līdz galam. Varbūt arī tas bija iepinies liktenīgo sarežģījumu kamolā?

Saskaņā ar kaujas pavēli, **uzbrukuma smagums**, bij jāiznes uz saviem pleciem Latviešu atsevišķam bataljonam. Tam bija uzdots sakaut ienaidnieku samērā plašā frontē no Ulītes mājām, līdz Skrundas muižai. Borkes bataljonam, kas skaitliski bija tikai nedaudz mazāks, bet apbruņojuma ziņā stiprāks par latviešu bataljonu, bija dots pavisam viegls uzdevums: virzoties no Pampāļu muižas, iztīrīt ceļu no Grāveļu muižas līdz Vecvagariem un pēc tam līdz Skudrām, ielencot pie tām atejošo pretinieku, kuŗu uzdzis virsū Latv. atsevišķais bataljons.

Lielinieki pēc viņu sakaušanas tomēr nebija atkāpušies tā, ka to bija paredzējis landesvēra štābs, bet gan jau pie Engurnieku mājām ieslidējuši mežā un gar Paksītes upes krastu (sk. schēmu) devušies Saldus virzienā. Pret vakaru lielinieku bataljons sadzirdējis ka vairākus km no tā arjergarda uz Saldus lielceļa sākusies kauja. Bataljona komandieris iedomājies: varbūt mums no Saldus pienākuši papildspēki? Varbūt mums vajadzētu doties atpakaļ un piedalīties šai kaujā?

Tomēr viņš nācis pie atziņas, ka labāk ir turpināt atiešanu. Ja šim bataljona komandierim būtu bijis lielāks cīņas spars, tad Airītes kauja varētu sagādāt vēl lielākus sarežģījumus.

6. MARTA KAUKAS SAKUMS.

Pulkvedis Kalpaks pavēlēja uzbrukumā piedalīties visām bataljona vienībām, tām iepriekš izdarot attiecīgus pārgrupējumus. Cēsu rotai līdz plkst. 06.00 jāsapulcējās Jaunā muižā, kur tai pašā laikā jāierodās Atsevišķai studentu rotai. Studentu rotai bija uzdots izsist ienaidnieku no Eglienām un Ezergaliem. Cēsu rotai — apiet pretinieka kreiso spārnu un ieņemt Ulītes, Celmeniekus, Stērķus. Pēc tam abām rotām jāsavienojās uz lielceļa, 2 km D no Skrundas skolas. No turienes abām rotām saskaņotā uzbrukumā jāieņem Skrundas muiža un Skrundas skola.

Neatkarības (agr. Virsniņu rezerves) rotai pagaidām palikt Skrundas muižas rajonā un izdarīt uguns demonstrāciju pret Vēršu muižu. Pēc tam kad Cēsu un Studentu rotas ar artilērijas pabalstu būs ieņēmušas Skrundas mācītāju muižu, Neatkarības rotai vajadzēja pāriet uz Ventas labo krastu, izsist pretinieku no Vēršu muižas un turpināt uzbrukumus gar Saldus lielceļu.

Plkst. 06.00 Cēsu un Studentu rotas ieradās Jaunā muižā. Pulkvedis Kalpaks šai ritā izskatījās drūms un saguris. To viņš izskaidroja ar negulēšanu pagājušā naktī. Varbūt viņa domas šai naktī jau bija sagrābusi

savās skavās liktenīgā nojauta? Varbūt liktenis jau bija pavēstījis viņa zemapziņai, ka šī būs latvju kaŗavīru vadoņa pēdējā un varenākā kauja?

Drīz vien pulkvedis kā rūdīts kaŗavīrs pārvarēja savu nogurumu un ievadīja savus cīnītājus kaujā tikpat spraigi un enerģiski kā parasti.

Cēsu rota Ulītes nebija sastapusi ienaidnieku un tā turpināja uzbrukumu uz Celmeniekiem. Šeit pie rotas ieradās pulkvedis Kalpaks. Laiks bija skaidrs, kas sekmēja apvīdus novērošanu. Tikai nakti uzsnigušais dziļajam sniegam stipri kavēja ātrāku virzīšanos uz priekšu.

Pa kreisi bija dzirdama stipra apšaudišanās Eglienu — Ezergalu rajonā, kur uzbruka Studentu rota. Kad Cēsu rota iznāca no meža, izrādījās ka tā mazliet nogriezusies pa labi un Celmenieku vietā iznākusi pie Lapsaišu mājām. Kaujā ar tādiem nevēlamiem pārpratumiem tomēr jāprot samierināties. To darīja arī Kalpaks un pavēlēja rotai ar strauju triecienu izsist lielniekus no Lapsaišiem. Tas arī izdevās un sarkanie atkāpās Saldus lielceļa virzienā. Izrādījās, ka šeit bijis rotas štābs, un vadības punkta zaudēšana bija manāmi izjaukusi lielnieku vienību tālāku sadarbību šai rajonā. Plkv. Kalpaks no Lapsaišiem pagrieza rotas fronti pret Celmenieku — Stērķu mājām, no kurienes cēsinieki līdz ar tiem piedalītiem Studentu rotas vadiem sarkanos ātri izsita. Lielinieki pretojās maz, jo Studentu rota jau bija ieņēmusi Ezergalus.

Dodoties uz priekšu, Cēsu rota apm. 1,5 km uz D no Skrundas skolas nodibināja sakarus ar Studentu rotu. Pēc rotu savienošanās uzbrukumu turpināja.

Skats no kalpakiešu vēsturiskās cīņu vietas uz vācu (Borkes bataljona) ieņemfām pozīcijām pie Mazskudru mājām un pie ceļa (uzkalnā).

Pulkvedis Kalpaks pavēlēja Studentu rotai uzbrukt joslā starp Ventu un Skrundas-Pampāļu lielceļa, bet Cēsu rotai pa labi no lielceļa un apņemt skolu no labās puses.

Uzbrukumā laikā līdz kājnieku priekšējai virknei (ķēdei) izbrauca ltn. Šrindera artileriju vads, un nepiegriežot vērību lielinieku šauteņu ugunij, sāka ar tiešo novadišanu apšaudīt Skrundas mācītāju muižu un skolu. Šai laikā rotas uzsāka strauju triecienu un plkst. 10.00 ieņēma abus punktus.

Ienaidnieks aizbēga pa brīvo meža ceļu. Dzelzgaļu virzienā. Bēgošām vienībām Cēsu rota atņēma 2 lož-

metējus. Pēc rajona iztīrišanas bataljona vienības sapulcināja Skrundas skolā, kur tām ļāva stundu atpūsties. Pēc atpūtas Cēsu un Studentu rotas devās pa meža ceļu uz Dzelzsgaļiem.

Priekšgalā (avangardā) gāja bataljona jātnieku nodaļa, tad Cēsu rota. Mežā izklīdušais ienaidnieks ar retu šauteņu uguni kavēja kustību, bet zaudējumus nenodarīja.

Kolonna pievakarē pie N u k š ā m (arī Nušķiem) iznāca uz Saldus lielceļa. Šeit jātnieki sadūrās ar lielnieku vienību, kas atkāpās no Skrundas rajona. Tās Saldus virzienā dzina Neatkarības (agr. Virsnieku rezerves) rota. Lielnieku vienības apm. 1 km R no bij. šaursliežu dzelzceļu Airītes stacijas bija sakārtojušies un uzsākusi apšaudīšanos. Drīz pēc jātnieku parādīšanās ienaidnieks ieslīdēja mežā, aizejot it kā Saldus virzienā.

PULKV. KALPAKA PĒDĒJĀ KAUJA

LIELĀ MAIŅA.

Bataljona jātnieki metās nopakaļ, lai vajātu bēdzējus, bet sarkanie jau bija ieslidējuši mežā. Jātnieki devās tālāk pa ceļu uz priekšu. Apmēram pēc km, izjājot no meža tie miglainā vakarā krēslā uzkalniņā ieraudzīja dažus stāvus. Tie droši bija sarkanie.

Jātnieki nokāpa no zirgiem, iedeva to pavadas zirgvežiem, un paši uzmanīgi devās uz priekšu. Drīz vien iesprēgājās uguns. Dažas lodes no pretinieku puses ķēra ceļu. Un tā, lodes ķerts saļima vlt. Krievs.

Uguns sprēgoņu sadzirdēja pulkv. Kalpaks, kuŗš sekoja ar abām rotām jātniekiem dažu simts soļu attālumā. Pulkvedis nokomandēja: „Studentu rota — pa kreisi! Cēsu rota — pa labi. Uz priekšu!“

Un pats devās uzbrucējiem līdz pa ceļu. Visu šo dienu viņš bija pavadījis satrauktā un pacilātā noskaņā. Drīzumā bataljonam vajadzēja saslēgt savas rindas ar Borkes bataljonu. Lieliniekus vajadzēja vēl reiz atsviest un tad tie būs iekļuvuši spēlēs starp kalpakiešiem un borkiešiem.

Ši tiešām, bija viņa lielākā un varenākā kauja. To vajadzēja pabeigt ātri un sparīgi. Uguns palika aizvien karstāka. Lielceļš un tā malas kūpēja. No tā, kā karsti garaiņi pacēlās sniega un ledus putekļi.

Blakus ceļam, no labās puses atskanēja zirgvežu saucieni: „Nāciet labāk šurp! Labāk dodaties uz priekšu pa mežu. Sarkanie kapā pa ceļu kā negudri!”

Pulkvedis samierinoši noteica: „Labs ir! Var iet uz priekšu arī pa šejieni,” un pārlēca grāvim. Bet arī mežā uguns jau vārijās kā elles katlā. Mežonīgi krakšķot sabruka minu ķertās priedes, gāzās granātu sašķaidītie zari. Kā neprātīgas lapsenes visapkārt jonoja lodes.

Pulkvedis Kalpaks tomēr devās uz priekšu, lai izšķirīgā trieciena brīdī atrastos savējo tuvumā. Viņš gāja tik viegli, ka viņa kājas tikko pieskāras zemei. Viņam bija jāsteidzās piepildīt savs traģiskais liktenis, debesu augstākais lēmums, — jāatdod sava dzīvība par tautu un tēvzemi. Lai dzimtenes ciešanu kauss piepildītos līdz malai, bija vēl jāupurē jaunas, kvēlas, lielu cīnītāju asinis.

Tā tad, savā ziņā ne pārpratums, bet **liktenis** vadīja pulkveža ceļus. Tā arī vēl neredzētā spožumā mirdzēja viņa acis un spārnota bija viņa gaita. Tā jau bija uzsākusi lielo Mužības ceļu. Tad pienāca liktenīgais mirklis. Viņu ķēra lodes ugunīgs sitiens. Pēc dažiem soļiem viņš sagriļojās un tad tā ķermenis lēni noslideja zemē. Tas notika pie priedes, kuŗu tagad apvij daudzas piemiņas vitnes. Domājams, pulkvedi bija nāvīgi ķērusi vācu ložmetēja lode, kuŗa raidīja savu uguni gandrīz no pašas ceļmalas. Tagad ceļa profili Kalpaka ievainošanas vietā stipri pārveidojis ceļa jaunais uzbērums. Bet arī tagad, ja skatāmies gar šī ceļa malu

Pulkvedim Kalpakam un viņa līdzcīņtājiem uzcelto pieminekļa
kopskats.

uz Mazskudru pusi, šķiet, ka visticamāk nāvējošo lodi vareja raidīt ceļa tuvumā novietotais ložmetējs.

Kapt. Ķiselis arī tagad ir viens no priekšzīmīgākajiem pavadoņiem pulkv. Kalpaka pēdējās kaujas un nāves vietā, un no viņa atmiņām mums jau labi zināms, ka viņš kamanās, no kuņģam bija izmestas ložmetēju lentas, aizveda mirstošo pulkvedi uz dažu simtu metru attālo ceļa pagriezienu, kurp vairs neaizlidoja satracinātās lodes.

Šeit bija sapulcējušies arī zirgveži. Tie tūlīt noklāja zemē zirgu segas un novietoja uz tām mirstošo pulkvedi.

Ceļa pagriezienā piepeži parādījās plkv.-ltn. Ba'odis ar savu rotu, kas tikko bija sasitusi lielniekus pie

Cieceres ietekas Ventā. — Viņš bija sadzirdejis aizdomīgu šāviena troksni un aizsteidzies pāligā savējiem.

„Kas šeit notiek?“ — atskanēja viņa sauciens. Bet — viņš jau bija ieraudzījis mirstošo pulkvedi. Viņš piesteidzās klāt un mēmā jautājumā noliecās pāri savam dižajam cīņas biedram.

Pulkvedis Kalpaks satvēra viņa roku un izdvesa:

„Balodi, palieciēt manā vietā... Tagad darāit nu jūs... Uz priekšu!...“

Tie bija pulkveža pēdejie sakarīgie vārdi, kas bija veltīti lielā pēcnācēja iecelšanai un kareiviskai svētīšanai. Tad viņa pierēi pārslīdēja nāves ēna. Vēl mirklis un viņš bija jau devies lielajā aizmūža ceļā. Šai vēsturiskajā brīdī pulkvedis Balodis deva lielo solījumu un zvērastu dzimtenei. To viņš arī piepildīja. Kalpakieši jau labi pazina savu jauno vadoni, kas bija mācējis sakausēt kopējā varonīgā saimē cīņu veterānus un jaunus zaļoksnējos cīnītājus.

*

Pārpratuma kauja vēl bija kādu laiku turpinājusies. Bija nāvīgi sašauts arī Studentu rotas komandieris kapt. **Grundmanis**. Viņš bija iedomājies, ka kalpakiešus ielencis ienaidnieka pārpēks un negribot krist sarkano gūstā, savas ciešanas viņš bija licis izbeigt mazajam brauniņam. Šo nodomu gan bija centies nepieļaut kapt. Levings, kas šai brīdī atradās Gr. tuvumā ceļmalā. Bet viņam neļāva pielīst tuvāk Grundmanim ložmetēju ugunis, kas šai brīdī jo nikni kapāja ceļmalu.

Pulkv. Kalpaka muzeja kopskats Airītēs. Pa kreisi pieminēji kritušajiem cīnītājiem, pa labi muzeja celtnē.

Pa labi no ceļa netālu no Grundmaņa nāves vietas agonizēja vēderā smagi sašautais ltn. Šrinders. Viņš lūdzās: „Wasser... Ich will trinken...“ un tad apklusa.

Kapt. Grundmaņa, vltņ. Krieva, ltn. Šrindera miršanas vietas ir noteiktas diezgan precīzi, kaut arī acu liecinieki pielaiž zināmas kļūdišanās iespēju. Tagad pēc gandrīz 20 gadiem šķiet: „Tas bija šai ceļa izliekumā, vai pie šīs egles... Bet tas varēja būt arī pie šīs, — tālākās...“ Tas ir pilnīgi saprotams un nemaz netraucē svētcēlnieku godbijīgo noskaņu mūsu varoņu nāves vietā. Mūs šeit apdveš klusa svētsvinīga elpa un mēs dziļā uzmanībā skatām vietu, kurā nori-

sinājās viena no dziļākām traģēdijām visā brīves cīņu vēsturē.

*

Kauja izbeidzās tad, kad vltņ. Maļceniēka vadītie Cēsu rotas vadi gar bij. dzelzceļa dambi bija izvīzījušies vācu kreisā flankā un atklājuši uguni, kas ķēra pat pie Mazskudru mājām novietoto bateriju. Vācu kājnieki neizturot spēcīgo flankuguni, sāka atiet uz Mazskudrām. Vltņ. Maļceniēks ieraudzīja, ka attejotiem kaņāvīriem ir galvā vācu bruņcepures. Cēsīnieki pārstāja šaut, uzlēca kājās un vicinot cepures devās uz vācu pusi. Arī vāci, ieraudzījuši mūsu kaņāvīrus, pātrauca šaušanu un piecēlās.

Drīz vien vācu pusē atskanēja asa komanda pārtraukt uguni.

Tā aplūsa arī Studentu rotas frontē. Noskaidrojās, ka kauja bija notikusi ar haupt. von Borkes bataljonu, kas šai dienā bez kaujas bija nonācis caur Grāveļiem līdz Skudrām. Te vāci bija sagūstījuši 2 sarkanarmiešus, kas bija paskaidrojuši, ka aiz viņiem nākot viss 2. padomju Latvijas strēlnieku pulks. Tāpēc arī Borkes bataljons ieņēmis fronti pret R, lai iznīcinātu attejotšo lielinieku kolonnu. Vācieši krēslā mūs noturējuši par pretinieku un uzsākuši kauju.

Daži kalpakieši tomēr negribēja noticēt šiem borkiešu paskaidrojumiem. Viņi prasīja: „Atvediet šurp un parādiet šos abus gūstekņus!“

Tad borkieši atteica: „Paskataties uz šo tuvumā degošo šķūni. Tur sadeg abi gūstekņi. Viņi izpērk grēku, kuŗu nodarījuši viņu paskaidrojumi.“

Arī Borkes bataljons bija zaudējis 9 kritušos un vairākus ievainotos. Kalpaka bataljons bija zaudējis arī 4 ievainotos, starp kuņiem bija Cēsu rotas ltn. Fiģis.

Kaut arī kaņaviru sirdis bija sēru pielijušas, nodoties sērām nebija laika. Bija jāturpinā latvju zemes atbrīvošana.

Pēc kaujas Borkes bataljons aizgāja atpakaļ uz Grāveļu muižu. Kaujas dienas vakarā Latv. atsevišķais bataljons ieņēma šādu stāvokli: Cēsu rota Aizupju rajonā sedza lielceļu, Studentu rota sedza Vecvāgari — Airites. Neatkarības rota palika rezervē Mazskudru un tiem tuvējās mājās.

PULKVEŽA KALPAKA NĀVES VIETĀ.

Latvju tautai ir vairākas svētas, varoņu asinīm slāpētas vietas. To vidū jo redzama pirmā armijas pavēlnieka traģiskās nāves vieta.

Svētceļnieku takas uz turieni neaizaus, kamēr vien dzīvos latviešu tauta un kamēr mūsu zemi apspīdēs Latvijas saule.

Priekš vairākiem gadiem pulkveža nāves vietā uz cēla īpašu paaugstinājumu. Tani novietoja piemiņas stabus pulkvedim un viņa kritušiem līdzcīnitājiem.

Paaugstinājums izskatās kā cēls betona katafalks, kas pārklāts ar dzimtenes smilts samtu. Īpaši iežogota arī priede, pie kuņas bija atspīdies mūsu kaņotāju

pirmais pavēlnieks, kad viņš sāka izcīnīt savu pēdējo cīņu.

Šīs vietas tuvumā viņš nodeva virspavēlniecību sava kareiviskā pēcnācēja rokās. Svētceļnieki it kā redz abus dižos kaŗavadoņus šai vēsturiskajā brīdī. Šo vietu ir vairākas reizes apmeklējis arī mūsu varoņģenerālis un ar noliektu galvu kavējies klusās pārdomās.

Vēsturiskā Kalpaka priede te izpleš savus zarus, kā svētītājas rokas. Cīnītāji vislielāki izaug nevis gaviļu un prieku stundās, bet gan lielu un dziļu pārdzīvojumu mirkļos, kad viņi ir sadzirdējuši likteņa balsi un sajutuši lielā likteņlēmēja svētību.

Šo vietu ir vairākkārt apmeklējis Latvijas atjauno-tājs un valsts Prezidents **Dr. Kārlis Ulmanis**. Šeit viņš ieradās arī pēc 15./16. maija lielajām dienām, lai vēl reiz izteiktu pateicību kritušam kaŗavadonim par latviskās Latvijas atbrīvošanas uzsākšanu, un lai ziņotu, ka ir nodibināta tā Latvija, kādu savos sapņos bija skatījis pulkvedis un viņa cīņas biedri.

PULKV. KALPAKA PIEMIŅAS MUZEJS AIRĪTES.

1936. g. rudenī pulkveža Kalpaka nāves vietā atklāja viņas piemiņas muzeju. Visdižāko pieminekli vi-sas tautas sirdī ir uzcēlis pulkvedis pats ar savu dzīvi un varoņnāvi. Visskaistāki ir dzīvojuši tie, kas ir varējuši ieiet un dzīvot tautas atmiņā arī pēc savu šīs dzīves cīņu pabeigšanas.

Priekšplānā priede pie kuŗas nāvīgi ievainoja pulkv. Kalpaku. Blakus tai uzcelts granīta piemiņas stabs. Pāri ceļam pulkv. Kalpaka muzeja celtne.

Pulkv. Kalpaka piemiņu pauŗ vairakas novietnes Kaŗa muzejā, Rīgā. Bet jo cildenu iespaidu atstāj pulkv. Kalpaka un viņa līdzcīnītāju nāves vietas izbūve un pārvērŗana cēlā varonības pieminekli.

Svetceļnieki, tuvojoties lielajai ciņu vietai, pie ceļa skata uzrakstu: Pulkveŗa Kalpaka piemineklis.

Pa kreisi no ceļa (skatoties no Saldus un Mazskudru puses) atrodās jau minētais izbūvētais paaugstinājums pulkv. Kalpaka nāves vietā, līdz ar vēsturisko Kalpaka priedi. Tās zari, it kā sērojot par nelaikā kritušo latvju zemes dēlu, paŗi sākuŗi priekŗlaicīgi nokalŗt.

Pa labi no ceļa, iepretim ŗim paaugstinājumam,

Vāpenis ar kalpakiešu vienību krūšu nozīmēm (muzejā Airītēs).

uzbūvēta pulkv. Kalpaka piemiņas muzeja celtne. Tā veidota īpatnējās, latviskās līnijās.

Muzejā īpaša, plaša telpa veltīta pulkveža Kalpaka piemiņai un Kalpaka bataljona vēsturei.

Šai ēkā novietota arī pasta palīgnodaļa, kas sniedz daudz ērtības turistiem. Blakus muzeja celtnei no-

Vitrīnes pulkv. Kalpaka muzejā Airītēs. Tanīs skatāmas fotoainas no mūsu tautas varoņa dzīves un kaujas darbības.

vietotas 3 latviskā stilā celtās saimniecības ēkas. Muzeju pārziņa kalpakietis Julijs Vegers, kas vada arī savu jauno saimniecību un liek arklam mirdzēt tanī vietā, kur samērā nesen tik spoži mirdzēja ciņu ieroci.

Pa labi no muzeja izretināts mežs un iekopts glīts parks. Iedēstīti jauni ozoli, ierikoti parka celiņi.

Mežs ir izretināts arī dažās citās vietās. Mežmala 1919. g. pavasarī bijusi daudz biezāka un vietumis tā bijusi apaugusi ar kupliem krūmājiem. Arī šis pārveidības jāņem vērā, apsverot un atceroties šeit notikušo kaujas norisi.

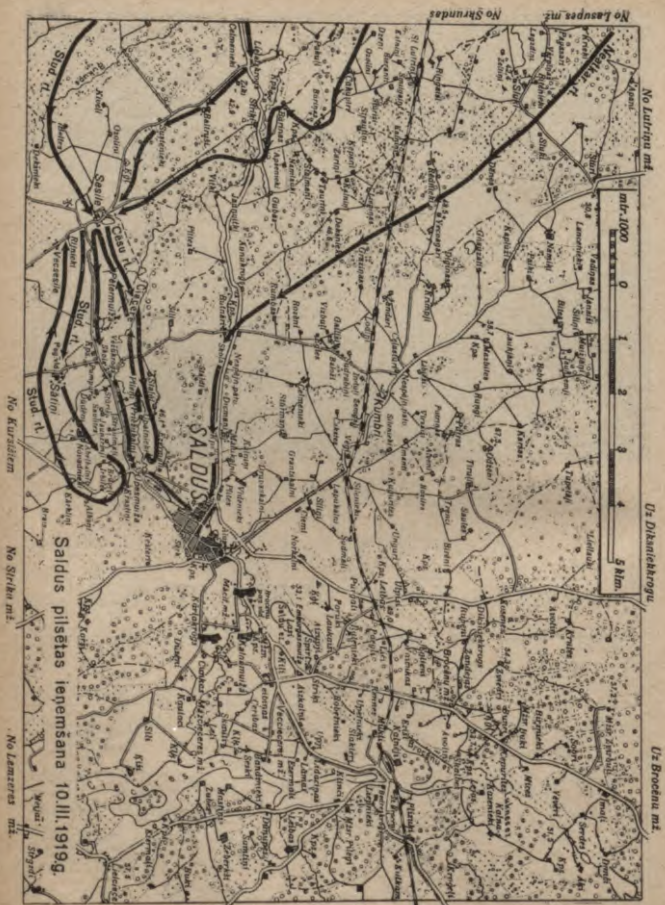
Vitrīnes pulkv. Kalpaka muzejā Airītēs.

KĀ NORITEJA KAUKAS GĀJIENS UZ SALDU.

1919. gada 10. marta kaujas pie Lašupes muižas un Saldus skolas.

Lielais uzbrukums bija sācies. Tas bija neatlaidīgi jāturpina. Latvju karotāju priekšgalā nostājās pulkv. Balodis un veda tos jaunās cīņās.

Bija pienācis laiks ar zobenu izcirst ceļu Latvijas neatkarībai un nospraust tās atjaunotās robežas. Nevien latvieši paši, bet arī viņu ienaidnieki sāka apziņāties mūsu spēku.

Saldus pilsetas ierēmišana 10.III.1919g.

Uz Lieblīdēni   Uz Glūdu   Uz Kaulācu mē.

Pēc pirmajām kaujām lielinieki gan bija noskaidrojuši Golca uzbrukuma galveno virzienu un pastiprinājuši savus spēkus Saldus un Auces rajonā. Tas tomēr neapturēja kalpakiešu pārdrošo gājienu. 10. martā Latviešu atsevišķām bataljonam bija uzdots uzbrukt Saldus virzienā un ieņemt Sesiles muižu, pēc kam nodibināt sakarus ar kaimiņu daļām un kopīgi ar tām 11. martā ieņemt Saldus. (Tomēr Atsevišķais bataljons Saldus pilsētu jau ieņēma 10. marta vakarā un bez kaimiņu — Dzelzdivīzijas daļu — piepalīdzības.).

Pēc izlūku ziņām, 2. pad. Latv. strēln. p. vienības ar artilēriju bija ieņēmušas līniju: Lašupe — Būriņi — Sesiles muiža. 10. martā plkst. 10.00 Latv. atsevišķais bataljons no Aizupju mājām kolonnā devās pa ceļu Saldus virzienā; avangardā Neatkarības rota. Ceļā pievienojās Goldfelda eskadrons. No Riekstukalnu mājām bataljons uzbrūk 2 kolonnās: Cēsu un Studentu rota uz Būriņiem un tālāk uz Sesiles muižu; Neatkarības rota ar piedalītiem 2 ložmetējiem uz Lašupi un tālāk gar Butnāriem, gar Skrundas — Saldus lielceļu. Pie Lašupes ienaidnieks tiek pārsteigts ar pēkšņu uguni un tas atiet, nespēdams izrādīt pretestību. Ienaidnieks zaudē dažus ievainotus. A no Lašupes ienaidnieka 1 — 2 rotas ieņēmušas izdevīgas pozīcijas uz augstuma Slūkeni — Cūkavīri un šeit izrāda sīvu pretošanos. Pēc apmēram 1 stundas ilgās kaujas ienaidnieks uzbrukumu neiztur un steigā atiet. Ienaidnieka zaudējumi — daži krituši un 1 gūsteknis; ievainotos pa lielākai daļai paspēja aizvest. Neatkarības rotai 2 ievainoti. Turpinot uzbru-

kumu, Neatkarības rota devās gar lielceļu uz Saldu. Pie Butnāru mājām ienaidnieks atklāj stipru ložmetēju uguni. Neatkarības rota apiet Butnāru mājas no D un pēc apmēram 1½ stundām ienaidnieka pretestība tiek salauzta un tas atiet Saldus virzienā.

Šai laikā kaujas gājienu Sesiles — Saldus virzienā turpināja Studentu un Cēsu rota. Mežmalā pret Muižzemniekiem bataljona komandieris pulkv.-ltn. **Balodis** pavēlēja Cēsu rotu apturēt un nogaidīt Lašupes ieņemšanu.

Starp I. Latvijas Neatkarības rotu un Cēsu rotu bij radies apm. 3 km plats pārtraukums. Tā ieņemšanai un kaujas sakaru nodibināšanai ar neatkarībniekiem devās Cēsu rotas II vads kapt. Skujiņa vadībā. Virzoties caur Hermīnes muižu un Pilskalniem līdz Cieceres upei, šis vads ātri nodibināja sakarus ar Neatkarības rotu.

Tā jau bija ieņēmusi ar kauju Lašupes muižu. Visas rotas saņēma pavēli turpināt uzbrukumu. Ar saskaņotu uzbrukumu Cēsu rotas II un IV vadi iztira no ienaidnieka Būriņus.

Pēc tam Cēsu un Studentu rota ar saskaņotu uzbrukumu ap plkst. 14 ieņem Sesiles muižu. Tanī bija atradušies ap 30 sarkano jātnieku, kas pēc neilgas atšaudišanās atkāpās. Neatkarības rota šai laikā, kā jau minējām, bija ieņēmusi Butnāru mājas pie Saldus lielceļa.

Tā ceļā uz Saldu Latviešu atsevišķais bataljons bija salauzis lielinieku pretestību un izpildījis visu 10. martam paredzēto kaujas uzdevumu. Tomēr bija izdevīgi

Saldus saviesīgās biedrības nams.

turpināt ienaidnieka vajāšanu un līdz tumsai vēl bij tālu. Tāpēc bataljona vienības ar pltn. Baloža piekrišanu, lielā aizrautībā devās uz priekšu, lai iespējami ātrāk ieņemtu Saldus pilsētu. Pēc īsas atpūtas Cēsu rota no jauna izvērās iecirknī starp Cieceres upi un lielceļu, bet pa labi no ceļa izvērās Studentu rota. Abas rotas, atspiežot pretinieku, nonāca līdz Saldus meža muižai. Te uznāca sniegputenis līdz ar biezu miglu. Varēja redzēt tikai 30 soļu attālumā.

Sniegputenī Studentu rotai gandrīz iznāca sadursme ar kādu attejošu sarkano rotu.

Ceļa labajā pusē, apm. 30—40 soļu attālumā mūsu karavīri ieraudzīja tumšas ēnas. Vai tā bija 2. Cēsu rota, kas bija aizgājusi apgājienā? To tūlīt vajadzēja noskaidrot. Kusības karā arvien iespējami pārpratumi, un pēc 6. marta karotāji bija palikuši sevišķi uzmanīgāki

Dāris izlūki pārlec pār grāvi un iet apprasīties:

— Ei, jūs! Kāda rota?

— Otrā.

Nu izlūki vairs nešaubās, ka tā ir otrā (Cēsu) rota un tāpēc droši uzsauc:

— Nāciet šurp! Te ir ceļš un mūsējie.

Bet „otrrotņieki” paliek domīgi un negrib lāga klausīt. Daži no viņiem tomēr paspeļ dažus soļus uz priekšu, un nu kļūst skaidrs, ka tā varbūt ir arī otrā rota, bet tikai... sarkano strēlnieku pulka.

Abas puses stipri pārsteigtas. Bet tad sākas apšaudīšanās. Sāk uguņot arī kalpakieši. Sarkanie atzīst par labāku pazust miglā. Uznāca vakars. Vadība atzina par labāku gājienu pārtraukt, jo miglas sega tikko bija sagādājusī nepatīkamu pārsteigumu. Ja vien lielinieki būtu bijuši vērīgāki, viņi būtu varējuši nodarīt mums prāvākas nepatīkšanas.

Uzbrukumu pārtraukt bija labāk arī tāpēc, ka Saldū rotas būtu iegājušas naktis tumsā un no dažādām pusēm, kāpēc viegli varēja izcelties savstarpēja apšaudīšanās.

Kaņavīru sirdīs vēl asiņoja 6. marta tuvās atmiņas. Lai neatkārtotos šo dienu atgādinoši notikumi, bataljona komandieris pavēlēja rotām atgriezties Sesiles muižā un no rīta turpināt uzbrukumu Saldus pilsētai. Ap plkst. 19. Cēsu un Studentu rotas atgriežas Sesilē.

Neatkarības rota nebij šo pavēli saņēmusi un kopā ar ritm. Goldfelda *) eskadronu bij turpinājusi uzbrukumu. Pabalstīts no artilērijas ienaidnieks pie Saldus skolas ieņēma jaunu pozīciju. Neskatoties uz stipro ienaidnieka ložmetēju un artilērijas uguni, Neatkari-

---

*) Goldfelds (tag. atvaļināts plkv.-ltn. Zeltiņš) bija nonācis asās domstarpībās ar landesvēra vadību, un ar apsardzības ministra Zālīša atļauju pievienojies Kalpaka bataljonam.

bas rota piespieda ienaidnieku bēgt, un krēslai metoties sasniedza Saldus R. malu. Saredzamību pavājināja arī spēji uznākusi migla. Ienaidnieka daļas pilnīgi sajukušas un nekārtībā bēga; pretojas tikai dažas atsevišķas patruļas. Pēc visas dienas nepārtraukta uzbrukuma Neatkarības rota tumsā apm. plkst. 21.00 ar dziesmām iegāja Saldus pilsētā.

Drīz pēc tam arī Cēsu rota saņēma pavēli nekavējoties iziet uz Saldu, kuŗā tā ienāca ap plkst. 24.00 un novietojās Saviesīgās biedrības telpās. Studentu rota palika Sesiles muižā, bataljona labā flanka nodrošināšanai un sakaru uzturēšanai ar Borkes bataljonu, kas tai laikā atradās Paures muižā, 10 km D. no Saldus. Saldu ieņēmušās rotas savas apsardzības vienības (aptures) novietoja Kārļa krogā, Kalna muižā un Mācītāja muižā.

11. martā par Saldus komandantu iecēla virsleitenantu (tag. pulkv.) Mateusu, kas ar lielu enerģiju ķērās pie vietējo iestāžu noorganizēšanas un frontes aizmugures iztīrīšanas no bēguļojošiem sarkanarmiešiem.

Iespaidus atbrīvotā Saldū dzīvi notēlojis kapt. Ķīselis grāmatā „Cīņā par dzimteni“:

Saldus bija pirmā pilsēta, kuŗu mēs atsvabinājām no sarkano jūga, un, protams, tas mūsu garastāvokli krietni vien cēla. Iedzīvotāji sagaidīja mūs ar prieka asarām; tie paši, kas vēl janvārī bija sarkanos ar sālsmaizi sagaidījuši, tagad jutās kā no kāda ļauna sapņa atpestīti. It sevišķi liels prieks bija saldeniešiem, ka viņu atsvabinātāji ir latvieši; sarkanie bija viņus baidījuši, ka nāksot vācieši un ka tie visiem lat-

viešu cilvēkiem apgriezīšot galvas. Katrs centās mūs pacienāt ar to labāko, kas nu pēc lielnieku posta bija pāri palicis.

Štābs (to vadīja kapt. Bolšteins. Ref.) iekārtojās aptiekā, un mūsu sakarnieki savilkā vienā istabā pievadgalus no visiem vadiem, kas gāja ienaidnieka virzienā. Tie atkāpjoties nebija pat parūpējušies atvienot vai pārgriezt vadus starp frontēm, un tā mēs kādas divas dienas varējām noklausīties visas viņu sarunas.

14. martā Saldū notika arī mūsu kaņaspēka pirmā parāde, uz kuģu no Liepājas bija ieradies apsardzības ministrs Zālītis, kas apsveiza mūsu vadoni Balodi ar pulkveža dienesta pakāpi. Par to mēs visi bijām ne mazums lepni.“

BIKSTU, JAUNĀS UN JAUNPILS MUIŽU KAUJU LAUKOS

14. marta vakarā pulkvedis Balodis saņēma pavēli 15. martā ieņemt Remtes un Pils-Bīdenes muižas (15 km A. no Saldus). 15. martā Latviešu atsevišķais bataljons gājiena kolonnā atstāja Saļu. Avangardā gāja Engelhardta eskadrons, kas šīs operācijas laikā bija padots pulkv. Balodim.

Kaulaču muižā bataljonu sadalīja divās kaujas grupās. Vienai uzdeva ieņemt **Remtes**, otrai — **Pils-Bīdenes** muižu.

Pirmā grupā ietilpa Studentu rota un Engelhardta eskadrons, otrā — Neatkarības rota, Cēsu rota, bataljona jātnieki (Artūm-Hartmaņa un Goldfelda eskadroni) un haupt. Millera baterijas vads. Kad pretinieks redzēja, ka tuvojas mūsu daļas, tas bez pretošanās abas muižas līdz vakaram atstāja.

Viens no Studentu rotas karavīriem savās atmiņās stāsta:

„Steidzoties projām, lielinieki bij atstājuši Remtes pili samērā maz izpostītu. Pie sienām karājās sašautas un sadurtas portrejas, bet daudz citu postījumu nebija. Starp citu lielinieki nebija sasītuši arī kādu logu, kuņā ar krāsainiem stikliem bija izveidots pils īpašnieka grāfa Mēdema ciltskoks.“

15. martā Latv. atsev. bataljons saņēma pavēli ieņemt nakošā dienā **Jaunpils** muižu. Pārgājiens ar varbūteju kauju bij paredzams 25 km tāļš.

16. martā plkst. 07.00 Neatkarības un Cēsu rotas līdz ar piedalītiem jātniekiem un artiliēriju atstāja Pils-Blīdeni un devās uz Remti, kur kolonnai pievienojās Studentu rota. Izlūkošanā uz Jaunpils un Bikstu muižām izsūtīja bataljona jātniekus. Tie Jurgu muižā ziņoja, ka prāvi ienaidnieka spēka nocietinājušies **Jaunpils** un **Bikstu** muižās. Bataljona kolonna turpināja gājienu līdz **Lielūžu** mājām, pie kuŗām tā sadalījās divās grupās. Bij ienākusi ziņa, ka Goldfelda eskadrons pašlaik cīnās ar lieliniekiem pie Jaunās muižas, kō apliecināja arī uguns sprēgāšana pie tās.

Pulkv. Balodis pavēlēja Cēsu rotai ar artilērijas vadu doties palīgā šiem jātniekiem, ieņemt Jauno muižu un pēc tam arī Bikstu muižu.

Neatkarības un Studentu rotai līdz ar dzelzsdivīzijas 5. smago ložmetēju rotu viņš pavēlēja ieņemt Jaurpils muižu. (Sk. schēmu.)

Cēsu rota no Lielūžu mājām devās uz Maķieriem, lai apņemtū lielinieku kreiso spārnu. Pēc tam tā devās tālāk uz Lielpopem. Kad lielinieki pamanīja rotas kustību, tie apjuka. Izmantojot šo apjukumu un nekārtīgo uguni, Goldfelda kājniekotie jātnieki ielauzās Jaunāmuižā. Lielinieki strauji atgāja uz Bikstiem. Atstājuši jātniekus muižā, cēsinieki devās tālāk, ņemot virzienu vēl vairāk pa labi un ieņemot Pakalniešu un Pirotnes mājas.

1:1000

0 1 2 3 km.

Meža Sveciķuļi

Mārnietī

Lemeši

Mācīt. m. z.

Pag. vid.

Jaunpils m. z.

No Jurgu m. z.

Bites

Čūkatī

Meža Blusas

Neakē r.

Levestes pm. z.

Latv. atsev. bij.

Cēpi

Kamradži

Lietūzi

Jaunpils m. z.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Mokiera

Kamradži

Lietūzi

Jaunpils m. z.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Mokiera

Kamradži

Lietūzi

Jaunpils m. z.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Mokiera

Kamradži

Lietūzi

Jaunpils m. z.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Mokiera

Kamradži

Lietūzi

Jaunpils m. z.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Mokiera

Kamradži

Lietūzi

Jaunpils m. z.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Mokiera

Kamradži

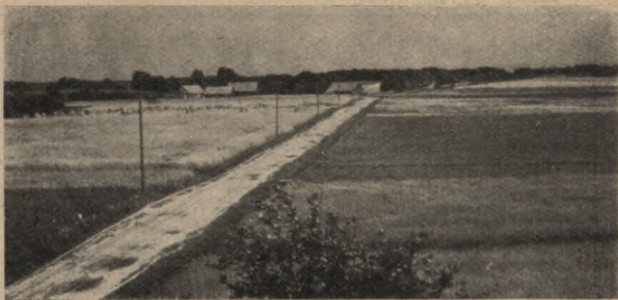
Lietūzi

Jaunpils m. z.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Latv. atsev. bij.

Kaujas lauks pie Bikstu muižas. Skats no rietumiem. Pa labi no ceļa gāja uzbrukumā Cēsu rota.

No šejienes rota uzbruka Bikstiem. Kad uzbruceju virknes tuvojās muižai, ienaidnieks atklāja uguni no šautenēm un 2 ložmetējiem. Rotas komandieris atvilka rotu aizsegā tiruma grāvī (apm. 800 metros R. no muižas). Uzbrukt muižai pāri klajam laukam nebij izdevīgi, bet darbībai flankos trūka spēku. Muižu bija ieņēmis apmēram bataljons (3—400 vīri). Arī artilērija nespēja jūtāmāki atbalstīt uzbrukumu.

Rotas III vads virsl. Malcenieka vadībā pa Bikstu upītes gravu gribēja tuvoties muižai, bet to negaidīti pārsteidza uguns no Jaunās muižas. Izrādījās, ka ienaidnieks bija no tās izsitis jātniekus, par ko Goldfelds nebija paziņojis Cēsu rotai. Drīz vien ienaidnieks no Bērzukroga puses uzsāka rotas labā flanka apņemšanu.

Bikstu muižas pils.

Stāvoklis palika aizvien grūtāks, kāpēc rotas komandieris deva rīkojumu atiet uz Maķieru un Mazpopu mājām, nosūtot par to ziņojumu bataljona komandierim. Bataljona pārējās vienības šai dienā ar kauju bij ieņēmušas **Jaunpils** muižu.

I Latvijas Neatkarības (agrākā Virsnieku) rota uzbruka pa kreisi no lielceļa, bet 3. Atsevišķā rota (Studentu) pa labi no ceļa; pa labi no tās — Artum-Hartmaņa jātnieku eskadrons. **Vecčakstes** māju rajonā pret rotām vērsās ienaidnieka ložmetēju, šauteņu un artilērijas uguns. Mūsu rotas, pabalstītas no viena lielgabala uguns, strauji uzbruka, apejot **Jaunpils** muižu: 3. Atsevišķā studentu rota no DR, bet 1. Latvijas Neatkarības rota no ZR. Ienaidnieks neizturēja mūsu rotu straujo uzbrukumu un, baidīdamies no apieša-

nas, atstāja **Jaunpils** muižu. Aiz muižas pie Kalpu mājām ienaidnieks vēl mēģināja noturēties, bet mūsu rotas to izsita arī no šejienes.

Par šo kauju interesantas atmiņas suiedz viens no Studentu rotas kaŗavīriem:

„Kad ieraudzījām Jaunpils muižu, tūlīt arī redzējām, ka no mūsu puses līdz tai izplēties klajs lauks. Izvērtušies plašā ķēdē, turpinājām tuvošanos mž. Starp mūsu un kaimiņposmu gāja vācu ložmetējnieku nodaļa ar 4 ložmetējiem. „Friču“ lielākā daļa bija atstājusi mēteļus vezumos. Viņi gāja uz priekšu „blūmizerus“ (mutes harmonikas) pūsdami un jokus plēsdami, bramanējot un nemaz nedomājot par ložmetēju novietošanu pozīcijā, kaut arī jau lodes sāka svilpot pāri mūsu galvām. Tādos apstākļos bija goda lieta agrāk negulties zemē, pirms to nav izdarījuši „friči“. (Latvieši, taču, pavisam nebija vājāki kaŗotāji par viņiem.)

No Jaunpils jau traucās šurp ložmetēju kārtas, bet mēs jo mierīgi, kaut arī ar nevisai patīkamu sajūtu, gājām uz priekšu. Tikpat mierīgi gāja uz priekšu arī mūsu pārējie posmi un visa Neatkarības rota.

Līdz Jaunpiliij bij palikusi pusverste, kad jau tās pils torni sāka apšaudīt artilerija un līdz tam klusējušie smagie ložmetēji.

Gājām uz priekšu bez nogulšanās, jo lielinieki šāva samērā slikti. Pārtraucāmies pāri kādai grāvai un ielauzāmies muižā. Lielinieki kādu laiku šāva un pēc tam to uguns norima. Viņi bij atkāpušies.

Muižas pili sarkanarmieši bij paspējuši pamatīgi izdemolēt. Logi bij pa lielākai daļai izdauzīti, mēbeles salauztas, portreti norauti no sienām un saplēsti. Bibliotēkas grāmatas bija izsvaidītas visās telpās, pat ārā sniegā.

Pati pils atgādināja viduslaiku cietoksni, ar bieziem un augstiem akmens mūriem. Ja sarkanie būtu nopietnāki aizstāvējušies, mums nebūtu bijis iespējams tik ātri šo pili ieņemt.“

Jaunpils muižas pils tornis.

Protams, šo uzvaru bija vairāk sekmējis mūsu stiprums, kā sarkano vājums.

Lielinieki 16./17. marta naktī Bikstu muižā izturējās ļoti nervozi. Bieži vien viņi bez iemesla atklāja uguni. Pret rīta pusi Bikstu rajonā bij dzirdama stipra ratu dārdoņa. Kad ap plkst. 07.00 mūsu izlūki tuvojās muižai, ienaidnieks to jau bij atstājis.

CEĻĀ UZ LIELUPES POZICIJĀM LATVIEŠU ATSEV. BATALJONS PĀRFORMĒJĀS ATSEVIŠĶĀ (PULKV. BALOŽA) BRIGĀDĒ.

18. marta ritā uzbrukums turpinājās. Latviešu atsev. bataljonam bij uzdots caur Džūksti izvīrīties līdz Petermuižai, iztīrot no pretinieka apm. 25 km dziļu joslu. Bataljons gājienu uzsaka plkst. 5.30 un pievakarē, pēc dažām sīkām sadursmēm ar ienaidnieka patruļām, nonāca Petermuižā.

Muižu lielinieki bij stipri izlaupījuši un izpostījuši, kādēļ tanī nebij iespējams apmesties. Pulkv. Balodis pavēlēja bataljonam doties tā'āk pa labi Jelgavas virzienā. Pēc jauna pārgājiena Neatkarības rota apmetās Bērmuižā, Cēsu rota — Sprigauļu muižā un Studentu rota — Lustes muižā.

Vēlā vakarā pienāca ziņa, ka vācu zemessargi (landesvērs) uz savu ierosmi ar negaidītu uzbrukumu ieņēmuši Jelgavu. Grāfs von der Golcs par to pavisam nebij sajūsmināts. Viņš par to izteicās: Tagad virspavēlniecības nodoms uzbrukt Jelgavaī, to iepriekš apējot un atgriežot lieliniekiem atkāpšanās ceļu uz Rīgu, ar šo nesagatavoto iebrukumu ir padarīts par neiespējamu.

19. martā Latv. bataljona vienības bez kaujas ieņēma: Cēsu rota — Līvberzes muižu, Studentu rota — Līvberzes staciju. Bataljona štābs un Neatkarības rota bij palikuši Bērmuižā. 19. marta vakarā bij saņemta pavēle doties Tukuma virzienā un ieņemt: Kazupes muižu — Apšupes muižu — Ērzeļi-Mālu muižu. Bij

skaidrs, ka vācu zemessargu štābs nejūtās drošs par Tukuma rajonu. 20. martā bataljona vienības pārgāja uz norādītām vietām. Šai dienā bataljons saņēma no Liepājas lielākus papildinājumus: kapt. Graudiņa rotu 162 vīru sastāvā un vīrsl. Grāvelsiņa rotu — 130 vīru sastāvā.

Bija manāmi pieaudzis arī bataljona rotu sastāvs. Tāpat Apsardzības ministrs ar 21. marta pavēli Latviešu atsevišķo bataljonu bija pārdēvējis par Latvijas armijas dienvidus grupu, kuņai bij uzdots pieņemt brigādes organizāciju. Brigādes komandēšana bij uzdots pulkvedim J. Balodim. No Latv. atsev. bataljona rotām un saņemtiem papildinājumiem saformēja 3 bataljonus, dodot tiem šādus nosaukumus: I Latv. neatkarības bataljons (Neatkarības un kapt. Graudiņa rota), II Cēsu bataljons (Cēsu un vīrsl. Grāvelsiņa rota), III Atsevišķais studentu bataljons (tani pagaidām ietilpa tikai viena — Studentu rota, vēlāk šai bataljonā iedalīja jaunpienākušo kapt. Zolta rotu).

Brigādes kaujas sastāvā ietilpa apm. 800 durkļi un 120 zobeni. Saformēšanas dienā (21. martā) brigāde saņēma pavēli nākošā dienā pāriet ar kauju pāri Lielupei. Cēsu bataljonam bij uzdots ieņemt Kalnciemu, Studentu bataljonam — Klīves pusmuižu.

LIELINIEKU SATRIEKŠANA PIE BATERIEM

22. martā plkst. 7 brigādes daļas sapulceņās Pikšas-Ērzeļu mājās, lai uzsāktu gājienu uz **Kalnciemu**. Tikko bij atgriezušies jātnieku izlūki ar ziņojumu, ka Sarmas un Bateru mājās ienaidnieka nav. Šī ziņa izlikās ticama, jo arī iepriekšējās dienās izlūkošana bij noskaidrojusi, ka lielinieki Kalnciema rajonā ieņēmuši tikai Lielupes labo krastu. Īstenībā lielinieki 22. marta naktī (plkst. 2) bija devušies no Kalnciema uz Līvberzi pa 2 ceļiem. Pirmā kolonnā ietilpa 10. pad. Latvijas štrēln. pulka I bataljons ar dažām Rīgas komunistu rotām un tā devās caur Virknēm-Sumragiem uz Pikšām-Mežamuižu. Tā paša pulka otrā kolonna devās uz Līvberzi gar Berzupes malu. Abām kolonnām bij jāsatiekas Līvberzē 22. marta vakarā un pēc tam nākošās dienas rītā jāturpina uzbrukums Jelgavai. Ja lieliniekiem būtu veicies ar viņu uzbrukumu, vācu zemes sargu stāvoklis Jelgavā varēja kļūt stipri kļūmīgs.

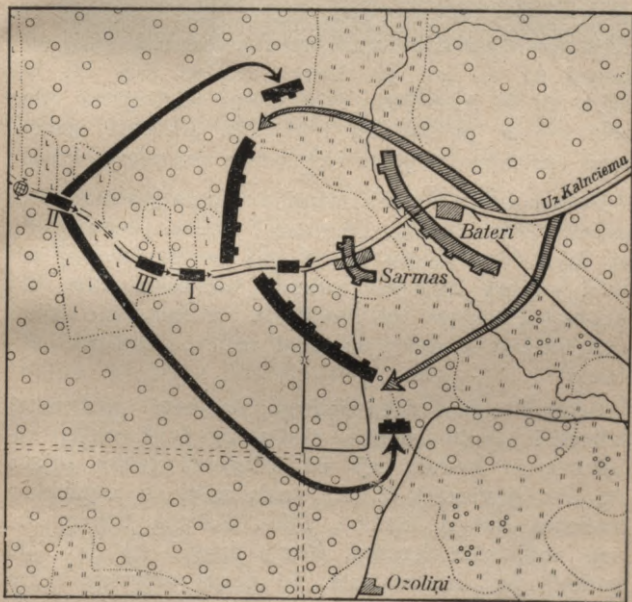
Liktenīgā kārtā bija sagadījies tā, ka lielinieki bij ienākuši Sarmas un Bateru mājās mazu laiku pēc tā, kad tās bij jau izlūkojuši mūsu jātnieki. Tā arī mūsu jātnieki, atgriežoties brigādes štābā, bija kādu laiku jājuši pa priekšu... lielinieku kolonnai. Tā bij viena no tām divainībām, kuŗas dažreiz sagādā kustības kaŗš.

Kauja pie Sarmām un Bateriem 22. III 19. g.

Pieņemtās zīmes

- Mūsu karaspēka uzbrukuma virzieni
- Ienaidnieka karaspēka uzbrukuma virzieni
- Mūsu karaspēka novietojums pēc izvēšanās
- Ienaidnieka karaspēka novietojums pēc izvēšanās

- Mūsu artilērija pozīcijās
- Bataljoni gājienā
- Artilērija gājienā
- Vezumi gājienā
- Piedalītie bfl. jātnieki

Pēc sapulcēšanās jau minētā rajonā, pulkv. Baloža brigāde plkst. 8 devās pa ceļu uz Kalnciemu. Avangardā gāja ritm. Goldfelda jātnieki, kolonnas galvā — I Neatkarības bataljons. Tam sekoja III Studentu bataljons, artilērija un II Cēsu bataljons.

Kolonnas galvas priekšgalā bij nostājies pulkv. Balodis ar savu štābu. Brigādes vadība mierīgi soļoja uz priekšu, kavējot laiku pārrunās par pašreizējo gājieni uz Kalnciemu un pēc tam, varbūt, tālāko kaujas gājieni uz Rīgu. Ejot caur mežu kolonna jau bij pienākusi uz 1,5 km pie Bateru mājām. Ceļš bij ļoti šaurs un to ierobežoja dziļi, ūdens pilni grāvji. Kas būtu varējis pateikt, ka tūlīt, šais ārkārtīgi neizdevīgos apstākļos būs jāsak izcinīt lielu sastapšanās kauju?

Pēkšņi noribēja daži šāvienī. No avangarda atauļoja jātnieks, iesaukdams: „Sarkanie!“ (Drīz noskaidrojās, ka Sarmu un Bateru mājās bija novietojies īsai atpūtai gājiena laikā 10. sarkano strēlnieku pulka bataljons.) Parādījās arī Goldfelds, vezdams pie rokas kādu sašautu jātnieku, un skaņi vēstīja: „Lielinieki, lielinieki!“

Sarkano uguns spēji pieauga; šautenēm pievienojās ložmetēji. Dažās mūsējo rindās uz brīdi radās apjukums, jo šaurais ceļš uz iežogotāji grāvji neļāva tik drīz apgriezties Millera pusbaterijai un kājniekiem izvērsties kaujas kārtībā. Plkv. Balodis tomēr drīz vien nodibināja kārtību. Pirmā kaujai izvērtās labi norūditā Neatkarības rota. Tā devās uzbrukumā gar ceļu un pa kreisi no tā.

Ceļš uz Sārmu un Bateru mājām, pie kuņām 22. martā notika meža kauja ar lieliniekiem.

Tālāk pa kreisi uzbruka I (Neatkarības) bataljona 2. (Graudiņa) rota, kuņai bij uzdots apņemt ienaidnieka labo spārnu. Pa labi no ceļa bija uzdots uzbrukt III bataljonam (faktiski tā Studentu rotai). Abi bataljoni izvērsās un devās uzbrukumā pret Sarmas un Bateru mājām, kuņu lauki izveidoja apm. 1 km gaļu un $\frac{1}{2}$ km platu klajumu meža vidū.

II Cēsu bataljons pagaidām palika rezervē uz ceļa.

Jātnieki saņēma pavēli nodrošināt brigādi no Līvberzes puses.

Drīz vien iesprēgājās mūsu kaujas uguns; ierēcās mūsu dižgabali, metot zemus spēcīgus toņus šauteņu un ložmetēju koncertā. Vācu artilēristi nebija apmulsuši, bet ātri izjūguši zirgus un paši apgriezuši apkārt lielgabalus un priekšratus. Drosmē savstarpēji sa-

centās kājnieku vienības. Lielinieki mūsu uzbrucējus, kad tie iznāca no meža, bija saņēmuši ar spēcīgu šauteņu un ložmetēju uguni. Pēc uguns varēja spriest, ka ienaidnieks centrā ieņēmis pozīcijas gar toreizējā meža klajuma malu A. no Bateru un Sarmu mājām, aizsalušas upītes krastos un dziļos grāvjos, bet abos spārnos uzsācis pretuzbrukumu, mēģinot apiet mūsu vienības.

Klajumu ceļa abās pusēs ienaidnieks apšaudīja ar stipru ložmetēju uguni, kāpēc mūsu daļas varēja pavirzīties tikai lēni uz priekšu un cieta samērā smagus zaudējumus.

Mūsu kaņavīri par spīti lielinieku ugunij centās pēc iespējas ātrāk izspraukties no biezokņa mežmalā, lai pienācīgi atbildētu uz sarkano uguni. Pa ceļa dziļajiem grāvjiem līdz pirmajai linijai izdevās aiznest arī dažus smagos ložmetējus, un tie tūlīt sāka darboties. Bet arī no mežmalas šaujot bija vāja redzamība, jo gandrīz līdz pašai Džūkstes upītei (pie kuņas atradās Sarmu mājas) viss klajums bija piemētāts ar augstiem celmiem, starp kuņiem rēgojās sausa purva zāle. Tāpēc drošsirdīgākie kaņavīri sāka šaut stāvus; starp tiem bija arī drošsirdis virsltn. Preiss.

Kā jau tikko aprādijām, lielinieki abos spārnos bija uzsākuši pretuzbrukumu. Tā arī drīz vien mežā, — pa labi un kreisi no ceļa, — mūsu vienības satikās ar uzbrūkošajiem sarkaniem un metās viņiem virsū ar durkļiem. Sākās nikna cīņa. Ienaidnieku abos spārnos izdevās atspiest un apm. pēc 2 stundām mūsu vienībām izdevās ielauzties Bateru mājās.

Ienaidnieks, atstājot vairāk kā 50 kritušos kaujas laukā, steidzīgi atkāpās Kalnciema virzienā. Bateru pagalmā bija pamests ložmetējs; tā apkalpe visa bija kritusi.

Arī kalpakieši apstājās atsegtām galvām pie 9 pelēkos mēteļos tērptiem stāviem, kuņģus vairs nespēja modināt kaujas taures. Ievainoti mūsu pusē bija 28 vīri. Viss tas liecināja par sarkano izlasītās daļas sīvo pretošanos. Vislielākos zaudējumus bija cietis III (Studentu) bataljons. Bet daudz lielāki šai sastapšanās kaujā bija sarkano zaudējumi. Tiem bija krituši apm. 50 vīri (to starpā rotas komandieris) un ievainoti bija apm. 100 vīri.

Latviešu atsevišķā brigāde bij guvusi lielu un pilnīgu uzvaru. Lielo kauju pirmo reizi pastāvīgi bija vadījis pulkv. Balodis. Nebija vairs šaubu, ka ar tādu pat aukstasinību un virišķīgu drosmi viņš izcīnīs arī citas, vēl lielākas kaujas. Kalpaka atstātais kareiviskais mantojums bija nonācis drošās rokās. Bateru kaujai bija liela nozīme, lielāka nekā sākumā tas bija licies pašiem cīnītājiem. Šī kalpakiešu uzvara bija atņēmusi sarkano pulkiem pēdējo iespēju ielauzties Zemgales līdzenumā.

NOSTIPRINĀŠANĀS LIELUPES LĪNĪJĀ.

Pulkv. Baloža brigāde saņēma rīkojumu ieņemt Lielupes līniju un tanī nostiprināties. 24. martā no rīta I Latv. Neatkarības bataljons izgāja no Slampes uz Ķemeļiem. Apmēram 2 km no Ķemeļiem mūsu izlūku patruļa

Lediņu mājas pie Kalnciema muižas. Pa labi tālos kokos paceļās Ložmetēju kalns.

no 1. rotas, 10 cilvēku sastāvā, sastapa lielnieku priekšgrupu ar ložmetēju, kuŗa bija novietojusies vecos krievu ierakumos, no kuŗiem tā atklāja stipru ložmetēju un šauteņu uguni uz mūsu patruļu. Mūsu patruļa, apejot ienaidnieka priekšgrupu, ar strauju uzbrukumu to izsita no ierakumiem. Ienaidnieks steigā bēga uz Ķemeŗiem. Mūsu patruļa, sekodama tai uz pēdām, neļāva tai apstāties Ķemeŗos, kur bija apmetušās daŗas pretinieka vienības. Aiz patruļas drīz Ķemeŗos ienāca 1. rota un vakarā — viss I Latv. Neatkarības bataljons.

26 .martā Neatkarības rota un landesvēra Malmedes bataljons uzbruka **Slokai**.

Pēc grūta un labi paveikta cīņu manevra pastiprinātais II Cēsu bataljons, pulkv. Baloŗa personīgā

v a d i b a, 24. martā ieņēma **Kalnciemu**. Šeit kaņavīri labi nostiprinājās Lielupes labajā krastā, pa lielākai daļai vāciešu izbūvētās pozīcijās kaņa laikā. Latviešu atsevišķā brigāde bija ieņēmusi apm. 15 km gaļu līniju pie Lielupes. Tās rokās atradās divi svarīgi punkti: **Sloka** un **Kalnciems**, no kurienes veda isākie ceļi uz Rīgu.

Atsevišķā bataljona brigāde ieņēma sekošu fronti: kreisais spārns atbalstījās Rīgas jūras līcī pie Kauguru ciema; tālāk frontes līnijā ietilpa Slokas pilseta; pēc tam fronte gāja pa Lielupes kreiso krastu līdz Lediņiem, kur pārcelās uz Lielupes labo krastu un gāja no Lediņiem pār Ložmetēju kalnu līdz Grabu mājām, kur atkal pārmetās uz Lielupes kreiso krastu un devās gar Lielupi līdz Kalnciema Ķieģeļu cepļiem, tos ieskaitot. Brigādes štābs apmetās Sumrājos, jātnieku nodaļa — Bateros un brigādes saimniecības daļa — Džūkstē. Slokas rajonā atradās vēl arī Malmedes bataljons (2 rotas un 2 lielgabali).

Pēc 3 nedēļu ilgā uzbrukuma vienības bija mazliet nogurušas. Bija jāpadomā arī par apgādes un aizmugures labāku noorganizēšanu, jo nepārtraukto kauju laikā viens otrs saimniecisks jautājums bija palicis blakus vietā. Drīz vien brigādes kaņavīri bija pietiekoši atpūtušies un vēl labāk noorganizējušies. Tie nepacietībā gaidīja kaujas pavēli: uz Rīgu!

Stāvoklis pēc Kalnciema ieņemšanas

BABĪTES EZIS

Pienēmtas nozīmes:

- lenaidnieka uzbruk. virzieni
- Masu izluku ceļš
- 1. rotas uzbruk. virzieni
- Masu jātnieku ceļš
- lenaidnieka pulku kaujas iec. robežas

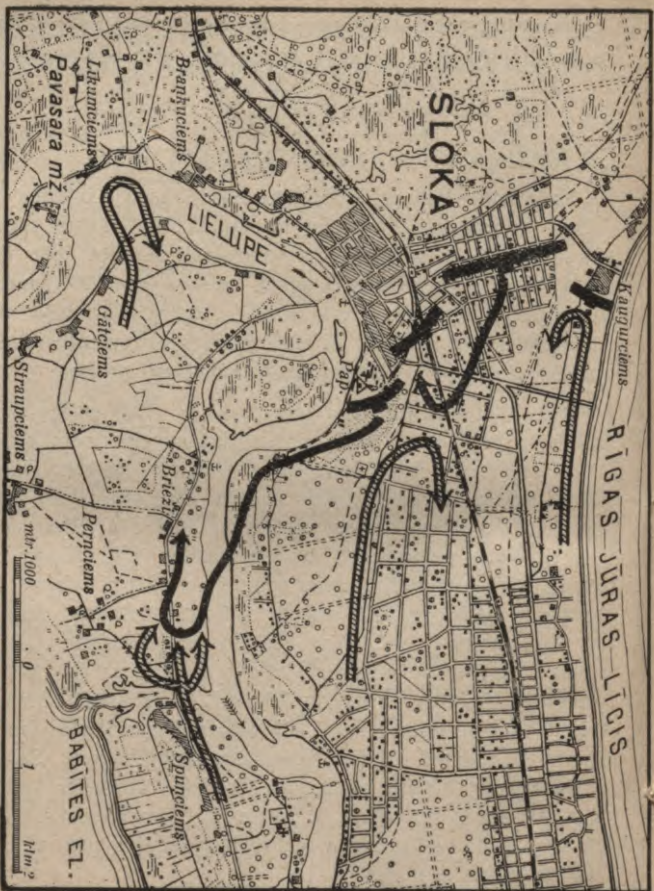
Plkv. Balozāb-izades stabs

KALPAKIEŠU CĪŅU VIETAS PIE LIELUPES

30. MARTA UN 5. APRĪĻA KAUVAS.

Kalneciema rajonā, pirmajās dienās pēc Lielupes līnijas ieņemšanas, valdīja klusums. No mūsu puses tika izdarīti tikai nelieli izlūku gājieni, bet pēc dažām dienām pretinieks kļuva rosīgs un 30. martā pārgāja uzbrukumā visā frontē. Mūsu vispārējā uzbrukuma pārtraukšana bija devusi iespēju ienaidniekam sakārtoties un uzdāvāja tam zināmas cerības.

Pēc Slokas ieņemšanas, līdz maija otrai pusei, kad sakās uzbrukums Rīgai, mūsu daļas veda nerimstošu cīņu ar pretinieku Slokas-Kaugurciema rajonā. Katru dienu mūsu aizsargājamais rajons Sloka-Kauguri tika sistēmātiski apšaudīts ar pretinieku artilēriju. Bieži pretinieks nāca uzbrukumā, un kaņavīriem bija daudz jāiztūra, lai noturētu savas pozīcijas. Mūsu daļas šē grupējās Slokā un Kauguros; nelielas vienības atradās uz dienvidiem no Slokas pie Pavasaņa muižas. Pretinieks atradās Asaros un Valtera muižā, un arī sprauģā starp Babītes ezeru un Lielupi. Viņa spēki dažādā laikā bija vērtējami no 1—2 pulkiem ar dažām baterijām, to starpā diviem smagiem lielgabaliem. Savus uzbrukumus mūsu pozīcijām, kā to aprādījis plkv. Ramats savā grāmatā „Kalpaka bataljons neatkarības cīņās“, sarkanie izdarīja pa lielākai daļai pēc vienas un tās pašas schēmas:

30. marta kauja pie Slokas. Sasvirtofās ūautras rāda lieliničku uzbrukuma un atkāpšanās virzienu. Pie Spungaiema redzams, ka virsl. Preisa vads bij aizturējis lielu sarkano pārspēku.

ar galveniem spēkiem uzbrūk Slokai un Kau-guriem, pabalstidams šo uzbrukumu ar uguni no Liel-upes labā krasta un cenzdamies pāriet Lielupī nelie-lām daļām Pavasaŗa muiŗas rajonā. Netāļu no Slokas austrumu nomales, pie papīrfabrikas, atradās smilŗu kāpas, kuŗas bija pastāvīgais ķildas ābols starp mūsu un pretinieka izlūkiem un sargiem.

Ienaidnieks **30. martā** uzbruka Slokai ar 16. pad. Latvijas strēlnieku pulka 1. bataljonu un 1 bateriju starp Babītes ezeru un Lielupī, un ar tā paŗa pulka 2 bataljoniem un 2 smagiem liel-gabaliem starp Lielupī un jūŗu. Tāpat ienaidnieks mēģi-nāja pāriet aizsaluŗo Lielupī D. no Slokas, bet no mūsu uguns tika atsists. Ienaidnieka uzbrukums Slo-kai, visā frontē, sākās plkst. 7. Pēc vairākkārtīgiem nesekmīgiem mēģinājumiem, ienaidnieks uzbrukumus at-kārtoja no jauna, bet vienmēr bez panākumiem. Se-viŗķi nikni ienaidnieks uzbruka Slokai gar dzelzceļu, kur ap plkst. 12 tika izsūtīti 1. Latv. Neatkarības rotas 2 vadi Malmedes bataljona vienību pabalstam. Šie vadi ieņēma pozīciju dzelzceļa rajonā un atsita visus ienaidnieka uzbrukumus, saņēmot 3 gūstekņus. Cīņa bija sīva un ilga 12 stundas. Arī Cēsu bataljona 2. rota, kopā ar 1. rotas 2 vadiem pie Lediņiem pēc 5 stundu ilgas kaujas atsita lielinieku bataljona at-kārtotus uzbrukumus. 16. paŗdomju Latv. strēlnieku pulks zaudēja 12 krituŗos un ap 50 ievainotus. Šis ziņŗas apstiprināja pārnācēji nākoŗās dienās. (Sk. sche-mu.)

Kāpas Slokas austrumu malā, kuņš 1919. g. aprīlī un maijā ieņēma pozīcijas II. Cēsu bataljons.

Nakti pirms lielinieku galvenā uzbrukuma sākšanas ar savu vadu lielu varonību bija izrādījis vln. Preiss, kuņš pie Spuņciema bija uz laiku aizturējis lielinieku bataljonu un bateriju.

5. aprīlī vācu C i m m e r m a ņ a rota ieņēma pozīcijas kāpās ZA no Slokas, netālu no papīra fabrikas, I Latv. Neatkarības bataljona 2. rota ieņēma pozīciju Kaugurciemā A malā un tālāk uz D gar Slokas pilsētas A malu; I Latv. Neatkarības bataljona 1. rotas pirmais un ceturtais vads pie Pavasaņa muižas. Lielupes kreisā krastā; II. un III. vads rezervē Slokā. 5. aprīlī, gaismai austot, pretinieks iesāka uzbrukumu Slokai, vēšot galveno triecienu pret vācu Cimmermaņa rotas

labo spārnu kāpās ZA no papīra fabrikas. Ienaidniekam izdevās ielauzties vācu rotas ierakumos un atņemt tai 1 vieglo ložmetēju. Cimmermaņa rotas labais spārns atgāja pie papīra fabrikas, kur izdevās apturēt lielinieku uzbrukumu. I Latv. Neatkarības bataljona 1. rotas III. vads plkst. 9 tika izsūtīts pastiprināt Cimmermaņa rotu, ieņemot pozīciju kapsētā. Tā kā ienaidnieks no Cimmermaņa rotas labā spārna pozīcijas ar flankējošu uguni apdraudēja visu rotas iecirkni, tad tika dota pavēle I Latv. Neatkarības bataljona 1. rotas III. vadam kopā ar Cimmermaņa rotas kreisā spārna vadu izdarīt pretuzbrukumu un atjaunot Cimmermaņa rotas iepriekšējo stāvokli. Tā kā ienaidnieks neatradās tālāk par 100—150 soļiem, tad vadi pārgāja durkļu triecienā, kuŗam pievienojās arī 1. Latv. Neatkar. bataljona 1. rotas II. vads. Vadi durkļu triecienā izsita ienaidnieku no ierakumiem un piespieda to nekārtībā bēgt. 1. Latv. Neatkarības bataljona 1. rotas II. un III. vads vajāja ienaidnieku līdz Asariem.

Pēc šīs kaujas, kuŗā sarkanie atkal bija cietuši asiņainu neveiksmi, un kuŗā atkal bija izpaudies kalpakiešu morālais pārsvars, lielinieki ilgāku laiku palika pasīvi.

LIEPĀJAS VĒSTURISKĀS VIETAS

Frontē stāvoklis pašlaik bij ļoti labs. Nebij šaubu, ka labi noorganizēts uzbrukums atbrīvotu no sarkanās varas arī Latvijas galvas pilsētu — Rīgu.

Bet vācu virsvadība pirms tam bij nolēmusi izcīnīt kādu „izšķirīgu kauju“ aizmugurē, lai nogāztu vāciem nepatīkamo K. Ulmaņa valdību. Par šīs cīņas lauku galvenā kārtā bija izvēlēta Liepāja, kurā Latvijas Pagaidu valdība bij ieradusies 6. janvāra vakarā un kopš šī laika, par spīti grūtājiem apstākļiem, attīstījusi iespējami enerģisku darbību. Ministru prezidents K. Ulmanis uz kādu laiku bij devies uz ārzemēm, arī tur noorganizēdams aktīvu palīdzību Latvijas atbrīvošanai.

Pagaidu valdības mītne toreiz Liepājā, kas uz pusgadu bij kļuvusi mūsu Latvijas pag. galvas pilsēta, atradās Lielā ielā 6, II stāvā. Šeit pat toreiz atradās arī brīvprātīgo pieņemšanas punkts.

Pagaidu valdības toreizējo darbību šai namā atzīmē arī īpaša piemiņas plāksne. Ar ierakstu: „1919. gadā šai namā mīta un darbojās brīvās Latvijas pirmā valdība ministru prezidenta **Kārļa Ulmaņa** vadībā.“ Minētās telpas pašreiz ieņem Komercbanka.

Ministru prezidents K. Ulmanis par savu mitekli bij izvēlējis Breikša namu Toma ielā 52, kur apakšstāvā ieņēma 2 istabas. Vienā no tām valdības galva

Šo namu Liepājā, Toma ielā 52, bija izvēlējis par savu mitekli 1919. g. sākumā ministru prezidents K. Ulmanis.

strādāja un pieņēma apmeklētājus, otru izlietoja kā atpūtas telpas. No istabas logiem redzams mazs, glīts dārziņš. Pie viena no prezidenta logiem kupli sazarojis jasmīnu krūms.

Dzīvokļa saimniece Breikša kundze atcerās, kā 1919. gada jūlija sākumā, pirms došanās uz Rīgu, prezidents paņēmis uz kuģa līdz dažus kuplus un smaržīgus jasmīna zarus. Tā bij Liepājas klusa, sirsnīga ziedu velte par šeit pārciestām grūtībām un gūtiem panākumiem.

Skats no Breikša nama dārza (Liepājā) uz vienu no ministru prezidenta foreizējā dzīvokļa logiem. Pie loga kuplojās krāšņs jasminu krūms.

Šeit pat Rožu ielā 16. aprīlī prezidentu uz ielas apturējis kāds draudzīgs liepājnieks un teicis: Labāk neejiet uz valdības mītni. Tur jūs sagaidīs nedraugi.

Tāpēc arī valdības galva bij pasargāts no nepatikamā pārsteiguma un varēja tūlīt rast kontaktu ar angļu misiju. Tās vadītājs majors Kīnans bij lūdzis prezidentu būt kādu laiku par viņa viesi. Drīz pēc tam prezidents līdz ar valdības locekļiem atrada pagaidu mītni kuģī „Saratovs“, kas bij noenkurojies Tirdzniecības ostā.

Apsardzības ministrija atradās Helēnas ielā 2, II stāvā. Šais telpās pašlaik atrodas privāti iemītnieki.

Liepājai aizvien bij dzīvi sakari ar fronti. Te uz laiku ieradās atpūtā frontes daļas. Te formējās vairākas vienības frontes daļu papildināšanai. Kā pirmā vienība līdz ar Pagaidu valdību Liepājā bij ieradies Studentu rota. Tā bij novietojusies Kaņaostā, Kalpaka bulvārī 8. Tagad šais telpās atrodās divīzijas intendantūra un virsnieku dzīvokļi.

Neatkarības rota, kad tā isās atpūtas laikā atradās Liepājā, bija novietojusies Kaņa ostā, tag. Neatkarības rotas ielā 26. Tagad šai namā ierīkoti virsnieku dzīvokļi.

Latvijas jaunformējamā kaņaspēka štābs atradās Kaņa ostā, Kalpaka bulvārī 4. (Pēc Immobīļu daļas apzīmējuma, kas arī tiek lietoti Kaņa ostā — V gr. Nr. 4.). Šeit, 16. aprīļa puča ievadījuma stundā kāpņu telpā tika nošauts no Pfeffera bataljona kaņavīriem štāba dežurants kaprālis Jirgenss. Tagad šai namā atrodās Liepājas garnizona Virsnieku klubs.

Iepretim šim namam Kalpaka bulvārī 10 (jeb IV gr. Nr. 10) 1919. gada sākumā atradās Virsnieku klubs (tagad tanī izbūvēti virsnieku dzīvokļi). Uz ielas starp šiem namiem un šais abos namos 16. aprīlī notika vācu Pfeffera bataljona uzbrukums mūsu kaņavīriem.

Pfeffera bataljona kolonna ar orķestri priekšgalā it kā pastaigājoties no pilsētas bij ienākusi kaņa ostā.

Nams Helēnes ielā 2 (Liepājā), kuŗā 1919. g. sākumā darbojās apsardzības (kaŗa) ministrija.

Iepretim šiem namiem bataljona komandieris pārtraucis mūzicēšanu, devis asu svilpes signālu un pfefferieši tūlīt iebrukuši abos namos.

Štābā viņi no muguras puses nošāvuši dežūrantu un sargu kaprāli Jirgensu, pēc tam izdemolējuši visu štāba iekārtu. Daļa pfefferiešu bij pa to laiku devusies uz tuvējām kazarmēm, kuŗās tika turēts apcietinājumā viens no Strika savvērestības līdzdalībniekiem — von Stooks.

Lielākā vācu grupa bij iebrukusi Virsnieku klubā, nokomandējusi: rokas augšā, un arestējusi vairākus virsniekus, kas pašlaik klubā pusdienoja.

Agrākās Latviešu biedrības ieņemtās telpas Liepājā, Raiņa ielā 2. Tanīs bija novietots šķirsts ar varoņa nāvē kritušo pulkv. **Kaļpaku.**

Daži virsnieki, dzirdot tuvojamies vācu gājienu, bij klubu atstājuši jau priekšlaicīgi. To starpā klubu bij atstājis arī toreizējais 4. jaunformētās rezerves rotas komandieris virsl. (tag. pulkv.) Buks. Viņš divritenī bij aizsteidzies uz rotas mītņi un pēc traukšņa izvedis rotu no kazarmēm, izvēršot to kaujas iekārtā pret Pfeffera bataljonu. Rota toreiz bij novietota koka kazarmēs, apm. 1 km Z no kluba.

Šis grāmatas uzdevums nav sīka pakavešanās pie vēsturiskajiem notikumiem, kas mūsu brīvības cīņu

sākumā noriteja Liepājā. Mazliet plašākas iespējamības mums ir dotas, attēlojot kaujas norises cīņu frontēs.

Tomēr Liepājas vēsturisko vietu sarakstā vēl jāatzīmē agr. Latviešu biedrības telpas (Raiņa ielā 2), kurās pēc atvešanas no frontes bij novietots šķirsts ar varoņa nāvē kritušo pulkvedi Kalpaku.

Šis biedrības nams toreiz bij kļuvis par visu latviešu patriotu svētceļojumu centru. Pulkvedis Kalpaks arī pēc savas nāves bij atdarījis daudzas sirdis, kas līdz tam bij palikušas vēsas un vēl nebij pukstējušas par latvisko Latviju.

Tagad šai namā atrodās Latv. krist. jaun. savienības mītne.

18. MAIJA KAUVU LAUKI PIE SLOKAS UN KAUGURIEM

KAPTEIŅA ZOLTA VARONĀVES VIETA.

Maija saule bij labi izžāvējusi ceļus un mūklājus, kāpēc drīzumā varēja sagaidīt uzbrukumu Rīgai. Lielinieki nolēma glābt, kas vēl būtu glābjams, un darīja visu, lai aizsteigtos priekšā ar savu uzbrukumu.

10. maijā lielinieki plkst. 23.00 tuvojās izlūkošanas nolūkā Slokas nocietinājumiem, bet uguns to vienības ātri atsita atpakaļ.

16. maijā plkst. 04.00 Cēsu bataljona izlūku patruļa neitrālā joslā pie Slokas sastapās ar ienaidnieka izlūkiem. Sadursme bija sparīga. Laida darbā pat rokas granātas. Ienaidnieks zaudēja pāris vīrus un atkāpās. Šai dienā ienaidnieks no Asariem uz Sloku izšāva apm. 100 šāviņus. Mūsu pusē bija nogalināts 1 kareivis un 3 ievainoti. Arī 17. maijā abās pusēs darbojās artilērija. Ienaidnieks pie Odiņu mājām mēģināja pāriet Lielupi, bet viņa nodoms neizdevās. Pēc šām sīkām sadursmēm, kuņģam galvenā kārtā bija izlūkošans raksturs, lielinieki bija nodomājuši isto uzbrukumu izdarīt 18. maijā.

Galveno sitienu viņi nolēma dot Slokai un Kauguriem ar pad. Latvijas 1. (sarkano) strēlnieku pulku un Kalnciema plačdarmam ar 2. strēlnieku pulku, jo no turienes veda tuvākie un bīstamākie ceļi uz

Rīgu. Tanī pat laikā bija nolemts dot pretiniekam sitienu arī pie Bauskas. Ja sarkanajiem izdotos satriekt pretinieka spārnus, tad būtu spiests atiet arī centrs.

18. maijā plkst. 03.30 pad. Latvijas 1. strēlnieku pulks, kuŗu pabalstīja 1 vieglā un 1 smagā baterija, devās uzbrukumā visā iecirknī starp jūŗu un Lielupi. Kauguriem uzbruka šā pulka 2., 3. un 4. rotas, kuŗām bij uzdots ņeit izlauzties cauri mūsu fronteī un pēc tam doties uz Jaunķemeriem. Kauŗu Kauguru rajonā apskatīsim īpaši mazliet vēlāk. Tagad piegriezīsimies lielīnieku uzbrukumam un tā atvairīšanai pāŗējās frontes vietās.

Sarkano strēlnieku 1. pulka III bataljons nāca uzbrukumā gar dzelzceļu, lai ieņemtū Sloku, bet to atsīta. Gar paŗu Lielupes krastu uzbruka šā pulka I bataljona 1. rota. 1. pulka II bataljons bij palīcis rezervē Asaros.

Slokas papīru fabrikas rajonā agrā ritā pret Cēsu bataljona 2. rotu parādījās apm. 30 vīru liela izlūku grupa, kuŗu rotas uguns ātri izklīdināja. No Lielupes salas sarkano strēln. 1. pulka 5. un 6. rotas ņtīpri apŗaudīja ar mīnmetējiem un loŗmetējiem Cēsu bataljona apcietinājumus iepretim Slokas papīru fabrikai, bet mūsu artilerīja uguns lika sarkanajiem ātri apŗlust.

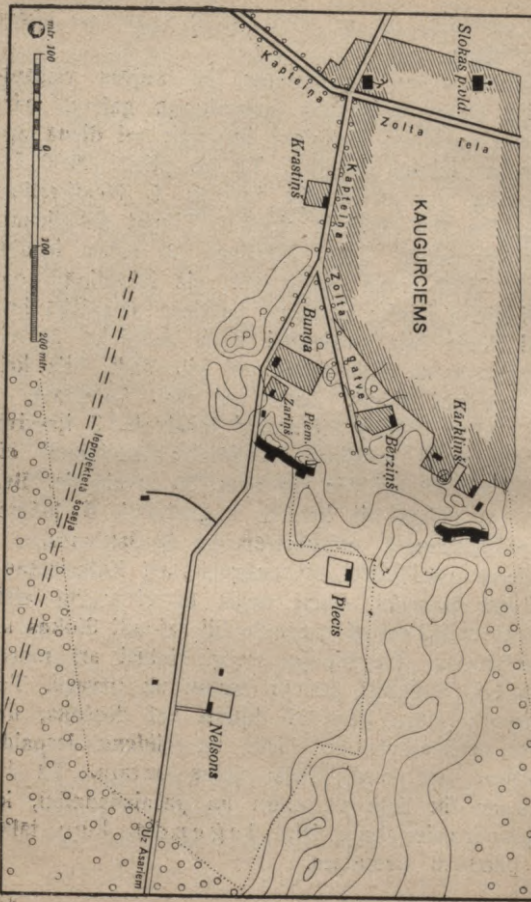
Uzbrukuma laikā lielīnieki vispār apŗaudīja visu frontes iecirknī ar artilerīju, īj no Slokas, īj no bruņotiem kuŗīŗiem, kas manevŗēja pa Lielupi. Mūsu artilerīja

enerģiski atbildeja un ap plkst. 08.30 uguns no abām pusēm apklusā.

Pēc iepriekšējām neveiksmēm, no kuŗām vissāpīgākā bija cīņas zaudējums uzbrukuma galvenā virzienā pie Kauguriem, lielnieki turpmāk šai dienā aprobežojās ar izluku darbību. Tā ap plkst. 09.00 izluku vienība gar dzelzsceļu tuvojās 1. Neatkarības rotai, bet tos ātri atsveda atpakaļ. Tikpat neveiksmīgi izluki parādījās Cēsu bataljona 2. rotas frontē. Arī plkst. 21.00 mūsu uguns vēl reiz izklidināja daļas ienaidnieka izluku patruļas. Latviešu atsevišķā brigāde šai dienā bija satriekusi visus lielnieku aktivitātes mēģinājumus. Tās zaudējumi bija šādi: bija krituši 2 virsnieki (kapt. Zolts un vltņ. Grīnāls), 1 virsnieks (vltņ. Ķincis) bij smagi ievainots, 3 kareivji bij krituši un 3 ievainoti. Lielnieku zaudējumi bij daudz lielāki: 30 kritušie un apm. 30 ievainotie. Bez tam mūsējo rokās bij krituši 4 gūstekņi, 4 ložmetēji, 1 patšautene, 1 bumbmetējs un 40 šautenes.

Šai dienā ienaidnieks bij uzbrūcis arī Kalnciemam, Jelgavai un Bauskai. Vācu daļas to visur bij atsitušas. Bet sevišķi smagi sarkanie bij sakauti Slokas un Kauguru rajonā. Tie bij jo smagi cietuši arī morālistiski, jo bij zaudējuši pēdejo cerību uz uzvaru. Toties mūsu karavīru gars bij kļuvis vēl drošāks, uzņēmīgāks, pašpāļāvīgāks. Lielu un cildenu iespaidu bij atstājusi arī kapt. Zolta rotas uzvara. Tā bij apdvesta ar tik lielu varonību un pašizliedzību, ka tā ir pārvērtusies kareiviskā l e ģ e n d ā, kuŗu tālāk paudis paaudžu paaudzes.

RIGAS JŪRAS LICIS

Kā jau minējām, III Atsevišķā bataljona 2. (Zolta) rotai 18. maija rītā bij uzbrukušas 3 sarkanās rotas. Tā tad vismaz trīskārtīgs pārspeks.

Kapt. Zolta rotā šai laikā atradās apm. 100—120 viri un tā dažas dienas atpakaļ bija nomainījusi frontē (Kauguros un Slokā) III Atsevišķā bataljona 1. (studentu) rotu. Studenti aizejot apgalvojuši zoltiešiem, ka šeit bijusi pavisām mierīga stāvēšana, jo viņi jūrmalā ienaidnieku tikpat kā neesot redzējuši. Ierakumu priekšienā studenti bij ierīkojuši divrindu dzeloņžogu. Šā žoga vietā uz ceļa, kas gāja no Kauguriem uz Asariem, bija uzlikti ragaiņi. Tieši pa šo ceļu, atbidot nost nevisai stipri piestiprinātos ragaiņus, rotas II vada ierakumos kaujas rītā ielauzās sarkanie. Šo ragaiņu atrašanās un līdz ar to lielinieku ielaušanās vietu tagad ir diezgan grūti noskaidrot. Vieni aculiecinieki stāsta, ka šie ragaiņi atradušies uz tagadējā Kauguru—Asaru ceļa. Citi aculiecinieki aprāda, ka lielinieki rotas pozīcijās ielauzušies pa tagad smilšu aizputināto ceļu, kas toreiz gājis starp II un III vada ierakumiem (sk. shēmu). Šāda pretruna aculiecinieku vērojumos dažreiz ir nenovēršama un šādos gadījumos ar militārās loģikas palīdzību jāmeģina atrast ticamākā un pielaižamākā iespējamība.

Šai gadījumā ticamāka izliekās lielinieku ielaušanās rajonā starp abiem rotas vadiem, jo šī vieta nebija tik labi apsargāta un nodrošināta, kā Kauguru—Slokas tagadējais ceļš, kas iet pa atklātu apvidu un kuŗu var ļoti labi apšaudīt. Tomēr, ja ņemam vērā, ka lie-

linieki ielauzās II vada apcietinājumos tai brīdī, kad bij apstājušies šaut tā ugunsieroči, var pielaist arī otro iespējamību. T. i. — ielaušanos gar lielāko, pašreizējo ceļu.

Kauguros (Kaugurciemā) no Zolta rotas atradās tikai divi vadi. Rotas pirmais vads ieņēma nocietinājumu daļu tuvāk Slokai. Tieši Kauguros atradās rotas II. un III. vads. III. vads ieņēma ierakumus pēdējās kāpās pie pašas jūrmalas. Pate plūdmala netika nocietināta. Tani nebija izrakti ierakumi, nedz arī ierikoti dzeloņžogi, jo nevarēja iedomāties, ka pretinieks varētu nākt uzbrukumā gar pašu jūras malu, jo tad tam varētu lielus zaudējumus nodarīt mūsu ložmetēji. Ragaiņus plūdmalē neizlika arī tādēļ, lai pretinieks nevarētu ar tālskatiem noteikt mūsu nocietinājumu isto atrašanās vietu un sākt to graut ar artilēriju. Jo, kā jau aprādijām mūsu pozīcijas jūrmalas smiltājā bij diezgan viegli izbūvētas. III. vada komandēja vltņ. Ķincis.

II. vads bija ieņēmis pozīcijas rajonā starp ceļu un tagad uzcelto pieminekli. Šo vada komandēja vltņ. Grīntāls un tā ierakumos savu komandpunktu bija ierīkojis rotas komandieris kapt. Zolts. Fotouzņēmumi labi rāda nopietnības, drosmes un kareiviskās uzņēmības vaibstus viņa sejā. Tomēr fotoplate nav uzķērusi viņa lielo sirsnību un kareivisko labsirdību, kas bieži iegailējās viņa acīs. Zoltieši jo dzīvi atcerās savu komandieri un uzsveŗ, ka tas viņiem bijis nevien labs priekšnieks, bet arī gādīgs tēvs. Kapt. Paula Zolta seju ierāmējusi paprāva bārzda, kas vi-

ņa sejai piešķirusi daudzpiedzīvojušu un tevišķīgu izteiksmi. Zolts arī tiešām kā tēvs rūpējies par saviem pakļautiem „deliem“. Kad viņam atsūtītas jaunas drēbes un apavi, viņš tās atdevis tiem kareivjiem, kuņiem to visvairāk vajadzējis, nepaturot neko sev, kaut arī viņa apavi bijuši cauri un drēbes stipri padīlušas. Arī parastā rotas dzīvē viņš ar lielu taisnīguma sajūtu audzināja savus kaņavīrus. Labu priekšzīmi viņš rādīja arī zem ienaidnieka uguns, kad viņa rota, lai pierastu pie artilērijas apšaudišanas, aprīļa beigās bija ieņēmusi pozīcijas Slokas rajonā. Īsā laikā viņš savus kaņavīrus bij izveidojis par drošiem un krietniem cīnītājiem, kas ticēja un uzticējās savam komandierim. Tāpēc arī kaņavīri viņam tā sekoja, kad to mazais pulciņš, spītējot nāvei, trauca pretim ienaidniekam. Tādēļ viņa kaņavīri neapjuka arī pēc sava komandiera nāves, bet līdz galam izpildīja viņa doto pēdējo pavēli. Tā savu rotu bija izaudzinājis un izveidojis kapteinis Zolts!

Kaujas ritā viņa rotas II. un III. vads modri atradās savās sargvietās — ierakumos, izņemot daļu no III. vada kaņavīriem, kas tikko bij atgriezušies no kāda gājienu un pašlaik atpūtās tuvējās mājās. III. vada seržants R. Jaunzems par šo nakts gājienu un kaujas ritu sniedz šādas atmiņas:

„Kauguros mēs pirmās dienas nodzīvojām mierīgā un modrā bezdarbībā. Kareivji ātri iedraudzējās ar vietējiem zvejniekiem, jo arī mūsu starpā bij vairāki zvejnieku dēli. Zvejnieki žēlojās, ka pašreizējās zvejas sezonas laikā viņiem būšot jānomirst badā, jo Kaugurciemā pašlaik atrodoties tikai laivas. Vadi ar tīkliem nejauši palikuši divās laivās

Kapt. Zolta rotas otrā vada cīņas vieta pie Kaugurciema. Starp priedēm redzams varoņnāvē kritušiem karavīriem uzceltais piemineklis.

rajonā, kurā atrodoties lielnieki. Šīs laivas bij tālumā labi saskatāmas, kāpēc zvejnieki lūdza kareivjus doties pa nakti turp un slepšus atnest atpakaļ tīklus. Par to viņi šolija izsniegt kareivjiem svaigas zivis, cik vien viņi gribēšot. Ar priekšniecības atļauju daļa III vada kareivju arī 17. maija vakarā devās nakts gājienā. Pret rītu kareivji ar vadiem un tīkliem bij klāt. Laimīgi par izdevušos ķērienu, priecīgi tērzējot, viņi devās uz tuvākām zvejnieku būdiņām, lai pēc nogurdinošās nakts mazliet nosnaustos.“

Neviens no viņiem nezināja, ka drīz vien sāksies asiņainā kauja un ka spožā rīta saule drīz sārtosies ar karstām asinīm.

Kad ausa 18. maija rīts un pirmie saules stari skāra priežu galotnes, kaņavīri ierakumos piepēši ieradzija, ka sarkanarmieši, slēpdamies nakts mākoņu un priežu ēnā, bija pienākuši pavisam tuvu mūsu pozīcijām. Dažā vietā lieliniekiem atlika ko pārskriet tikai daži simti soļu. Drīz ierunājās spēcīgas lielgabalu un ložmeteju ugunis. Granātu šņākoņa bija dzirdama no abiem Lielupes krastiem. Lielinieki mēģināja pārcelties Lielupei pie Pavasaļa muižas, bet tos ātri atsita. Visstraujāk sarkanās virknes (ķēdes) uzbrukumā pārgāja šaurā joslā gar jūrmalas kāpām. Kalpakiešu ieņemtās pozīcijas kaņavīriem šeit šķita drošas un tāpēc viņi aukstasinīgi apšaudīja tuvāk nakošās ķēdes. Kāpas un priedes gan deva uzbrucējiem labu iespēju paslēpties pārskrējiena laikā, tomēr kalpakieši palāvās uz sevi un saviem ieročiem.

Tad notika kas negaidīts. Ložmeteji piepēši apklusā cits pēc cita. (Izrādījās, ka vētra ieroču mehānismā bija iedzinusi smalkas smiltis.) Cīnītājiem vēl palika šautenes. Tās bēra virsū niķeli uzbrucējiem ar pastiprinātu karstumu.

„Patronas! Ātrāk šurp patronas!“ sauca šāvēji. Patronu piegādātāji atsita vaļā kastes, un viņu rokas nolaidās. Aiz pārpratumā krievu kastēs bija atsūtītas vācu patronas, kas nederēja krievu šautenēm. Kareivji apjukumā sāka atstāt ierakumus un atiet uz Kauguriem. Smagi ievainots bija vada komandieris vltņ. Grīntāls un izšauta pēdējā lode.

No III. vada ierakumiem bija redzams, ka galvenā uzbrucēju masa ietraucās II. vada ierakumos. Pa priek-

šu savējiem skrēja kāds vīrs melnā privātā mētelī. Izstiepis roku, viņš pa laikam izšāva no sava revolvera uz zoltiešu pusi. Pieskrējis pie pāri ceļam izbīktiem ragaiņiem, viņš atgrūda nost katru uz savu pusi, un tad pamāja ar roku savējiem, uzaicinot tos viņam sekot. Tā arī sarkanie iebruka II. vada ierakumā, paņemot sev līdz arī 2 ložmetējus.

III. vads šai kritiskā brīdī tomēr neatgāja, bet turpināja kauju. Daļa III. vada kaņavīru turpināja atšaudīšanos ar sarkaniem, kas bija nogulušies to ierakumu priekšā. Vada komandieris vltņ. Ķincis ar dažiem kaņavīriem pat mēģināja mesties uz priekšu, bet viņu ķēra lodes sitiens un viņš sabruka *).

III. vads turpināja cīņu un daļa kaņavīru sāka ar uguni flankēt sarkano ieņemtos II. vada ierakumus. III. vada uguns atbalstīja arī kapt. Zolta vadīto II. vada pretuzbrukumu. Tik lieliski Zolts bija sagatavojis visus savus cīnītājus. Protams, vislielākos laurus un ozola vainagus šai kaujā bija izpelnījis Zolta vadītais II. vads. Starp tuvējiem Kaugurciema namiem kapt. Zolts sakārtoja atgājušos kareivjus un tiem uzsauca: „Mums jāatgūst atpakaļ mūsu ierakumi! Sarkanie nedrīkst tikt

---

*) Par savu ievainošanu varonīgais virsl. Ķincis stāsta: kad skrējienā biju mazliet pagriezies iesāņus, mani pierē ķēra samērā viegls sitiens. Es pakritu, bet cīņas karstumā safraukts piecēlos un atkal devos uz priekšu. Tad es pakritu otrreiz un sapratu, ka esmu smagi ievainots. Pēc īsa laiciņa sajutu, ka mani paceļ rokās kareivji. Biju zaudējis samaņu. Kad atžilbu, redzēju, ka guļu tuvā aizmugurē un man blakus uz skuju paklāja noguldīts lodes pievārētais kapt. Zolts.

uz priekšu. Patronu mums vairs nav, bet vēl mums ir naži.“ Sekojot sava kapteiņa mājienam, vads sakārtojās, un tās cīnītāji drūmi, zobus sakoduši, ar izstieptiem durkļiem devās pretim naidniekam.

Redzot uzbrucēju vareno, pārvaronīgo tuvošanos, sarkanie iesaucās: „Tie jau ir velni, ne cilvēki!“ Viņu uguns kļuva nedrošāka, un drīz sākās nekārtīga bēgšana. Tik lielas bailes bija viņiem iedvesis zoltiešu gājiens nāvē. (Protams, lielinieku atkāpšanos bija sekmējusi arī III. vada uguns sadarbība ar II. vada triecienu.)

Divi ložmetēji gan vēl turpināja šaut, bet tos tūlīt apklusināja durkļi. Vads ielauzās ierakumos un sāka šaut uz bēgošajiem sarkanajiem, kas bija sapinušies stiepuļu žogos. Daži desmit no tiem krita. Ierakumos tie bija atstājuši abus savus un divus mūsējos ložmetējus, ko zoltieši nesen bija zaudējuši. Uzvara bija liela un pilnīga.

Diemžēl, varonīgā triecienu laikā, dažus desmit soļus no II. vada ierakuma bija kritis kapt. Zolts. Viņa nāves vieta atrodas apm. 40 soļus uz ziemeļrietumiem no uzceltā pieminekļa.

Kapt. Zolta tiešo krišanas vietu aculiecinieki parāda diezgan dažādi, kas arī ir pilnīgi saprotami, jo šeit kāpu piekāpjē nav nekāda redzamāka pieturas punkta. Parasti nāves vietas vislabāki atcerās, ja kaņavīrs ir pakritis pie kādas lielākas priedes, akmeņa, mājas stūra vai tml. Tomēr aptuveni kapt. Zolta un tā cīņu biedru krišanu vietas ir noskaidrotas. Dziļšanās

pēc pārāk lielas precizitātes maz ko dotu — un kāda arī tai būtu nozīme. Kaujas laukā ir iestādīti jauni koki, kuņu zaļoksnējais zaļums pauž dzīvību uzvaru pār nāvi.

Arī kāpu priedes šalc cēlu piemiņas dziesmu, šeit kritušiem varoņiem.

Viņu nāves vietas tuvumā uzcelts piemineklis, kurā iekalts šāds ieraksts: Šeit krita par Latviju 1919. gada 18. maijā L. k. o. kav. kapteinis Zolts Paulis, virsleitnants Grintāls Edvards un kareivji: Melngaivis Andrejs, Siliņš Fricis, Kārkliņš Jānis, Pulits Žanis.

Kapt. Zolta piemiņu pauž arī divas ielas. Viena — kapt. Zolta iela — kas iet no Slokas dzelzceļa pietātnes līdz jūrmai, un otra — kapt. Zolta gatve —, kas pagriežas no pirmās Kauguros pa labi, vedot svētcēlniekus uz zoltiešu varonīgo cīņu vietu.

*

Pakavējušies kapt. Zolta un viņa līdzcīnītāju nāves vietā, lai metam skatu arī uz vietām, kurās noritēja 18. maija cīņu noslēgums. Tūlīt pēc varonīgā III. b. 2. rotas komandieža nāves, kaujas vietā pienāca papildspeki: II Cēsu bataljona 2. rotas pusrota un rezervē atrodošās I Latvijas neatk. bataljona 3. rotas pusrota, kuņas kopā ar zoltiešiem uzsāka lielinieku vajāšanu gar jūrmalu Asaru virzienā.

Sarkanie bija atsisti visā Slokas rajonā un tuvākās trīs dienās neuzdrošinājās uzbrukt.

22. maijā viņi gribēja uzbrukumu atjaunot, bet pulkv. Baloža brigāde un landesvērs aizsteidzās viņiem priekšā, uzbrūkot Rīgai.

KALPAKIEŠU GĀJIENS UZ RĪGU.

22. maija ritā bija saņemta pavēle uzsākt uzbrukumu, lai atgūtu Rīgu, kur jau 5 mēnešus valdīja Stučkas valdība, bads un terrors.

Uzbrukumā bija jāpiedalās Latviešu atsevišķai brigādei (ar 1.800 vīriem), vācu landesvēram (ar 4.000 kaņotājiem) un krievu firsta Livena nodaļai (ar apm. 400 kaņavīriem). Uzbrukums bija jāuzsāk 3 kolonnās. Labo kolonnu vadīja majors Fletčers, vidējo — pulkv. Balodis, un kreiso — kapt. Puriņš. Kolonnās ietilpa dažādu tautību cīnītāji.

Pulkv. Baloža kolonna iesāka uzbrukumu no Ogles mājām plkst. 04.30. Ap pusdienas laiku tā bija jau sasniegusi Dzilnas. Te notika kas negaidīts. Pulkv. Balodis saņēma pavēli viņa rīcībā nodoto vācu bataljonu un krievu nodaļu tūlīt nosūtīt Rīgas virzienā, bet pašam ar latviešu vienībām doties caur Piņķu muižu uz Pūpes (Babītes) staciju un tur savienoties ar kapt. Puriņa kolonnu, lai pēc tam visa brigāde dotos kopīgi uz Rīgu. Bija skaidrs, ka šai pavēlei ir politisks nevis militārs raksturs.

Vācu kaņotājiem vajadzēja iesojot Rīgā kā pirmajiem, lai tā pierādītu, ka viņi ir „īstie“ Rīgas atbrīvotāji. Latviešus turpretim vajadzēja kaut kā aizkavēt viņu uzvaras ceļā. Tā tas arī notika.

Kapt. Puriņa kolonnai, uzbrūkot no Slokas gar jūrmalu, bija jāiztira no lieliniekiem apm. 20 km garais apdzīvotais jūrmalas rajons. Še uz priekšu virzīties varēja daudz lēnāk nekā pār brīvu, atklātu lauku.

Pulkv. Baloža brigāde pēc īsas atpūtas Dziinās pēc pusdienas turpināja gājienu Piņķu muižas virzienā.

PIŅĶU MUIŽAS KAUKAS LAUKĀ.

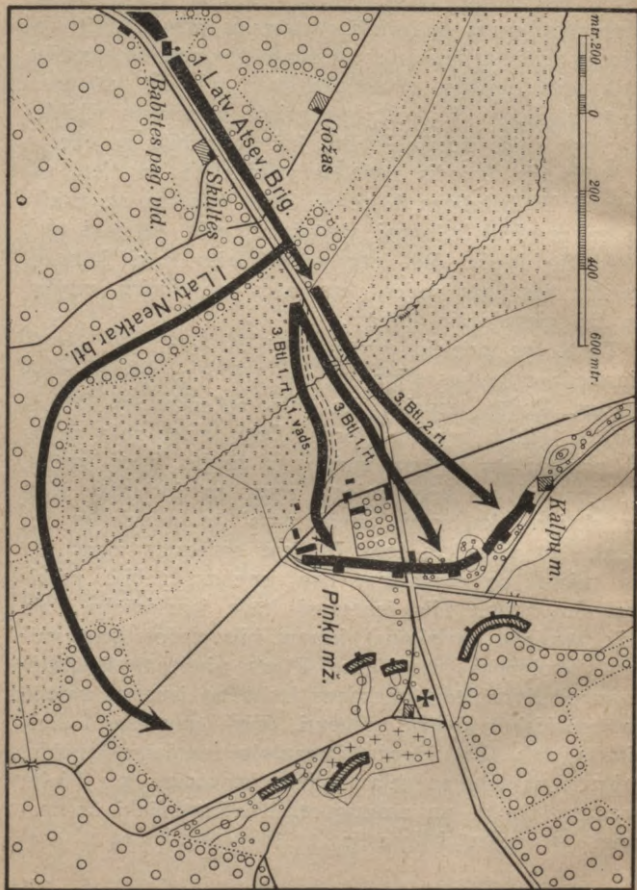
1919. g. 22. maijā ap pusdienas laiku Latv. atsevišķās brigādes daļas pulkv. Baloža vadībā tuvojās Piņķu muižai. Kolonnas priekšgalā atradās Artum-Hartmaņa jātnieku nodaļa, tai sekoja brigādes III (studentu) bataljons, aiz kuŗa atradās I (Neatkarības) bataljons. Gājiens karstajā maija saulē kaŗavīrus bija stipri nogurdinājis. Dažas studentu bataljona vienības jau agrā ritā bija iznākušas no Ķemeriem. Tomēr kaŗavīri, pārvarot nogurumu, droši traucās uz priekšu, jo viņi savu gara acu priekšā aizvien tuvāk redzēja Rīgas torņus.

Īsi pirms iziešanas no meža (Babītes pag. valdes nama tuvumā) kolonna apstājās mazā atpūtā. Brigādes komandieris pulkv. Balodis līdz ar Studentu bataljona komandieri kapt. Bruņnieku un bataljona adjutantū vltū. Dinstmani aizgāja līdz meža malai, lai izlūkotu un pavērotu tālāko ceļu. Pavēŗoties caur retajām priedēm jūrmalas šosejas virzienā, viņi ieraudzīja uz tās kolonnu, kas traucās Rīgas virzienā.

Vai tā jau bija kapt. Puriņa kolonna, vai lielinieki, kuņģus sev dzina pa priekšu jūrmalas atbrīvotāji? Toreizējie vienkāršie lauku tālskati to nespēja pateikt. Pulkvedis Balodis pavēlēja izšaut raķetes, kā paziņānās signālus. No kolonnas gaisos neuzšāvās atbildes raķetes. Vairs nebija šaubu, ka tie nebija savējie.

Pulkvedis Balodis pavēlēja jātniekiem un tiem sekojošai III bataljona 1. rotai doties steigšus uz priekšu un nogriezt kolonnai atkāpšanās ceļu. Jātnieki tulīt izjāja no meža. Bet pēc neilga laika pāri jātnieku galvām iesvilpās lodes, kas nāca no Piņķu muižas un tai pieguļošām kāpām.

Tagad uz priekšu devās kājnieku rota. Bet arī to piespieda nogulties stipra uguns, kas nāca no tuvējām kāpām. Radās iespaids, ka rotu apšauda arī ložmetējs no Piņķu baznīcas torņa. Drīz tomēr rota devās uz priekšu un ieņēma muižu un tuvējo kāpu grēdu. No baznīcas un kapu rajona uguns pastiprinājās. Kļuva skaidrs, ka rotai vienai pašai to neizdosies ieņemt. No vietējiem iedzīvotājiem saņemtas ziņas, ka šis rajons no sarkaniem nav ieņemts, nebija pareizas. Šo rajonu bija ieņēmusi kāda ienaidnieka daļa (cik vērojams, bataljons), kuņģam bija uzdots segt galvenās kolonnas atkāpšanos Rīgas virzienā. Brigādes komandieris nolēma sarkanos izsist no ieņemtā rajona ar enerģisku kaujas manevri. Viņš pavēlēja I Latvijas neatk. bataljonam, izmantojot mežaino apvidu, uzbrukt pa labi no ceļa un iziet sarkaniem pie Piņķu baznīcas flankā un aizmugurē. Neatkarībnieki šo manevri arī sekmīgi izdarīja.

Tieši gar ceļu uzbrukumā vajadzēja doties III bataljona 1. un 2. rotai. 1. rotai vltņ. Pommera vadībā jāuzbrūk pa labi un kreisi no ceļa, bet pa kreisi no 1. rotas uzbrukumā jādodās 2. rotai, kuŗu pagaidu vadību uzņēms vltņ. Dinstmanis. Sarkanos, kā jau iepriekš minējām, bija izdevies samērā ātri izsist no Piņķu muižas un tuvējām kāpām, jo to galvenie spēki bija novietoti Piņķu baznīcas un kapsētas rajonā, pa lielākai daļai pasaules kara laikā izbūvētos ierakumos. (Toreiz tagadējās Piņķu muižas vietā atradās postāža — vairākas tagad redzamās ēkas saceltas pēc kara.).

Mūsu karavīri kāpās ieņēma izdevīgu izejas stāvokli tālākam, izšķirīgam uzbrukumam. Bija jānogaida pāris stundas, lai I bataljons varētu iziet ienaidnieka flankā. Jau tuvojās vakars un bija skaidrs, ka pretinieks dara visu, lai iespējami ilgi novilcinātu mūsējo tālākgājienu uz Rīgu.

Brigādes komandieris bija saņēmis ziņu, ka I bataljona manevris tuvojās sekmīgam noslēgumam un tāpēc deva pavēli mesties izšķirīgā triecienā abām III bataljona rotām. Atskanēja spēcīgs urrā un tam pievienojās mūsējo granātu sprādzieni baznīcas un kapsētas rajonā (šāva baterija, kuŗa bija ieņēmusi pozīcijas pie skolas). Sarkanie nepieņēma durkļu cīņu un sāka strauji atiet.

Kauja bija beigusies tikai ap plkst. 20.00, tāpēc Studentu bataljons saņēma rīkojumu pa nakti palikt kaujas laukā.

Sarkano vajāšanu līdz toreizējai Pūpes (tagadējai Babītes) stacijai izdarīja dažas I Neatkarības bataljona vienības. Tā 3. rotas vads (vltm. Rutka vadībā) stacijas rajonā saņēma ienaidnieka divus sešcollīgos lielgabalus. I bataljona 1. rota šai kaujā bija zaudējusi 3 ievainotos, bet III (Studentu) bataljons 2 kritušos un 5 ievainotos. Lielinieku zaudējumi bija daudz prāvāki.

PULKVEŽA BALOŽA BRIGADES I E N Ā K Š A N A R Ī G Ā

23. maija ritā visas brigādes daļas salasījās Babites (toreizējā Pūpes) stacijā un ar orķestri priekšgalā devās uz Rīgu.

Kalpokieši grūtajos apstākļos bija darījuši iespējamo, lai panāktu mūsu galvas pilsētas atbrīvošanu. Tā nebija viņu vaina, ja vācu virsvadība bij aiz politiskiem motīviem pacentusies Rīgā pa priekšu ielaist vācus.

Kaŗavīri tāpēc nedomāja nokārt galvas. Viņi pacela tās vēl augstāki un par spīti ilgā gājiena un mazgulēto nakšu nogurumam, brašā un vingrā soli tuvojās Rīgai. Ap plkst. 09.00 tā jau bij sasniegta.

Kalpokiešiem ejot pāri tiltam, lielnieki no Daugavgrīvas cietokšņa izšāva uz brigādes kolonnu dažas granātas, kuŗas nevienu neķērušas, ar niknu šņākoņu ie-grīma Daugavā.

Rīga vēl atgādināja tikko ieņemtā lielu kaŗa lauku. Pilsētas nomalēs laiku pa laikam uzliesmoja apšāudišanās. Līdz iepriekšējās dienas vakaram vācieši bija paspējuši ieņemt tikai Rīgas centru. Priekšpilsētas no sarkaniem izdevās iztīrīt tikai 23. maijā. Šai darbā bija uzdots piedalīties arī Latviešu atsevišķai brigādei, iztīrot rajonu starp Brīvības, Avotu un Rumpmuižas ielām, sākot no Elizabetes ielas uz augšu.

Pulkveža Baloža brigādes ienākšanu Rīgā un toreizējo politisko stāvokli mūsu ga'vas pilsētā spilgti raksturo savās atmiņās kapt. Kīselis:

„Nebija sevišķi daudz to, kas mūs sagaidīja, jo lielākā daļa rīdzinieku nemaz nezināja par latviešu daļu pastāvēšanu, bez tam mēs visi bijām ģērbti tāpat kā vāci (vienīgā atšķirība bija zīmotnes). Tīta galā pilsētas pusē stāvēja, varbūt, kādi četri, pieci simti, bet kad tie izdzirda mūsu puīšu brašās dziesmas, tad sacēlās īsta sajūsmas vētra. No visām pusēm atskanēja saucieni: „Latvieši! Latvieši nāk! Baloža brigāde! Mūsu zēni nāk!” — Kāda jaušana asarām acīs pasniedza pulkvedim ziedus, — nav ko slēpt, arī mūsējiem vienam otram acis kļuva valgas.

3. janvārī bijām izgājuši no Rīgas tikai kādi divi simti, tagad atgriezāties pāri par divi tūkstoši; savu pirmo virspavēlnieku bijām atstājuši Kurzemes laukos, bet tagadējais jāja mums pa priekšu ar nopietnu svinīgumu sejā. — Daudzus mūsu cīpas biedrus bijām atstājuši Zemgales laukos un Kurzemes mežos, bet mēs zinājām, ka vēl daudz vairākiem nāksies nolikt savas galvas, kamēr Latvija patiesi kļūs brīva. Bet ticību mūsu zemei, mūsu valstij un vadoņiem nekas nespēja satricināt.

Stābs devās uz Stabu ielu, bet kaņavīri ieņēma mājokļus rajonā uz austrumiem no tagadējās Kr. Barona ielas, uz ko cieši bija pastāvējis mūsu vadonis, lai neielastu vācus tur, kur dzīvoja visvairāk latviešu.

No viena ienaidnieka nu sirmā Rīga bija brīva, bet līdzī mums ienāca vīri dzelzīm kaltiem zābakiem, kuŗu nodoms bija palikt šeit, izdeldēt latvju fautu un paņemt šo skaisto zemi sev. Bet arī ar viņiem mēs tikām galā.”

Tulīt pēc Rīgas ieņemšanas visi mūsu spēki pagriezās pret austrumiem, bet vāci neatlaidīgi spiedās uz ziemeļiem. Tikai nelieli kadri mums palika Rīgā brīvprātīgo apmācīšanai un vienību formēšanai. Štābam bija pilnas rokas darba: vaļadzēja gādāt par frontes un

aizmugures daļām. Attiecības ar vāciem palika ikdienas sliktākas; vajadzēja nodibināt sakarus ar ziemeļniekiem, sūtīt ziņas un saņemt instrukcijas no ministru prezidenta K. Uļmaņa, kas bija Liepājā.

Lielineki gan bija zaudējuši Rīgu, bet to spēki vēl atradās mūsu galvas pilsētas tuvumā. 23. maijā ienaidnieka artilērija apšaudīja Rīgu no Juglas puses. Vairāki šāviņi nokrita Brīvības, Kr. Barona un Marijas ielā, sabojājot tramvaja un elektriskā tikla vadus. Šai dienā fronti gar Juglas upi, iecirknī Strazdu muiža — Šepmuiža apsargāja Latviešu jātnieku divīzions un vācu zemessargu (landesvēra) daļas. Latviešu kājnieku daļas bija novietojušās tag. 5. Cesu kājnieku pulka kazarmēs pie Grīziņkalna. Tā tad stipri latviskā rajonā, kas līdz ar to bija stipri pasargāts no vācu patvarībām un izrēķināšanās kāres.

Jau 23. maijā bija saņemta pavēle turpināt uzbrukumu lielinekiem. Tāpēc 24. maijā, pulkv. Balodis deva pavēli Latviešu atsevišķai brigādei doties uz priekšu un (kopā ar landesvēra daļām) ieņemt līniju Juglas ezera D gals — Juglas upe (līdz Vilciņiem) — Krievupe — Ropažu stacija — Dūņu ezers — Gauja līdz jūrai.

Kolonnas gājienu aizkavēja pārceļšanās pāri Juglai, jo tās tiltus ienaidnieks bij stipri sabojājis. Koka

(šosejas) tilts bija pat uzspriecināts. Tāpēc brigādes vienību pārceļšanās ilga visu nakti (24.—25. maijā).

25. maijā ap pēcpusdienu bataljoni ieņēma pavēle norādītos kaujas iecirkņos, pie kam jātnieku divīzions ieņēma Carnikavu ar kauju.

Kalpakiēšu tālāko kaujas darbību pēc Rīgas ieņemšanas vairs neļauj apskatīt šīs grāmatas ierobežotais apmērs. Tāpēc arī tās galvenais uzdevums bij apskatīt mūsu pirmo atbrīvotāju kaujas gājienus no Rīgas līdz Rīgai.

KALPAKIEŠI NOSTĀJĀS RĪGĀ LATVIJAS SARGPOSTEŅOS.

Stāvoklis Rīgā bija ļoti grūts. Tanī atradās liels vācu spēku pārsvars un vāci bija uzmetušies par stāvokļa noteicējiem.

Tomēr kalpakiēši un viņu vadonis pulkv. **Balodis** darīja visu, lai nostātos Latvijas un latvju tautas interešu sargposteņos. Viņš tai laikā bija visu valsts radītāju un veidotāju spēku kopotājs.

Vajadzēja būt apbalvotam ar lielu takti, uzmanību un izturību, lai nepadotos vācu provokācijai, lai saturētu kopā mūsu nelielos spēkus, lai sagatavotu tos nākošajām cīņām, neatlaidīgi ejot pretim nospraustajam mērķim.

Rīgā atradās latviešu jaunformējamo spēku bataljons un dažas nelielas vienības (kopskaitā apm. 1500

vīri). Pulkv. Baloža brigādes štābs aiz svarīgiem militāri-politiskiem iemesliem arī bija palicis Rīgā.

Drīz vien tas novietojās Stabu ielā 19, (arch. Alkšņa mājā). Jūnija pēdējās dienās stāvoklis bija palicis tik ass, ka dažas vācu vienības varēja mēģināt ielausties brigādes štābā. Tāpēc jaunformējamo spēku 1. rota kapt. J. Ķiseļa vadībā no tag. Cēsu pulka kazarmēm pārvietojās uz tagadējo Iekšlietu ministrijas namu (Brīvības ielā), kas atradās tikai pāris simts metru no 19. nama Stabu ielā (brigādes štāba).

Šī rota novietojās otrā stāvā, izlika sardzi štāba apsardzībai un pāris reizes atvēsināja galvas malmdistiem un citiem vācu karstgalvjiem, kas gatavojās izrēķināties ar latviešu kaņavīriem.

Drīz vien pienāca laiks, kad kļuva skaidrs: pulkv. Baloža taktika, tālredzība un latviskā drosme bij uzvarējusi.

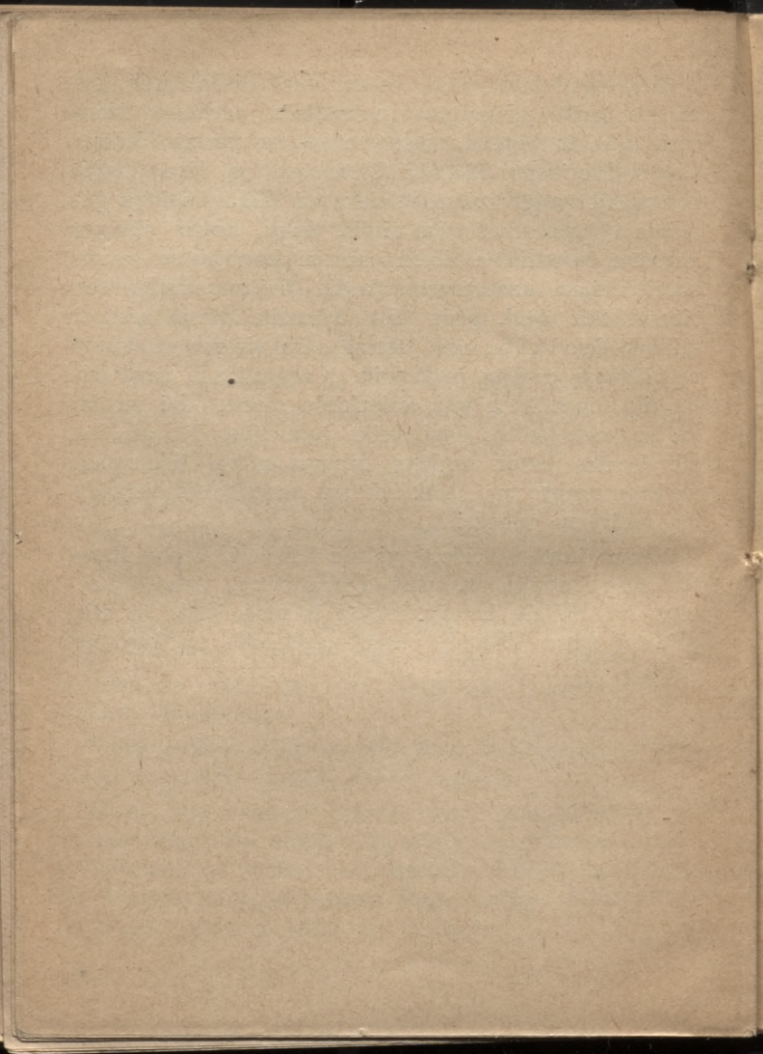
Tas, ka viņš un kalpakieši bija tik droši un vīrišķīgi nostājušies Rīgā latvju tautas sargpostēnos, bija stipri sekmējis latviešu lielo uzvaru un vāciešu izdzišanu no Rīgas pēc 22. jūnija un 3. jūlija vēsturiskiem notikumiem.

Mūsu atmiņu ceļojumu pabeidzot, noklausīsimies vēl kāda kalpakieša nesen teiktos vārdus:

Mūsu cīņu sākumā Latvijas saule gan tikko ausa, tālākais bija tīts miglā, bet nezin no kurienes nāca šī apbrīnojamā ticība, kas mirdzēt mirdzeja jau Ventas krastos katra kalpakieša sirdī: Latvijai brīvai, neatkarīgai, latviskai jābūt un tā taps.

Mēs tagad labi zinām, ko var darīt divas sirdis, kas aizvien karsti un varonīgi pukstējušas par savu dzimteni. Tās ir bijušas mūsu zemes un tautas Vadoņa Valsts Prezidenta Kārļa Ulmaņa un viņa tuvākā palīga atbrīvotāju virspavēlnieka un Kaŗa ministra ģenerāļa Jāņa Baloŗa sirdis, kuŗu liesma ikvienā kaŗotājā iededzināja ticību jaunajai Latvijai un savam kareiviskajam uzdevumam. Ja šie divi viri varēja sev aizraut līdz 1934. gada 15.—16. maija dienas visu 2 miljoni lielo tautu, nav jābrinās, ka viņiem un toreiz vēl dzīvam esošam pulkvedim Kalpakam savā laikā tik stipri ticēja visa kalpakieŗu saime. Viņi zināja, ka šo viru vadībā viņi veiks brīnumus. Tā arī jau pie Ventas latvju ērgļiem uzauga spārni lidojumam uz Rīgu un pēc tam tālāk līdz pat mūsu valsts dienvidu un austrumu robeŗai.

Ventas krasos veidojās pirmie Lāčplēŗi, Ventas krasos āusa Latvijas rīts, ŗeit dzima brīvā, vienotā Latvija. Arī paŗlaik Latvija iekŗēji ir tāda, kāda tā bija dzimusi mūsu Vadoņa, pirmo pavēlnieku un kaŗotāju sirdis.

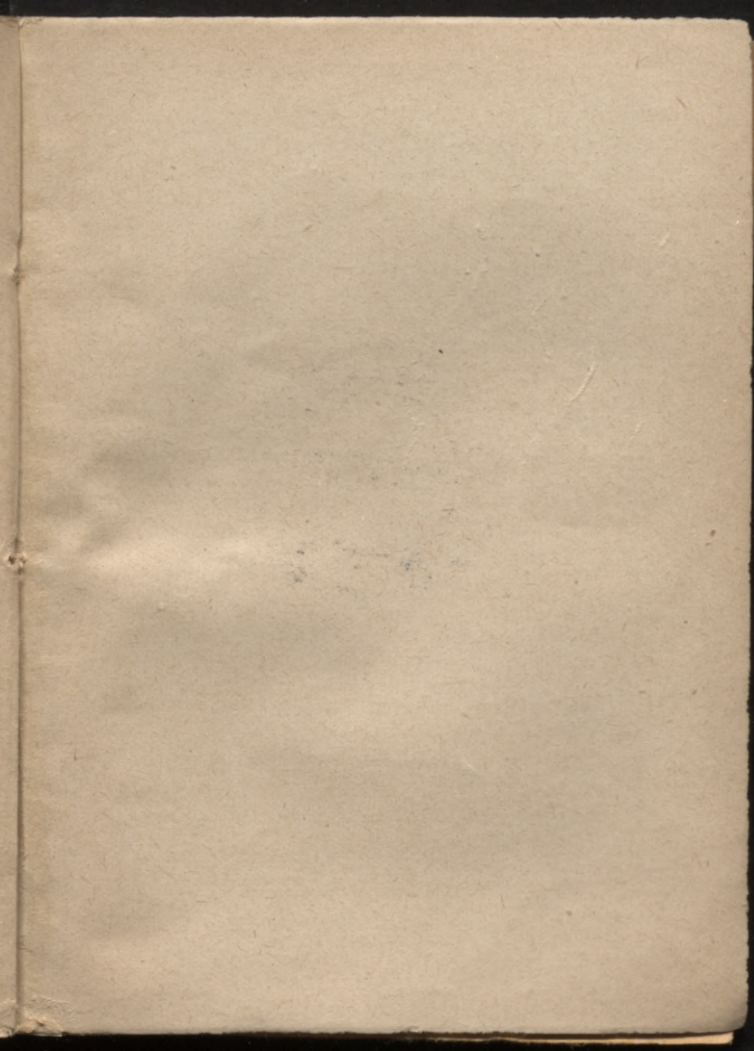
S A T U R S

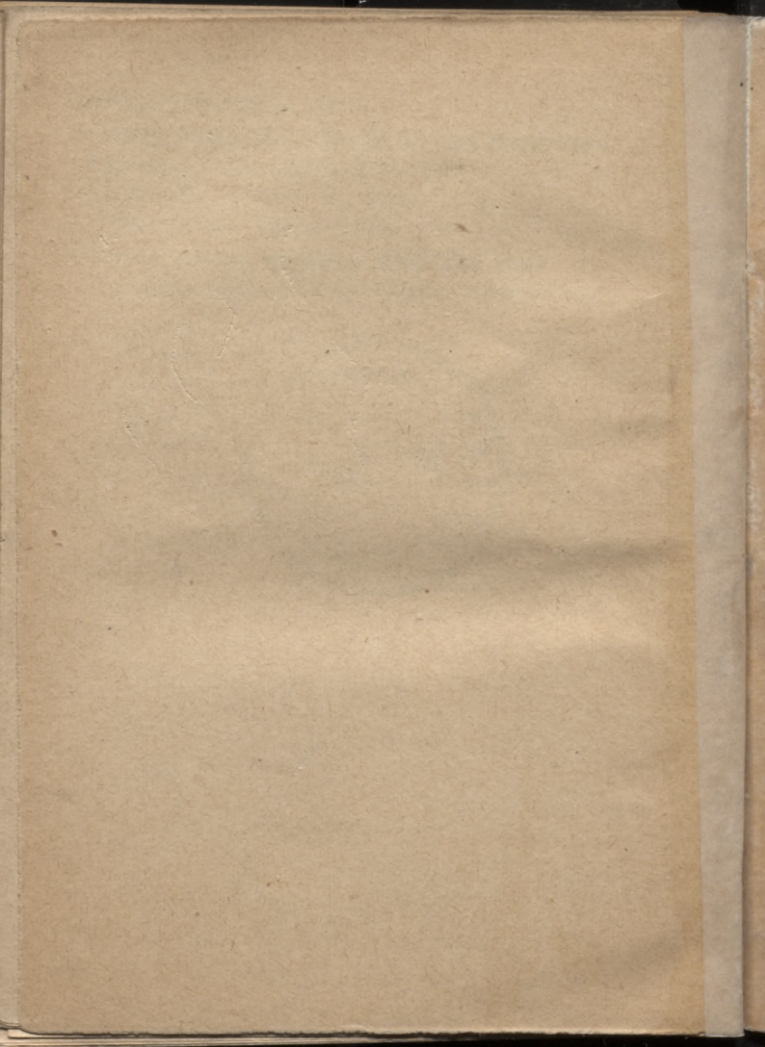
Lpp.

Priekšvārds	9
Kur un kā Rīgā formējās pirmās kalpakiešu vienības	11
Kalpakieši kā pēdējie atstāj Rīgu	16
Pa kalpakiešu gājiena pēdām uz Jelgavu	19
Kalpakieši Jelgavā	21
Kalpakiešu pozīcijas, aizstāvot Jelgavu	24
Atiešanas ceļš līdz Lielaucei	28
Vieta, kurā kalpakieši guva pirmās uguns kristības	30
Lielauces kauja	30
Kalpakieši pie Ventas	39
Skrundas kaujas vietā	43
Fronte 1919. g. februārī pie Ventas	50
Ventas pāriešana un marta uzbrukuma sākums	54
Marta kaujas sākums	62
Pulkv. Kalpaka pēdējā kauja	66
Pulkveža Kalpaka nāves vieta	72
Pulkv. Kalpaka piemiņas muzejs Airītēs	73
Kā noritēja kaujas gājiens uz Saldu	77
Bikstu, Jaunās un Jaunpils muižu kauju laukos	85
Lielinieku satriekšana pie Bateriem	94
Nostiprināšanās Lielupes līnijā	99
Kalpakiešu cīņu vietas pie Lielupes	103

	Lpp.
Liepājas vēsturiskās vietas	108
18. maija kauju lauki pie Slokas un Kauguriem .	115
Kapteiņa Zolta varoņnāves vieta	115
Kalpakiešu gājiens uz Rīgu	127
Piņķu muižas kaujas laukā	128
Pulkveža Baloža brigādes ienākšana Rīgā . . .	133
Kalpakieši nostājās Rīgā Latvijas sargpostēnos .	137

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306116576

Qp ✓

TURISTU BIBLIOTĒKA

- Nr. 1. Pazīsti Rīgu! Ar daudzkrāsainu pilsētas situācijas plānu. Ls 0,45
- Nr. 2. Jelgava aicina! Vadonis pa Zemgales mētropoli ar turistu maršruti uz Tērveti, Mežotni, Rundāli, Bausku, Tukumu, Dobeli un Ložmetēju kalnu. Pielikumā: Jelgavas plāns. Ls 0,50
- Nr. 3. Vadonis turistiem. Rokas grāmata dzimtenes apceļotājiem. Nacionālā turisma ideoloģija un prakse. Ls 0,80
- Nr. 4. Valmiera — Burtnieku ezers — Mazsalaca. Ar Valmieras novada karti un pilsētas plānu. Ls 0,45
- Nr. 5. Cēsis — Vidzemes sirds. Vadonis pa Cēsu novadu, ar karti un Cēsu plānu. Ls 0,55
- Nr. 6. Turistu maršruti Talsu novadā. Vadonis ceļojumiem uz Kandavu, Sabili un Talsiem ar plašu apkārtni. Ls 0,60
- Nr. 7. Rēzekne — Latgales sirds. Vadonis pa Rēzekni ar apkārtnes turistu maršruti, plānu un aprīņa karti krāsās. Ls 0,45
- Nr. 8. Vērosim varoņu pēdas. Rokas grāmata kalpakiešu ciņu vietu apmeklētājiem. Ls 0,65
- Nr. 9. Turistu maršrutu grāmata Latvijā. 1. daļa: Vidzeme — Latgale. Iespiešanās „Turisma Apskats“. Oficiāls mēnešraksts turisma kustības organizēšanas jautājumos. Gadā Ls 1.—
- Turistu apmetņu saraksts 1937. g. Ls 0,20

Lētas maršrutu pastkartes 5 snt. gab.

Kandava-Sabile, Koknese-Pļaviņas, Valmiera-Burtnieku ezers-Mazsalaca, Krāslava-Aglona, Cēsu apkārtnē, Rīgas apkārtnē, Kalnciems-Ložmetēju kalns, Bauska-Mežotne-Rundāle, Alūksnes apkārtnē, Plebalgas un Gaiziņkalna, Tukuma, Usmas ezera, Talsu, Dundagas, Grīvas, Saldus, Kuldīgas un Bernatu apkārtnes kartis

10.JUL.1937

